

ВОЛОДИМИР МАТВІЄНКО

ТЕРЕН ЖИТТЯ

КИЇВ
НАУКОВА ДУМКА
2020

УДК 304.2

Герой України Володимир Матвієнко описує в книзі події у житті України другої половини XX – перших двох десятиліть XXI століття, безпосереднім учасником яких він був. Ці події викладено з позицій відомого фінансиста, банкіра з багаторічним досвідом, а насамперед – з позицій патріота, який стверджує, що кожен повинен «разом з Україною мужніти, совістю і серцем їй служити».

Текст книги – це своєрідні спогади і роздуми людини, яка пройшла тернистий шлях життя від сільського хлопчика з Полісся до очільника Національного банку України та засновника Промінвестбанку.

У книзі висвітлено проблеми становлення та розвитку банківської системи України в складних економічних і політичних умовах, історію та особливості створення української валюти – гривні, перші кроки та формування економіки незалежної України та вплив цих процесів на сьогодення нашої держави.

Книга розрахована на широке коло читачів, особливо стане у нагоді викладачам і студентам фінансових та економічних ліцеїв і вищих навчальних закладів.

ISBN 978-966-00-1758-0

РОЗДІЛ 1

ЖИТТЯ ЗА УМОВ РАДЯНЩИНИ

Я пишаюся тим, що народився у Древлянському краї, відомого історичними особистостями. Звідси бере початок історія Київської Русі-України. Син князя Святослава князь Володимир увійшов у історію як хреститель Київської Русі, видатний будівничий великої держави, територія якої простягалася від Волги до Дунаю та від Чорного до Білого морів. Про це влучно нагадав президенту РФ Путіну президент Туреччини Ердоган, коли той виправдовував анексію Криму начебто його приналежністю до Росії.

Древлянський син Сергій Павлович Корольов першим у світі здійснив практичні кроки з освоєння космосу. За його керівництва було запущено перший штучний супутник Землі, здійснено перший політ людини в космос, створено першу міжконтинентальну балістичну ракету. Якби тиран Сталін не ув'язнив Корольова на шість років, то, можливо, така могутня зброя могла б стати нашим стратегічним ракетним щитом значно раніше, ще у Другій світовій війні.

Сьогодні Росія все це замовчує.

Моя життєва доля теж пов'язана зі сталінським режимом. Мій батько, Павло Олексійович Матвієнко, був будівельником. Минуло

вже 100 років, як він пішов добровольцем в Українську народну армію (УНР), де служив під командуванням Симона Петлюри. У 1937 році про це йому нагадали, засудивши на 10 років на заслання до магаданських таборів, звідки він не повернувся. Його забрали вночі за 2 місяці до дня мого народження, так що батька я не бачив. Досі пам'ятаю гірку образу, коли один із старших за мене хлопців назвав мене «байстрюком», а в школі вчитель історії Гришнюк нагадав мені, звідки моє коріння.

Коли до села прийшли німці, розпочалася мобілізація молоді до Німеччини. Мою шістнадцятирічну сестру Єву вивезли до Німеччини. Я залишився у п'ять років з мамою Лукією Левківною та бабусею Ганною.

У селі з'явилися поліцаї. Поліцаєм був і наш сусід дядько Василь. Одного разу він каже: «Луцу, ти мусиш першою віддати свою доньку до Німеччини, бо радянська влада заслала твого чоловіка до Сибіру». На що мама йому відповіла: «То не радянська влада заслала його до Сибіру, а така сволота, як ти». Я досі дивуюся маминій сміливості. На щастя, сестра повернулася додому.

Аналіз структури таборів у Німеччині за національною приналежністю полонених показує, що із 2 млн 800 тисяч осіб число українців становило 2 млн 300 тис. Решта 0,5 млн були з інших окупованих територій, у тому числі й Росії. Чия це «братська рука» так цілеспрямовано висилала до Німеччини українців? На це хай дадуть відповідь історики.

Становлення радянської влади мало трагічні наслідки. Більшовики, зруйнувавши економіку царської Росії, не змогли її відновити. Західні держави відмовляли в наданні кредитів. Ленін, запровадивши НЕП (нову економічну політику), намагався відновити товарне виробництво, але у зв'язку з його смертю та приходом до влади Сталіна ситуація ще погіршилась.

Не маючи доступу до міжнародних кредитів, Сталін запровадив етап безкоштовної мобілізації трудових ресурсів насильницьким шляхом на будівництво заводів, фабрик тощо. Мільйони людей опинилися в тюрмах або за «баланду» працювали на так званий соціалізм.

Люди були безправні, особливо сільське населення, яке тоді було у більшості. На колгоспних полях селяни працювали за трудодні, за якими майже нічого не платили. Умови життя сільського населення погіршувалися через надмірні податки, які необхідно було сплачувати за кожну одиницю свійської тварини, кожну яблуню, кожне куряче яйце. Тодішній міністр фінансів Зверєв «здирав» останнє з селян.

Сьогодні в Україні дехто незадоволений своїм матеріальним становищем. Цим людям треба співчувати, а загалом слід піднімати життєвий рівень населення. Але якщо згадати десятки років сталінської тиранії, то сьогоднішнє життя, особливо за умов анексії Криму з боку Росії та війни на Донбасі, яку теж веде РФ, можна зрозуміти. Пограбовані заводи, фабрики, зруйнована соціальна сфера, заміновані поля, дороги, підірвані мости. За оцінками іноземних фахівців, лише для розмінування території Донбасу потрібно 15—20 років. Донбас став полігоном для випробовування нової російської зброї.

Історичні події перегукуються. У 1932—1933 роках Сталін організував політику геноциду українського народу, створивши штучний голод. У селян відбирали все зерно до останньої жменьки. При спробі виїхати до міст їх розстрілювали загони НКВС. Москва запровадила геноцид для знищення українського народу.

Цю трагедію визнала більшість цивілізованих країн світу, у тому числі США, крім Росії.

Наступна біда — так звана Велика Вітчизняна війна 1941—1945 років, під час якої загинуло 8 млн українців. А диктатор Путін стверджує: «Ми могли перемогти у війні і без України».

Ще Ленін писав, що Росія без України — ніщо.

У роки війни було створено 10 фронтів, із них 5 українських, 3 — білоруських, 2 — російських. З 15 маршалів етнічними українцями були 8. Берлін брали українці.

Перед самою війною провідні машинобудівні заводи були вивезені з України на Урал. Там вони залишилися й після війни. Основне багатосерійне виробництво легендарних українських танків Т-34, розроблених Харківським конструкторським бюро, було розгорнуто у 1942—1945 роках на потужних машинобудівних заводах Уралу та Сибіру, де тривало й у повоєнні роки.

Дещо про початок війни. «Киев бомбили, нам объявили, что началася война» — це слова з московської пісні, яка ознаменувала початок страшної трагедії воєнних років. А чому це бомбили Київ, а не Москву, яка так і залишилася неушкодженою до кінця війни? Допускаю думку про те, що Сталін добре знав, скільки українців він задушив голодом, скільки знищив у концтаборах, скільки вивіз до Сибіру. Тому в нього був сумнів, що українці захищатимуть СРСР, і у нього визрів план, як викликати ненависть українців до німців. Над Києвом з'являються літаки з хрестами, які вщент руйнують Київ. А чи дійсно це були німецькі літаки? Невже комуністичне «лігво» було в Києві?

Аналогічну картину в сучасних умовах москалі подають по телебаченню на центральних каналах РФ. Як відомо, у фільмах радянського кінематографа нам показували, як німці в Білорусії загнали до хліву мирних жителів і спалили їх живцем. Тепер про ту саму Хатинь кремлівське телебачення розповідає, що то були не німці, а українські бандерівці. Яку ще брехню вигадають москалі? Може, то був НКВС Росії? Брехня на брехні, образа за образою. Так і хочеться нагадати героїчні слова українців: «Слава нації! Смерть ворогам!», брехунам. Жодному слову апологетів путінського режиму не можна вірити.

Ще більш масштабним в Україні був голодомор 1947 року. Я живий свідок цієї трагедії. 1 березня 1947 року мама заходить у хату і каже: «Дітки, мушу сказати, що у

нас більше немає ніяких харчів — ні крупи, ні борошна, ні сала, ні олії. Залишилися тільки клубні картоплі для посадки весною». Ми розуміли, що таке голод. До нового врожаю треба було чекати майже півроку.

Надворі весна, а в душі — страх. Це наша реальність. Адже більшість селян були в такому становищі. За оцінками деяких українських істориків, голод 1947 року був масштабнішим, ніж голод 1932—1933 років.

Настав березень 1947 року. Вдома жодних продуктів. Щойно розтанув сніг, люди кинулися на земельні ділянки, де минулого року росла картопля, щоб знайти хоча б якісь залишки від неї. З них робили так звані галети, в яких трохи було крохмалю. Не бачив, чи мати сама теж їла.

Пізніше з'явилися лобода та кропива. З цих трав варили борщ, заправлений молоком, бо мати зберегла корову. Інші селяни порізали своїх корів на м'ясо.

Велику допомогу надавала тьотя Сіма, рідна мамина сестра, чоловік якої дядько Лук'ян працював на свинарнику и щось трохи мав від свиней, але мізер, бо за жменьку захованого комбікорму саджали до в'язниці.

З приходом весни стала проростати цибуля. І ці два компоненти — цибуля і молоко — були найкращими делікатесами. Любов до цибулі у мене залишилася на все життя. Спробуйте цю їстівну страву!

На полях підіймалися жита, наливався колос. Якось ми, хлопчики — сусід Микола та я, пасли корів і вирішили зварити кашу з молодого зерна жита з молоком. Розвели багаття, поставили котелок на вогонь, стала закипати каша, як раптом із жита виринула двометрова постать ланового, такого собі контролера за недопущенням розкрадання соціалістичної власності. Микола голими руками хапає гарячий котелок і кидає в копанку з водою. Так було ліквідовано речові докази, отже, і факт злочину.

Цей же лановий вдруге ганявся за нами на гороховому полі. Декілька кілометрів він бігав за нами по полю, але ми втекли.

Жодного із колосків, які залишалися після косіння, не можна було підняти з поля. За це теж могли заарештувати.

Я збирав колоски, щоб не пропадало зерно, а отже, хліб. Щоправда, мені вдавалося не попадатися на очі лановому, бо я добре бігав.

У мами я був єдиним помічником по господарству. У 13 років я вже косив траву, заготовлював сіно корові на зиму, рубав дрова та виконував іншу чоловічу роботу. Бог дав мені силу від прадіда силача Кіндрата.

Мої шкільні роки проходили у складних умовах, особливо в зимовий період. Ані взуття, ані одягу не було. Бігав я до школи босим до першого снігу, а потім взував постоли. Це взуття, зроблене з кори в'язу або липи зі шнурками. Ноги обмотувались онучами. Пізніше стали з'являтися сталінські черевики, які були зроблені зі свинячої шкіри та змащувалися дьогтем, щоб не промокали. Аж у восьмому класі мені купили фуфайку рудого кольору. Це вже було спасіння від холоду. Такий верхній одяг мали в ті часи майже всі.

Пам'ятаю, як учитель Віктор Адамович нас, майже з десяток хлопчиків — учнів 4-го класу, закрив у класі, щоб ми вчили таблицю множення, а сам пішов додому. Була холодна осінь. Босі ноги аж посиніли. Тому таблицю множення я добре запам'ятав. Це, мабуть, було гарним мотивом полюбити математику, яку я знав на «відмінно». Із 52 учнів-однокласників я входив у п'ятірку тих, хто так знав математику. Звісно, важливу роль відіграв учитель, кандидат фізико-математичних наук Іван Костянтинович Харченко.

З літератури, мови та фізики в мене було «відмінно». Що не вдалося здолати, так це хімію. Не сподобався мені вчитель, якийсь він був нудний та дуже прискіпливий.

У той час у школі проводилися заняття «Готовий до санітарної оборони». Проводив ці заняття мій двоюрід-

ний брат Дмитро Логвинович Матвієнко, який всі практичні прийоми показував на мені. Можливо, через нього мені захотілося стати медиком. Після семи класів я склав вступні іспити до Київського медучилища, але мені сказали, що я не пройшов за конкурсом. У школі я добре писав диктанти і тому був упевнений, що не міг написати з помилками. На мою вимогу показати мою роботу мені відмовили.

Коли я навчався у 9 класі, у школу прийшло запрошення до Ленінградської медичної академії. На навчання мене рекомендували школа та сільська рада, але при розгляді в районному центрі в м. Бараші, що на Житомирщині, мою кандидатуру відхилили. Виявилося, що батько мого однокласника Шафаренка написав донос до соціальних органів НКВС, що я є сином «ворога народу». Тому мою кандидатуру відхилили. Сам же донощик був засуджений на 10 років за крадіжку в закладі торгівлі.

Так я зрозумів, що в медицину мені дорога закрита.

Вибір моєї майбутньої спеціальності здійснювався дуже просто. Узявши довідник для вступників у ВНЗ, я відшукав навчальний заклад, термін навчання в якому був найкоротшим. Таким був Київський фінансово-економічний інститут, де студенти здобували спеціальність за чотири роки, оскільки матеріальне становище моєї колгоспної сім'ї більший термін не витримало би. Я набрав необхідну кількість прохідних балів, і мене зарахували. Не можу передати словами ту радість, яка мене охопила, коли побачив своє прізвище у списку зарахованих до інституту.

Але на мене чекали нові проблеми. За навчання треба було сплатити за рік 400 крб, яких ані мама, ані сестра не мали. Виручив випадок.

На стадіоні «Динамо» проводилися заняття з фізкультури. Всі студенти зняли з себе верхній одяг та поклали його на лави футбольних трибун. Коли я повернувся по свої речі, то не було мого піджака, який за тих часів був

дорогим. Мені довелося ходити в одній сорочці та простому светрі. На допомогу прийшла Людмила Фоміна, яка була профгрупоргом. За її ініціативи мені надали грошову допомогу 200 крб. І я розрахувався з інститутом за перший семестр навчання. З нового року треба було знову платити, та «допоміг» Микита Сергійович Хрущов.

Після Нового року, а вже йшов 1956 рік, відбувся з'їзд КПРС, на якому, поряд із критикою діяльності Сталіна, були скасовані кабальні податки на селі та оплата навчання у вищих навчальних закладах. Мені більше не погрожували відрахуванням з інституту за несплату за навчання.

Хочу зазначити ще одну деталь. На першому курсі нам читали предмет «Основи марксизму-ленінізму». Викладач Беляєв на семінарі запропонував студентам висловлювати свої думки. Я і сказав, що після завоювання більшовиками влади та в процесі будівництва соціалізму диктатура пролетаріату ніби віджила, оскільки і робочий клас, і селяни є двома дружніми будівниками соціалізму. Коли я це виголосив, Беляєв аж підскочив на стільці, перервав мою промову і крикнув, що я «ревізіоніст» та «ворог народу». Але після розкриття культу особистості Сталіна мої одногрупники-студенти дивилися на мене з повагою.

Відбір спеціалізації в інституті відбувався за таким принципом: найбільш успішних студентів зараховували до банківського факультету. Із 7 груп на фінансово-економічному факультеті 2 групи були банківські — я був в одній з них.

Виробничу практику я проходив у відділенні Промбанку СРСР у м. Маріуполь Донецької області (тоді це місто називалося Жданів). Нас було троє студентів. По закінченні піврічної практики тодішній керуючий місцевим відділенням банку Кленцер Стефан Іванович запросив мене на роботу до відділення банку.

Щойно я отримав диплом та поїхав додому в село Білка Житомирської області, прийшла телеграма з банку та-

кого змісту: «Володя, приезжай, некому работать. Кленцер». Так я достроково приступив до роботи на посаді кредитного інспектора.

Роботи було сила-силенна. Щойно було прийнято постанову Уряду СРСР стосовно розвитку житлового будівництва. Виділялися величезні кошти на будівництво, розвивалися спеціалізовані проєктні інститути, зростала будівельна індустрія. Ділянку роботи відділення, пов'язану з фінансуванням зростаючих обсягів будівельних робіт, доручили вести мені. Згодом мені надали помічника — Пивоварову Фаїну Лук'янівну. Нам доводилося багато й водночас оперативно працювати.

Мене вражало батьківське ставлення до мене керуючого Стефана Івановича, хоча у своїй родині його я так і не відчув, оскільки батька ніколи не бачив.

Моє робоче місце було біля вікна, і я часто відчиняв кватирку. Щоразу бачивши це, керуючий ставав на стілець і зачиняв її. Лише згодом я зрозумів, що він це робив, щоб я не застудився.

Та не тільки в цьому була його людяність. Перед закінченням практики Стефан Іванович запросив до себе в кабінет і сказав: «Володя, приїжджай до нас на роботу. А як женишся, я тобі дам квартиру». Проте мій шановний керуючий навіть не здогадувався, що я так швидко одружусь. І коли через 8 місяців я зайшов до його кабінету зі словами: «Стефане Івановичу, я женився», він, не відводячи очей від якогось друкованого паперу, відповів: «Я знаю». А через 20 днів за рішенням Жданівської міської ради народних депутатів я отримав у новому будинку окрему однокімнатну квартиру з усіма зручностями та ще й з видом на Азовське море. Я й досі ціную ту велику людяність, яку проявив керівник установи банку — Стефан Іванович Кленцер.

У колективі відділення банку була спокійна дружня обстановка, хіба що головний бухгалтер Татарнікова чомусь недооцінювала Стефана Івановича як керівника бан-

ку. Старший інженер Микола Сигізмундович був експертом з інженерних проєктів. Разом із ним у його групі працювала інженер Сорокіна. З позицій сьогодення мене вражає дружня робота колективу, в якому працювали люди різних національностей: росіяни, українці, греки, євреї. Така картина була загалом у Донбасі.

За всіх позитивів турбувало одне — низька заробітна плата — 80 крб на місяць, з яких вираховували податки до бюджету, податок на бездітність плюс оплата житла. За цих обставин я не зміг навіть піти у відпустку, бо податки вираховувалися наперед за два місяці.

Та фінансові труднощі недовго мене засмучували. Мене запросили читати лекції на бухгалтерських курсах по вихідних днях. Я викладав такий предмет, як «Фінансування й кредитування будівництва і промисловості», а згодом і «Статистику», яку добре знав. Директор курсів Жихарев умів визначити та оцінити професіоналізм викладачів. Викладацька діяльність поповнила мій щомісячний сімейний бюджет на 90 крб чистими.

Пізніше мене запросили на викладацьку роботу до металургійного інституту. Я читав лекції з політичної економії.

Через три роки від початку роботи в банку мене запросили до Донецької обласної контори Будбанку СРСР на посаду ревізора. Я прийняв цю пропозицію. Керуюча обласною конторою Д. Перстньова мені сказала: «Пропрацюєте рік і я вам запропоную іншу самостійну роботу»; я це добре запам'ятав. Минув рік і я нагадав Перстньовій її слова. Вона відповіла: «Добре. Їдьте зараз до Артемівська і проведіть там ревізію». Після цього мені була запропонована посада керуючого Артемівським відділенням Будбанку СРСР.

У 1967 році, після чотирьох років роботи в Артемівську, Українська республіканська контора Будбанку СРСР призначила мене заступником керуючого Донецької об-

ласної контори Будбанку СРСР. На цій посаді я працював п'ять років.

До речі, жодного разу я не мав проблем з отриманням квартири за місцем нової роботи. У ті часи керівники вчасно забезпечувалися житлом.

В Артемівську, а згодом у Донецьку я обирався депутатом до місцевих рад народних депутатів. З 2008 року я — почесний громадянин міста Артемівськ. У 2016 році місту повернули його історичну назву Бахмут.

За сумісництвом я читав лекції з фінансово-економічних дисциплін у Донецькому державному університеті. В цей період я навчався заочно в аспірантурі Київського фінансово-економічного інституту, де згодом захистив кандидатську дисертацію та отримав учений ступінь кандидата економічних наук.

Для мене Донбас був великою трудовою школою. Тут успішно розвивалися вугільна промисловість, металургія, хімічна промисловість, машинобудування, енергетика, сільське господарство та інші провідні галузі економіки. Донбас був розвинутою та культурною територією України, аж поки ординець Путін не замахнувся на її захоплення.

У Донбасі не було безробітних, люди були забезпечені житлом, мали садові ділянки. Благодатна земля Донбасу була окрасою України. Та втручання РФ у життя України створило умови братерської неповаги, надумана «мовна проблема» зумовила у частини населення сепаратистські настрої. Росія захопила великі території, розграбувала провідні підприємства, а російські найманці й досі ведуть жорстоку братовбивчу війну. Щодня окупанти переслідують як українських солдатів, так і мирних жителів. Лише для того, щоб розмінувати територію Донбасу від москальських мін, буде потрібно не менше 20 років. Дивує, як люди, маючи добре стабільне життя, піддалися окупантам з РФ. Донбас, який колись був мудрим і добрим для всіх націй, що проживали там, став могильни-

ком усього живого, що є на цій землі. Не вірте, люди, ідолам з Кремля, зверніться в помислах до Бога!

Цікаво як мене призначили 1972 року на посаду керуючого Дніпропетровською обласною конторою Будбанку СРСР.

Повертаючись якось із засідання планово-бюджетної комісії Донецької міської ради, я зустрів на порозі будівлі обласного банку керівника відділу кадрів, який каже: «Ось вам квиток до Дніпропетровська. Ви повинні в понеділок бути у Дніпропетровському обкомі партії».

З'явився я вчасно, спочатку до завідувача фінансового відділу, а потім мене представили першому секретарю обкому партії Олексію Федосійовичу Ватченку, який на той час був членом Політбюро ЦК КПУ. Він мене зустрів такими словами: «Так що, будемо працювати чи писати дисертацію?» Я відповів, що дисертацію я вже написав, треба тільки захиститися. Він відповів: «Правильно. Я підписую рекомендацію у Політбюро ЦК КП України і бажаю успіхів».

Так за рішенням ЦК КПУ Будбанк СРСР видав наказ про призначення мене керуючим Дніпропетровською обласною конторою Будбанку СРСР.

А до того було ось що. Олексій Федосійович Ватченко та Володимир Іванович Дегтярьов, який очолював Донецький обком партії та був кандидатом у члени Політбюро ЦК КПУ, летіли в одному літаку з Москви. Це мені потім розповіли однопартійці. Ватченко каже Дегтярьову: «Ти створив у Донецьку економічний університет, то, може, допоможеш нам підібрати спеціаліста на посаду керуючого Будбанком». Дегтярьов, не кваплячись, відповів, що у них така сама проблема: «У нас в обласному банку у керуючої Перстньової заступник Тутлаяц, який і сам нічого не вирішує, і Перстньовій не дає. Ми на перспективу готуємо Матвієнка». На цьому Ватченко його перериває і каже: «Дай мені цього хлопця». Так мою кандидатуру схвалило партійне керівництво України.

За радянських часів кадри на керівні посади добирали партійні органи. Особливу увагу вони приділяли резерву кадрів. Так я відпрацював у Дніпропетровській області 7 років. Вихідцями з цієї області були Брежнєв, Щербицький, Ватченко. Останній у 1976 році очолив Президію Верховної Ради УРСР. Апарат Дніпропетровського обкому партії був вимогливим. Мені довелось безпосередньо співпрацювати із завідувачем відділу будівництва Володимиром Захаровичем Борисовським. Згодом я був обраний депутатом Дніпропетровської міської ради народних депутатів та очолив планово-бюджетну комісію.

Економіка Дніпропетровської області була представлена підприємствами чорної металургії, машинобудування, хімічної промисловості, об'єктами енергетики, іншими виробничими потужностями та розвинутим аграрним сектором. Серед них гігант металургійного комплексу — «Криворіжсталь» з найбільшою в Європі домною № 9, Нікопольський південно-трубний завод — унікальне підприємство з виготовлення труб різного діаметра для всіх галузей народного господарства: від величезних труб для газопроводів до мікротрубочок для використання в медицині.

Керівники області були суворими та принциповими, але мені вдалося вписатися в той ритм господарювання, в якому Промбудбанк займав чільне місце. Високий рівень вихідців — керівників союзних і республіканських органів покладав особливу відповідальність на всі обласні структури, в тому числі й на інвестиційний банк.

Робота у Дніпропетровську збагатила мій досвід ведення банківської справи, мені вдалося завоювати авторитет як у клієнтів банку, так і у керівництва області. Співпраця з Міністерством чорної металургії сприяла поглибленню економічного аналізу підприємств металургії, забезпеченню безперебійного фінансування та кредитування новобудов і реконструйованих підприємств: Криворіжсталі, Нікопольських південно-трубного та феромарганцево-

го заводів, гірничих підприємств з видобування марганцю, виробництва аміаку в Дніпродзержинську, металургійних заводів у Дніпропетровську, Дніпродзержинську, вугільних шахт у Павлограді, трубного заводу в Дніпропетровську та багато інших. В області працювали могутні будівельні організації: Дніпротяжбуд, Дніпрожитлобуд, великі монтажні трести. Вражав розвиток соціально-культурної сфери.

Добрі згадки про місто пов'язані ще й із тим, що тут народився мій син Павло, а дочка Ірина вчилась у Дніпропетровському державному університеті. У цьому закладі я викладав фінансові дисципліни, тут мені було присвоєно звання доцента. Так, поєднуючи ролі банкіра і доцента, я підвищував свій професійний рівень. Мене часто запрошували на професійні наради до Москви. Я був одним із кращих банкірів у банківській системі СРСР.

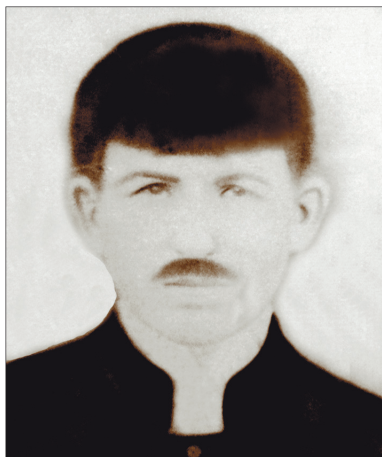
У 1979 році з Києва надійшла пропозиція обійняти посаду заступника керуючого Українською республіканською конторою Будбанку СРСР, а через три з половиною роки мене призначили керуючим цією конторою.

Розповім про деталі свого призначення, які випадково стали мені відомі. Другий секретар ЦК КПУ Олексій Антонович Титаренко телефонує першому секретарю Дніпропетровського обкому КПУ Євгену Вікторовичу Качаловському та й каже: «Що ви можете сказати про Матвієнка, який у вас працював?». Євген Вікторович відповідає: «Цього хлопця ми взяли з Донецька. Він прийшов і своєю шахтарською лопатою вигріб усіляке лайно. Приборкав будівельників, вони ще й досі його побоюються. У будівництві в нас порядок». Титаренко все зрозумів. Ще раз наголошую, що партійні органи приділяли багато уваги оцінюванню кадрів за їхніми діловими якостями.

Посада керуючого інвестиційним банком вимагала великих знань, уміння формувати колектив, тримати необхідну виробничу дисципліну. Банк мав бути законослухняним. Ось як про мене писав тодішній Голова Правління

Матвієнко Володимир Павлович

Батьки Володимира Матвієнка —
Павло Олексійович та Лукія Левківна

У цій хаті народився та виріс Володимир Матвієнко

Із шкільними друзями
(Володя Матвієнко
у другому ряду праворуч)

Випускник
Білківської середньої школи
Володя Матвієнко (1955 р.)

Щаслива юність — серед однокласників
(Володя Матвієнко третій ліворуч)

Володимир Матвієнко (1960 р.)

Подружжя Володимир та Галина Матвієнки (1960 р.)

З мамою Лукією Левківною у рідному селі Білка

Кленцер С.І.
Керуючий Жданівським відділенням Будбанку СРСР з 1945 по 1962 р.

Перстнева Д.Г.
Керуюча Донецької обласної контори Будбанку СРСР з 1955 по 1980 р.

Хмельницький Г.А.
Керуючий Українською республіканською конторою Будбанку СРСР з 1959 по 1982 р.

Зотов М.С.
Голова Будбанку СРСР з 1973 по 1989 р.

Центральний офіс Промінвестбанку до реконструкції

Сучасний вигляд Центрального офісу Промінвестбанку

Президент України Л.Д. Кучма та Голова Правління Промінвестбанку В.П. Матвієнко під час урочистої церемонії відкриття Центрального офісу банку (1999 р.)

У касовій залі Центрального офісу Промінвестбаку

Ділова зустріч з Генеральним директором Маріупольського металургійного комбінату ім. Ілліча В.С. Бойком (2001 р.)

Відвідування АТЗТ «Коростенський фарфор» (2001 р.)

Харківське державне авіаційне підприємство (2001 р.)

У шахті імені Артема (м. Кривий Ріг, 2002 р.)

Володимир Матвієнко з сином Павлом
у Київському метрополітені (2002 р.)

Володимир Матвієнко у рідному селі Білка (2002 р.)

Відкриття школи Володимира Матвієнка в селі Білка (2000 р.)

Будинок культури в селі Білка. Стела від земляків на честь 75-річчя Володимира Матвієнка

Село Білка. Майдан Володимира Матвієнка

Село Білка. Новозбудоване кафе

Село Білка. Медико-оздоровчий центр

Село Білка. Молодіжна естрада

Музей-студія «Сила патріотизму» Героя України
Володимира Матвієнка напередодні відкриття (2015 р.)

Зустріч з бійцями Збройних сил України —
захисниками української незалежності (2019 р.)

Промбудбанку СРСР Михайло Семенович Зотов: «Серед керівників республіканських контор виділявся Володимир Павлович Матвієнко, керуючий Українською республіканською конторою Будбанку, а потім — Промбудбанку СРСР. Ми висунули його на цю самостійну велику посаду 1982 року без особливих сумнівів. У свої 44 роки це був освічений економіст, учений. Він глибоко розбирався в проблемах фінансування, грошового обігу, кредитування, розрахунків, прекрасно знав стан економіки України, закінчив Київський фінансово-економічний інститут і аспірантуру при ньому, захистив кандидатську дисертацію. Пройшов шлях від кредитного інспектора в Жданівському відділенні Промбанку СРСР до заступника керуючого Українською конторою Будбанку. В той час ніхто так глибоко не знав проблем інвестиційного комплексу України, як Володимир Павлович.

За необхідності під керівництвом Володимира Павловича готувалися аналітичні записки до уряду України, в яких дуже об'єктивно віддзеркалювалися як позитивні явища в економіці республіки, так і прорахунки, недоліки в її розвитку, вказувалися проблеми, які необхідно було вирішувати керівникам України у промисловості, охороні здоров'я, культурі.

До думки Володимира Павловича дослухалися, на основі його записок приймалися важливі рішення. Коли в республіканській конторі підбивалися підсумки роботи або обговорювалися принципові проблеми капітального будівництва, то на такі засідання обов'язково приходили відповідальні працівники ЦК Компартії України та уряду республіки. Часто були присутні на цих нарадах і перші особи — голова Ради Міністрів України, його заступники. Саме тут вони могли отримати вичерпну інформацію про стан справ у капітальному будівництві, дізнатися, які проблеми в ньому потрібно вирішувати передусім.

Я часто бував в Україні, в Києві, обговорював наболілі питання взаємодії з керівництвом республіки. Немало

поїздив Україною, де будувалося багато об'єктів всесоюзного значення.

На місці легше було вирішувати проблеми їхнього фінансування..., забезпечення технікою і матеріалами. У Дніпропетровську ми провели нараду банківських працівників і будівельників, де розглянули досвід і питання їх взаємодії. В роботі наради, в її підготовці взяв активну участь і Володимир Павлович. Зумів він також укомплектувати контору обізнаними, висококваліфікованими працівниками.

Професіоналізм, ділові якості, вони цінуються в усі часи. Навіть у такі смутно-страшнуваті, як наші. Знадобився Володимир Павлович і нинішній, незалежній Україні — після розпаду СРСР він 1991 року очолив правління Національного банку України, а з 1992 року — Промінвестбанк, який зараз входить в 1000 найбільших банків світу»[1].

У 80-х роках XX ст. кредит став активним інструментом формування противитратного механізму господарювання, що стимулювало ефективність виробництва. З удосконаленням механізму фінансування і розрахунків було запроваджено застосування нових форм комплексних та полегшених прогресивних конструкцій на об'єкті загалом, що сприяло прискоренню монтажу будинків, ліквідації приписок обсягів перевезення вантажів та скороченню витрат на їх перевезення, зменшенню кількості платіжних документів. Таке нововведення в роботі банку, апробоване мною ще в Донбасі, набуло поширення на будовах України.

Хочу звернути увагу на декілька знаменних для мене років: 1988 рік, коли вперше вдалося запровадити комп'ютерну технологію в банківській справі; 1990 рік, коли розпочався процес творення нових банків на осно-

[1] *Зотов М.С.* Я — банкир: От Сталина до Путина. М., 2004. С. 242—244.

ві їх комерційної діяльності; 1991 рік, коли Україна стала незалежною.

З 1 січня 1988 року розпочали свої операції 6 нових банків: Держбанк СРСР, перетворений на емісійний центр, Промбудбанк СРСР, Агропромбанк СРСР, Житлосоцбанк СРСР, Ощадбанк СРСР та Зовнішекономбанк СРСР. Нерівномірний розподіл клієнтури між банками створив надмірне навантаження в одних банках і водночас брак кваліфікованих кадрів та привільніші умови в інших.

Промбудбанк СРСР, якому була передана майже вся клієнтура колишнього Держбанку СРСР, страждав від перевантаження операційного дня через відсутність необхідної кількості працівників. Так, Українська республіканська контора Промбудбанку СРСР отримала додатково лише 300 осіб, що за умов застарілої обчислювальної техніки створювало збої в роботі, величезну завантаженість колективу банку. Єдиним виходом з такої ситуації було впровадження новітньої обчислювальної техніки — комп'ютерів.

Уже в березні 1988 року мені вдалося побувати в Бірмінгемі (Велика Британія) на підприємстві, де виготовляли найпотужніші на той час комп'ютери з процесором 386. За допомогою Промбудбанку СРСР я отримав довгостроковий кредит (понад 1 млн фунтів стерлінгів) у Зовнішекономбанку СРСР. Через кілька місяців комп'ютери були доставлені в Київ. Обчислювальний центр, який працював на машинах «Мінськ-32», швидко переорієнтувався на персональні комп'ютери. Їх апробація в установах банку дала змогу перейти до широкого впровадження комп'ютерної технології в роботу установ банку. Ми першими в Україні перейшли на комп'ютерну обробку платіжних документів. Обчислювальний центр був реорганізований у комп'ютерний, де розроблялися комп'ютерні програми.

Особливим для мене став 1991 рік, коли Верховна Рада обрала мене Головою Національного банку України. Про-

голошення запровадження української національної валюти було сміливим кроком, адже після цього ще більш як півроку проіснував Радянський Союз. І у серпні того самого року була зроблена спроба придушити прагнення українського народу до незалежності. Приїзд до Києва генерала Варенникова тому свідчення. Колишній голова фракції Верховної Ради Володимир Пилипчук сказав мені, що я теж був у списку осіб, які підлягали страті в разі придушення руху за незалежність. Остаточну крапку в цих подіях поставив грудневий референдум 1991 року, коли український народ об’єднався в єдиному прагненні до незалежності.

РОЗДІЛ 2

ПЕРШІ КРОКИ ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Ішов 1991 рік, а з ним і розпад Радянського Союзу. Колишні радянські республіки заявили про вихід із СРСР після зустрічі Бориса Єльцина, Леоніда Кравчука і Станіслава Шушкевича у Біловезькій Пущі. Спочатку — республіки Прибалтики, потім Росія, Україна, Білорусь.

Борис Єльцин як ініціатор спільної домовленості про вихід зі складу СРСР керувався своїми інтересами: він поступився російським імперським характером заради досягнення переваг над Михайлом Горбачовим. Це йому вдалося.

Вихід України з Радянського Союзу був позитивно сприйнятий більшістю населення України. Потужна промисловість, розвинута наука, багаті чорноземи давали Україні найбільше переваг над іншими республіками і впевненість у швидкому зростанні економіки та життєвого рівня народу. Це прогнозували й зарубіжні експерти.

Розпочався процес творення української державності. Однією зі складових незалежності України було створення Національного банку України. 6 червня 1991 р. Верховна Рада України майже одноголосно обрала мене Головою Правління Національного банку України.

Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність», ухваленим Верховною Радою України 20 березня 1991 року, Українська республіканська контора Держбанку СРСР перетворювалася на Національний банк України зі статусом центрального емісійного банку держави. Але понад два місяці голова Держбанку СРСР Віктор Геращенко не підписував наказ про звільнення тодішнього керуючого Українською республіканською конторою Держбанку СРСР Василя Буряка, що не давало мені змоги розпочати роботу.

Цей час був використаний мною для проведення важливих зустрічей з представниками фінансових кіл західних країн. З групою народних депутатів я виїхав до великих банків Європи — Великобританії, Франції, Німеччини, Швейцарії, Австрії тощо. Будучи представленим керівникам цих банків, я відчув, з якою великою повагою сприймає Європа шлях України до незалежності.

Мої робочі плани були пов'язані також і з США. Так, у Нью-Йорку відбулась важлива зустріч з видатним економістом, мільярдером Джорджем Соросом. Він запросив мене до себе додому. Розмова тривала майже чотири з половиною години. Обговорювався досвід США із введення в обіг долара. Так, у США був встановлений перехідний період для введення власних грошей тривалістю два роки. В цей період функціонували так звані тимчасові гроші — купони багаторазового використання з відповідним поліграфічним захистом. Під час обговорення деталей запровадження грошей ми дійшли висновку, що цей досвід слід застосувати й в Україні.

Наступного дня я зустрівся з мільярдером Дональдом Трампом, нинішнім Президентом США. На той час це був статний молодий чоловік з красивим чубом немов у запорізького козака. Розмова йшла про інвестиції в українську економіку. Він мені подарував дві свої книги з особистим автографом: «Володимиру від Трампа», люб'язно прийняв моє запрошення приїхати до Києва та сказав: «Во-

лодимир, я приїду до тебе в Київ і подарую твоєму банку 35 мільйонів доларів». Наша розмова тривала близько 40 хвилин.

І ще один цікавий факт. Був серпень 1991 р., коли московське «ГКЧП» намагалось повернути хід подій у своє «більшовицьке» русло з досвіду Ульянова (Леніна) та Сталіна. В Криму інформаційно блокується Михайло Горбачов, у Києві з'являється десант з генералом Варенниковим. Все завмирає, всі чекають, що буде далі.

У цей час я вже другий місяць керував Національним банком України. З Москви сипалися телеграми ніби з «рога достатку» щодо негайного виконання грошових переказів. Ті, що суперечили інтересам України, я не виконував. Назбиралася купа розпорядчих документів. Шалений тиск був з боку Голови Правління Акціонерного комерційного аграрно-промислового банку Вадима Гетьмана з вимогами надання дозволу на виконання московських розпоряджень.

У день путчу все завмерло. Телефоную Леоніду Кравчуку — Голові Президії Верховної Ради. Домовився про зустріч. Місто наче вимерло. Ні перехожих, ні міліціонерів. У будинку Верховної Ради один постовий міліціонер, а в приймальні Кравчука — один охоронник. Немає жодного депутата.

Доповідаю Леоніду Макаровичу щодо розпоряджень з Москви. Запитую: «Що будемо робити?». Відповідь: «Виконуватимемо рішення Верховної Ради». З цим я і пішов до Національного банку. Згодом мені вдалося переорієнтувати з Москви до Національного банку України грошові потоки за експортними операціями. Голова Держбанку СРСР з цього приводу заявив на засіданні Правління Держбанку СРСР, що Матвієнко «розвалив Радянський Союз».

Далі всім відомо. Україна проголошує незалежність. НБУ будує власну грошову і банківську систему. Але як будує?

Бажання негайно мати власні гроші у представників Руху було настільки велике, що всілякі спроби обґрунтування стратегії грошово-кредитної політики НБУ сприймались як ворожі, що дуже заважало роботі. У той же час уряд не підтримував поспішність у питанні введення власних грошей, проте відкрито його представники цього не висловлювали. Патріотичний порив демократичних сил у Верховній Раді України суттєво впливав на рішення, які приймали керівники держави — Леонід Кравчук, Іван Плющ, Вітольд Фокін.

Можете собі уявити вимоги голови Комісії з питань економічної реформи, народного депутата Володимира Пилипчука та його соратника, «спеціаліста» по грошах Михайла Швайки, які вже через три місяці після мого вступу на посаду Голови Національного банку вимагали від мене введення власних грошей за тих обставин, що в Україні гроші ніколи не друкувались, поліграфічного обладнання для друкування грошей не було, асигнування уряд не виділяв.

Протягом усього 1991 р. у грошовому обігу діяв карбованець, тобто радянський «рубль». У другій половині 1991 р. виник певний дефіцит готівкових грошей для виплат заробітної плати, пенсій, стипендій, що стало основною причиною порушень термінів цих виплат. За таких умов треба було шукати вихід із складного становища, оскільки Росія не встигала друкувати готівку навіть для себе, не кажучи про тих, хто вже налаштувався на самостійність.

На одній із чергових нарад Вітольд Фокін звернувся до присутніх із проханням висловити пропозиції, як можна поліпшити справу своєчасного задоволення населення готівковими коштами. Тоді й було запропоновано ввести в готівковий обіг купони багаторазового використання, що дало б змогу одночасно вирішити питання як забезпечення грошового обігу готівковими коштами, так і нормованого споживання різних продуктів і товарів.

Згодом ця пропозиція була підтримана і Верховною Радою, і урядом. У лексиконі депутатів Верховної Ради з'явилося нове словосполучення «купони багаторазового використання». Вони мали докорінно відрізнятися від своїх попередників: виглядом, подібним до грошей; значно надійнішим захистом від підробки; знаходженням в обігу нарівні з рублями (як самостійні грошові знаки).

Шляхом їх запровадження планувалося здійснити перший етап грошової реформи в Україні. В липні 1991 р. у Верховній Раді почалися дебати з приводу того, чи друкувати спершу купони, чи одразу гроші. Противники купонів доводили, що це недешево обійдеться країні і відтягне введення власної грошової одиниці. Прихильники ж казали, що на друкування грошей потрібно значно більше валюти, ніж на друкування купонів, і що таких коштів Україна не має (вся валюта була зосереджена у Зовнішекономбанку в Росії).

Окрім того, стабілізувати нові гроші і впорядкувати їх обіг можливо було лише за умов бездефіцитності бюджету, наявності золотовалютного запасу, насиченості споживчого ринку товарами.

Жоден із цих пунктів на той час не виконувався. У 1991 р. Україна вперше спланувала бюджет з дефіцитом 40 млрд рублів (додаткові витрати були пов'язані з боргами колишнього Союзу, які покривалися з бюджету країни, а також зі створенням нових державних структур — армії, митниці та ін., збільшенням пенсій тощо). Золотий запас залишався в Росії (там він і донині), достатньо валюти Україна не мала. Дефіцит багатьох споживчих товарів був нормальним явищем (до того ж відбувався загальний спад виробництва).

Трохи згодом я прокоментував цю ситуацію: «Складність питання про гроші не тільки в їх виготовленні. Якщо ми вводимо власну грошову одиницю (а після проголошення незалежності України це звичайна необхідність), то потрібно розробити і прийняти певні законодавчі

акти. Концепцію грошової реформи, масштаб цін, новий курс грошової одиниці до валют іноземних держав. Інакше нас заблокують… На все це потрібен час, і його дадуть купони багаторазового використання»[1].

Тим часом суперечки тривали, друкарський верстат ледь встигав за емісійними процесами, а становище в Україні дедалі погіршувалось. Врешті-решт Кабінет Міністрів 23 серпня 1991 р. видав розпорядження, яким створив комісію для проведення переговорів із французькою фірмою «Імпрімері Спесіаль де Банк» на друкування купонів багаторазового використання.Проте введення купонів в Україні ускладнювало те, що потрібно було враховувати не тільки економічні, а й політичні умови «гри».

По-перше, якщо ввести купони на повний обсяг готівкового обігу на товари та послуги, можна стримати пряму грошову емісію з Росії, що сприятиме стабілізації нової валюти, захистить ринок споживчих товарів, знизить у суспільстві напругу, обумовлену переходом від однієї валюти до іншої. Але при цьому порушилась би домовленість держав — членів СНД про рублеву зону. Росія навіть попередила про те, що в разі повного введення Україною купонів обсяг грошей, які знаходяться в обігу в Україні (близько 35 млрд карбованців), вона зарахує як борг перед нею. На таку погрозу можна було б не реагувати, якби перед цим був проведений розподіл золота, алмазних та інших цінних металів і Україна отримала б свою частку, а також розподіл валютних фондів та боргів.

Оскільки ця робота урядами не була проведена, а розрахунки між банками держав — членів СНД проводилися через кореспондентські рахунки, Росія дійсно могла зробити такі фінансові операції, за яких Україна не одержала б своєї частки загальних активів і пасивів колишнього Держбанку СРСР.

[1] Урядовий кур’єр. 1991. № 27 (вересень).

Росія могла також перевести Україну на розрахунки по світових цінах, взявши за розрахункову грошову одиницю долар США і значно підвищивши ціни на експорт в Україну. Це могло призвести до згортання економічних відносин, а також підриву стабільності української валюти.

По-друге, при введенні в дію купоно-карбованців у готівковому і безготівковому обігу і цілковитому вилученні з грошового обігу рублів Росія могла зробити повну економічну блокаду, а з метою розриву економічних відносин між товаровиробниками — здійснити заходи щодо знецінення купоно-карбованців шляхом різкого підвищення курсу рубля відносно купоно-карбованця. Необхідно зважати на те, що Україна не мала необхідного запасу золота, діамантів, вільно конвертованої валюти і забезпечення хоча б її внутрішньої конвертованості. Могло статися, що іноземні держави просто не визнали б купоно-карбованця.

По-третє, якщо в готівковому обігу залишити на рівних правах і рублі, і купони багаторазового використання, подібно до того, як це було з одноразовими, інфляція могла б зростати відповідно до її темпу в інших країнах рублевої зони.

Тому на той час найбільш прийнятним та ефективним було збереження в готівковому обігу частки рублів поряд із впровадженням купоно-карбованців на промислові товари і продукти, включаючи громадське харчування.

Цей захід міг захистити споживчий ринок і забезпечити повною мірою населення готівкою, крім того, деякою мірою зберегти нормальні відносини з Росією. Введення в обіг купонів можна було б мотивувати відсутністю достатньої кількості готівки. Завдяки цьому заходу населення забезпечувалося необхідною кількістю готівки і мало можливість вільного проїзду територією колишнього Радянського Союзу. Не створювалось перешкод для проведення розрахунків із країнами СНД. Проте навіть і в цьому, май-

же ідеальному, варіанті проглядались недоліки, зокрема можливість швидкого знецінення купоно-карбованців через їх скуповування громадянами за рублі, тобто різко послаблювалась можливість контролю за інкасацією купоно-карбованців, що зменшувало захист споживчого ринку[2].

У 1991 р. обсяг емісії готівки на одного жителя України становив 269 руб., а в Росії — 603 руб. У Росії інфляція була вище у 1,3 раза. Висновок очевидний: спільна грошова система, що продовжувала тривалий час функціонувати після розпаду СРСР, була, за суттю, тією структурою, через яку економічний суверенітет країн СНД, у тому числі й України, зберігав багато в чому декларативний характер.

Анатолій Гальчинський, згадуючи ці часи, зазначає: «Це зобов'язало керівництво країни діяти у питаннях проведення грошової реформи сміливо й рішуче. Та все, на що ми виявились здатними на старті реформ, це запровадити у готівковий обіг з 10 січня 1992 року квазігрошову одиницю — купон багаторазового використання. Це був виправданий, однак занадто обережний крок. Його позитивне значення полягало у тому, що Україна змогла уникнути небезпечного для суверенітету держави удару платіжної кризи.

Водночас цей крок не означав виходу України з рублевої зони. Це був напівзахід, який ще більшою мірою посилив диспропорції у грошовій сфері. Весь безготівковий обіг, а це основа економіки, продовжував обслуговуватися грошовою одиницею іншої держави — російським рублем. Як наслідок, ми отримали надзвичайно занепалу

---

[2] *Матвієнко В.П.* Концепція першого етапу грошової реформи в Україні шляхом введення в обіг купонів багаторазового використання.

грошову систему, при якій готівковий та безготівковий обіг виявилися різними емісійними центрами»[3].

Це розуміли й у вищих ешелонах влади України, однак на рішучіші кроки на той час ніхто не наважився. Так, 24 березня 1992 р. Верховна Рада конституційною більшістю схвалила запропоновані Президентом України «Основи національної економічної політики України», або, як їх називали, «Український НЕП», в якому радикальне реформування сфери грошових відносин розглядалося як основна і невід'ємна ланка економічних перетворень.

Єдиною реальною можливістю забезпечення незалежного розвитку України, підкреслювалося в цьому документі, є «повний вихід із карбованцевого простору і негайне запровадження власної валюти. Спочатку цю роль повинні виконувати купони. При цьому вони мають запровадитися у весь обіг, як готівковий, так і безготівковий. Все це необхідно здійснити без затримки. Лише у такому разі російський виток цін не затягне Україну до своєї орбіти. У протилежному випадку схема національної катастрофи невідворотна. Проведення в життя цих заходів стане вирішальною передумовою здійснення грошової реформи одночасно з введенням в обіг гривні»[4].

Отже, з 10 січня 1992 р. в обігу з'явилась так звана перехідна українська валюта, яка на першому етапі виплачувалась населенню не менше одного разу на місяць з розрахунку 25 % місячної суми доходів після їх оподаткування та інших обов'язкових виплат, але не більше 400 карбованців. Решта грошей виплачувалась у карбованцях, за які все ще можна було придбати продукти на підприємствах громадського харчування; кондитерські і борош-

[3] З виступу Гальчинського А.С. Грошові реформи в зарубіжних країнах: досвід та уроки для України. Матеріали міжнар. науково-практ. конференції. К., 1996.

[4] «Основи національної економічної політики України» від 24.03.92.

няні вироби, напої у кафетеріях, на підприємствах роздрібної торговельної мережі, товари в художніх салонах Спілки художників України; газети, журнали, книжкову та іншу друковану продукцію; товари у скупних і комісійних непродовольчих магазинах; зоомагазинах; протезно-ортопедичну продукцію та деякі інші товари.

Купони критикували з усіх боків, їх звинувачували в усіх негараздах молодої Української держави, проте вже через невеликий проміжок часу, підсумовуючи, можна було зазначити, що загалом купонна система себе виправдала. На мою думку, Україна однією з перших серед незалежних республік колишнього Союзу зуміла швидко виготовити добре застраховані від підробки купони і тим самим захистити свій ринок. Що б не говорили зараз про доцільність таких заходів, без них ми би не вижили. Саме завдячуючи купонній системі в Україні вдалося уникнути гострої готівкової кризи, яка назрівала на межі 1991—1992 рр. Це сприяло стабілізації економічної ситуації та соціально-політичного становища.

Введення Україною купонів як платіжного засобу Росія розцінила скоріше як політичний виклик, а не економічно доцільний крок. «З економічної точки зору цей захід не зможе захистити національні ринки від вимивання товарів та здатний лише зашкодити економічним реформам»,— заявив економічний радник російського уряду А. Улюкаєв[5]. На його думку, спроба витіснити карбованець з обігу на території України остаточно зруйнує інтеграційні зв’язки з Росією та сильно вдарить передусім по українській економіці, яка меншою мірою захищена від монополізму. І якщо керівництво України буде продовжувати політику самоізоляції та карбованцевої інтервенції в Росію, остання повинна буде форсувати підготовку власної валюти з тим, щоб забезпечити стійкість своєї грошової системи.

[5] Известия. 1992. 16 січня.

Такі дії Росії виявились продуманою та цілеспрямованою політикою, що базується на її ресурсних експортно-валютних можливостях, залежності України від економічних зв'язків двох держав, узурпації Росією правонаступницьких функцій союзної фінансової, банківської та інших систем, а також володінні друкарським верстатом усього рублевого простору.

Незважаючи на рішучість президентської програми щодо негайного виходу України з рублевої зони, ситуація продовжувала залишатися незмінною протягом тривалого періоду — майже вісім місяців 1992 р. Це був період повного колапсу сфери грошових відносин та втратою Україною конкурентних переваг, що існували до проголошення незалежності.

Критична ситуація поглибилася, коли 1 липня 1992 р. Росія в ініціативному порядку запровадила нову систему взаєморозрахунків через кореспондентські рахунки розрахункового центру Центрального банку РФ. За цих умов можна було б запровадити купон у безготівковий обіг та встановити його офіційний курс до російського рубля і, таким чином, повністю вийти з рублевої зони (саме так вчинили Прибалтійські держави — Латвія, Литва та Естонія). Однак цього не сталося. В результаті створились умови для здійснення масових фінансових спекуляцій, пов'язаних з переводом грошей з однієї форми обігу в іншу, їх осідання у російських банках.

Росія практично повністю зупинила оплату українських товарних поставок. Лише протягом вересня—жовтня 1992 р. обсяги платежів до Росії становили 530 млрд руб., тоді як зворотні платежі — лише 80 млрд. На початку листопада ЦБ РФ затримав платежі українським постачальникам за товари на суму 330 млрд руб. Та впливати на цю ситуацію НБУ не міг, бо фактично цю функцію реалізував ЦБ РФ.

Результати відомі. Економіка України з урахуванням виключно питомої ваги російського ринку виявилась повністю підірваною.

7 листопада 1992 р. відбулася нарада, в якій брали участь: Л.М. Кравчук, Л.Д. Кучма (на той час щойно призначений Прем'єр-міністром), Г.О. П'ятаченко (міністр фінансів), його заступник М.І. Сивульський, тодішній віце-прем'єр В.М. Пинзеник та Голова Правління НБУ В.П. Гетьман. Леонід Кравчук виступив з коротким вступним словом, обґрунтовуючи необхідність негайного запровадження купоно-карбованців у сфері безготівкових розрахунків. Фактично всі учасники зустрічі підтримали його, крім Вадима Гетьмана. Особливо наполягав на негайному виході з рублевої зони Віктор Пинзеник.

Вадим Гетьман висловив розчарування такою «одностайністю», зауваживши, що доки не розподілено баланс Держбанку СРСР, не звірено розрахунки, не одержано згоду Москви на розподіл золотовалютного запасу, активів і пасивів, вихід із рублевої зони «означатиме самопокарання».

Незважаючи на це, учасники наради остаточно вирішили запровадити в обіг карбованець 16 листопада 1992 р., тобто реформу провести протягом 10 днів[6]. Таким чином, Президент України підписав Указ «Про реформу грошової системи України», згідно з яким з 12 листопада 1992 р. купоно-карбованець було запроваджено і в безготівкову сферу. Функції рубля в грошовому обігу припинились.

Із запровадженням у безготівковий обіг український купоно-карбованець отримав статус тимчасової національної банкноти. Він був проголошений єдиним засобом платежу на території країни.

---

[6] *Гетьман В.* Маловідома передісторія реформи. Вісник НБУ. 1997. № 9.

Було встановлено офіційний курс відносно російського карбованця: 1,45 купоно-карбованців за 1 рубль. Український карбованець, «отримавши статус» національної валюти, успадкував від рубля тенденцію до неухильного падіння курсу. 12 листопада 1992 р. обмінний курс карбованця до долара США становив 403 крб за 1 долар, 3 лютого 1995 р. — 116900 крб за 1 долар (за цей проміжок часу курс карбованця відносно долара впав у 290 разів!). Тимчасовий статус українського карбованця знецінив результати грошової реформи — всі ресурси, що мала Україна, були спрямовані на підтримку функціонування неефективної економіки. Це і стало причиною швидкого падіння обмінного курсу карбованця.

Я передбачав сумну долю цього заходу і навіть намагався врятувати ситуацію, попереджаючи уряд та Президента України Леоніда Кравчука: «В урядовій комісії з питань обігу купонів багаторазового використання розглядався проєкт негайного витіснення купонами рублевої валюти з готівкового і безготівкового обігу в Україні. Незважаючи на заперечення Голови Правління Національного банку, цей проєкт одержав підтримку членів урядової комісії. Реалізація цього проєкту не тільки не дасть позитивних наслідків, а й може завдати економіці України значної шкоди.

По-перше, після лібералізації цін в Україні їх рівень нижчий, а наповнення ринку не краще, ніж у Росії. Тому загроза для України рублевої інтервенції з Росії значно ослабла і захисна роль загальної «купонізації» обігу втратила актуальність. Якщо згодом ситуація на ринках зміниться на користь України і загроза рублевої інтервенції посилиться, то загальна «купонізація» не відверне її, оскільки неорганізований ринок буде обслуговуватися рублевою валютою і через нього буде здійснюватися відтік товарів з України.

По-друге, загальне витіснення рублів купонами буде означати вихід України з рублевої зони. Це підштовхне

Росію до негайного випуску власних грошей, як про це неодноразово заявляли представники її уряду. Внаслідок такої реформи Росія може відносно стабілізувати свої гроші, чому будуть сприяти певні її успіхи в проведенні економічної реформи. Україна ж залишиться з грошовими сурогатами — купонами, які під тиском сильнішої російської валюти будуть швидко знецінюватись. Це не тільки погіршить становище нашого внутрішнього ринку і становище економіки загалом, а й ускладнить підготовку і проведення грошової реформи в Україні.

По-третє, запровадження купонного карбованця в безготівковий обіг значно ускладнить банківське обслуговування українських підприємств, внесе багато суб'єктивного в їхні зв'язки з комерційними банками, оскільки останні будуть визначати курс купона до рубля насамперед у власних інтересах. Виникнуть додаткові перешкоди на шляху розвитку зв'язків наших підприємств з підприємствами країн-членів СНД. Адже буде встановлена банківська монополія на рублеву валюту в Україні.

Більше того, об'єктивно немає потреби запроваджувати купони в безготівковий обіг. Нам не загрожує інтервенція безготівкових рублів з Росії. З нею Україна має дефіцитний платіжний баланс, і отже, наші платежі Росії в рублях більші, ніж надходження від неї. Для підприємств України більш реальна загроза дефіциту рублевої валюти, ніж її надмірність. Ця загроза ще більше посилиться після подальшої лібералізації цін на енергосировинні ресурси...

Лише після повної підготовки до випуску гривні можна буде замінити в безготівковому обігу рублеву валюту на купонний карбованець»[7].

Здавалося б, чітка аргументація (яка, як показав час, була абсолютно правильною) повинна була змусити за-

[7] Доповідна записка Голови Правління НБУ Матвієнка В.П. Президенту України Кравчуку Л.М. від 02.03.92.

думатись, — може й справді треба діяти якось інакше? Але ні.

Припускалося, що карбованець «візьме на себе весь удар» від того, що може трапитися з грошима, і тоді буде запроваджена гривня. На думку керівництва країни, на момент стабілізації економіки купон повинен повністю себе вичерпати і в ролі грошей у «стабілізованій» економіці має виступити гривня. Проте грошову реформу продовжували відкладати на невизначений термін. А, наприклад, американці вже через два роки після функціонування купонів ввели в обіг долар, який є незмінним й до сьогодні.

Серед пострадянських країн грошова реформа в Україні була останньою. Естонія, Латвія і Литва запровадили власну грошову одиницю у 1992 р. Росія, Білорусь, Молдова, Азербайджан, Киргизстан, Казахстан і Узбекистан завершили процес запровадження власної грошової одиниці у 1993 р. У нас же до вересня 1996 р. в обігу були купоно-карбованці, які не виконували в повному обсязі грошових функцій, зокрема еквівалентного обміну й накопичення, та, відповідно, не могли служити інструментом інвестиційного процесу в країні.

Грошову реформу в Україні, проведену 1996 р., Віктор Ющенко назвав «найкращою реформою у світі». Насправді це була грабіжницька реформа. Гроші, накопичені громадянами, та кошти у статутних фондах підприємств «згоріли дотла». Економіка й населення почали новий етап розвитку з нуля. Я публічно виступав проти таких дій. Проте Віктор Пинзеник та Віктор Ющенко провели свою дискримінаційну лінію.

За суттю, результати грошової реформи — це не лише факт введення в обіг нових грошових знаків (української гривні), а й справжній іспит на системність перетворень в економіці країни. Грошова реформа могла б стати унікальним шансом для влади наповнити новим змістом грошово-кредитні відносини, побудувати ефективну бан-

ківську систему, здатну взяти на себе функцію локомотива ринкових трансформацій. Але, на жаль, українська реформа 1996 р. не була ефективною, не зменшила функціональної розбалансованості грошової системи, навпаки, рівень монетизації економіки України залишився гранично низьким, а рівень доларизації грошової маси продовжував зростати.

Сучасний рівень державного керування в Україні віддзеркалює досвід старої системи, особливо методи «голого» адміністрування, волюнтаризму. Це проявляється в багатьох рішеннях вищих ешелонів влади. Чітке керування і виважені економічні реформи — головні напрями, що забезпечать розвиток України. Це — найскладніші питання, оскільки йдеться про відповідальність влади перед суспільством.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Банківська система будь-якої країни віддзеркалює її економічний уклад, механізми товарно-грошових відносин, її соціально-політичний розвиток. Грошова одиниця і банківська система — це своєрідні прапор і герб держави. Проаналізувавши стан грошового обігу і банківської системи, можна зробити висновки про рівень економічного та політичного розвитку країни.

Банківська система — це сукупність банків країни та їх філій, які функціонують у відповідному правовому полі, і система відносин банків між собою, зі своїми клієнтами, органами влади та іноземними структурами. Ефективність функціонування банківської системи завжди оцінюється з позиції, наскільки якісно вона обслуговує економіку країни, чи достатньо грошей в обігу, чи не накопичуються вони поза банками і особливо — чи не збільшується тіньовий обіг грошової маси. Постійне підтримання пропозиції грошей на рівні попиту на грошовому ринку та забезпечення стабільності грошей є головними завданнями банківської системи.

Як будь-який системний об'єкт, банківська система постійно еволюційно розвивається, цик-

лічно проходячи етапи становлення, зростання, стагнації, оновлення, нового зростання та ін. Її розвиток безпосередньо пов'язаний із конкретним етапом розвитку економіки країни, особливостями її соціально-політичного становища. В умовах стагнації національного виробництва і занепаду державотворення в країні розвиток банківської системи впродовж тривалого періоду практично є неможливим.

Існує два основних шляхи формування банківської системи: еволюційний і революційний. Окремі банківські системи проходили обидва ці етапи.

Еволюційний процес формування банківської системи передбачає тривалий етап її розвитку. Цим шляхом формувалися банківські системи більшості економічно розвинутих країн світу. Перші банківські послуги у стародавні часи надавали храми, в яких зберігали цінності, особливо під час воєн. З того часу до періоду, коли в XVII ст. банки почали обслуговувати товарно-грошові потоки, надавати комерційні кредити, пройшли століття. Проте період створення окремих багатофункціональних комерційних банків ще не можна розглядати як завершення формування банківської системи. Вона стає цілісною і завершеною лише з диференціацією банків на такі, що формують грошово-емісійну політику, і такі, що безпосередньо обслуговують рух грошової маси і надають послуги клієнтам.

Завершена банківська система набуває пірамідальної форми і стає дворівневою. Перший рівень — це центральний банк з особливими, притаманними лише йому функціями. Перший центральний банк було створено в Швеції (Риксбанк) у 1668 р. У 1694 р. засновано Банк Англії. У Франції, Великобританії, Німеччині, США центральні банки були створені значно пізніше. Так, Федеральну резервну систему США засновано лише 1913 р.

Другий рівень банківської системи — це сукупність комерційних банків. До них належать як державні, так і банки, що знаходяться в недержавній власності. Контра-

гентами таких банків є всі економічні суб'єкти (громадяни, юридичні особи), які так чи інакше пов'язані з грошовим ринком.

Революційний шлях формування банківської системи притаманний країнам, що здійснюють радикальний перехід від однієї економічної формації до іншої. На відміну від еволюційного шляху, коли формування банківської системи відбувається знизу вгору, революційний етап передбачає швидке формування системи зверху донизу. В цьому процесі держава бере активну участь, і він триває лише декілька років. Створюється центральний банк і вже потім під його контролем формується система комерційних банків.

Процес формування банківської системи незалежної України на початку 90-х років XX ст. можна схарактеризувати як революційно-еволюційний з певними специфічними особливостями. Його основу становлять створення незалежної Української держави і революційний перехід від командно-адміністративної до ринкової економіки. Однак Україна мала багаторічний досвід ведення банківської справи, накопичений як у радянський, так і в дореволюційний періоди. Установи банків, розташованих в Україні, — Держбанку, Промбудбанку, Ощадного банку та інших — досить широко проводили активно-пасивні операції, спеціалізуючись на обслуговуванні відповідних сфер народного господарства.

Заборгованість за кредитами банків упродовж останніх 10 років до здобуття Україною незалежності щорічно становила близько 50 млрд крб. У 1990 р. українськими банками було видано довгострокових позик на суму 11,7 млрд руб., у тому числі підприємствам — 10,1 млрд руб., населенню — 1,6 млрд руб.[1] Активне кредитування

---

[1] Народне господарство України у 1990 р.: Стат. щорічник. К.: Техніка, 1991. С. 459.

банками населення України було характерною ознакою банківської системи тих років.

Майже 40 відсотків заборгованості за кредитами банків в Україні у 1990 р. припадало на установи Укрпромбудбанку, який я на той час очолював. У 80-ті роки банк щорічно фінансував 11—14 тис. будов. Серед них нові енергоблоки на Южно-Українській і Запорізькій АЕС, виробничі потужності на Миколаївському глиноземному комбінаті, Центральному та Марганецькому ГЗК, Запорізькому коксохімічному заводі та Нікопольському заводі феросплавів, Харківському тракторному заводі та багатьох інших.

Напередодні проголошення незалежності України відбулася ще одна суттєва зміна в банківській системі — у відносинах банків і позичальників. Значно поліпшилась якість кредитного портфеля банків, а прострочена заборгованість підприємств та організацій зменшилась і реструктуризувалась у бік зростання дебіторсько-кредиторської заборгованості між підприємствами. Протягом 1985—1990 рр. прострочена заборгованість за кредитами банків підприємствам і організаціям зменшилась у 15 разів. Питома вага прострочених кредитів зменшилась з 3,2 відсотка в 1986 р. до 0,3 відсотка в 1990 р.[2]

Сукупність банківських установ, які обслуговували економіку України в 1987 р., становили установи Держбанку СРСР, Промбудбанку СРСР, Ощадбанку СРСР, Зовнішекономбанку СРСР. У 1987 р. в Україні працювало 15630 установ банків, у тому числі 14814 установ Ощадбанку СРСР. Впродовж наступних трьох років (1988—1990) їхня кількість збільшилась на 103 і досягла 15733. Найбільшими темпами зростала кількість установ Промбудбанку: за чотири роки вона збільшилась на 78 установ (в 1,5 раза).

У 1987—1988 рр. відбулась перша значна реорганізація мережі банківських установ, що функціонували в Україні. На базі установ Держбанку СРСР і Будбанку СРСР

[2] Там само. С. 462.

були створені Промбудбанк, Агропромбанк і Житлосоцбанк. Основна мета цієї реорганізації полягала в переорієнтації банківської системи СРСР на потреби економіки, що переходила на принципи госпрозрахунку. Для цього було започатковано розвиток Держбанку СРСР як виключно центрального банку, і його установам заборонялось обслуговувати господарську клієнтуру. Решта банків повинні були розвиватися як банки другого рівня і спеціалізуватись на фінансовому обслуговуванні відповідних галузей економіки — промисловості, агропромислового комплексу і соціальної сфери. Розпочалась лібералізація банківської діяльності в країні.

У ході банківської реформи 1987 р. ставилось завдання перевести на принципи господарського розрахунку республіканські контори і відділення державних банків, зберігши при цьому централізовану систему керування їхньою діяльністю.

Кредитування залишалось майже єдиним джерелом доходів банків. Незначні доходи одержували від розрахунково-касового обслуговування. Валютні операції проводились виключно через філії Зовнішекономбанку СРСР, яких у 1990 р. в Україні налічувалось 10. Клієнтська база банків була стабільною — державні підприємства, колгоспи, кооперативи, перші акціонерні товариства. Їм дозволялось мати один розрахунковий рахунок, відкритий у будь-якому банку.

Серед основних нововведень банківської реформи 1987 р. — переведення системних банків на повний госпрозрахунок, наділення республіканських банків правами міністерств, запровадження кредитного планування, посилення ролі банків у кредитуванні економіки. Банки отримали право визнавати неплатоспроможними підприємства, що не виконують своїх господарських зобов’язань. Основою діяльності банків став прибуток. Банківська реформа 1987 р. дала поштовх комерціаліза-

ції банків і заклала основи формування банківської системи України.

У квітні 1989 р. на території СРСР був впроваджений порядок організації нових банків, відповідно до якого дозволялось створення комерційних, акціонерних, кооперативних, пайових банків. Реакцією на таку ситуацію стала поява нових банків. У 1989 р. було зареєстровано 17 нових банків, у 1990 р. їх кількість збільшилась до 52. Вони створювалися як акціонерні чи кооперативні банки, як правило, підприємствами та іншими структурами одного відомства чи галузі народного господарства. Трохи згодом почали організовуватися регіональні комерційні банки різноманітного призначення — від одногалузевих та вузькофункціональних до міжгалузевих та універсальних.

Держпостач УРСР заснував Укрпостачбанк, аналогічно були пов'язані Мінмонтаж УРСР і Мінмонтажспецбанк, Мінбудматеріали і Стромбанк, Мінбуд і Укрбудбанк, Мінлегпром і Легбанк, Мінлісгосп і Лісбанк, Міндорбуд і Дорбанк. Деякі з них не витримали умов ринкового середовища і збанкрутували ще в 90-х роках, хоч їх дуже розхвалювали українські засоби масової інформації і навіть ставили їх за приклад іншим банкам. Доходило до відвертого шельмування таких провідних банків, як Промбудбанк України, який має незаплямовану довгу історію і був найбільшим банком країни. Ярлик, приклеєний системним банкам, — «колишні державні» — і нині сприймається як скалка в тілі.

Працювали й філії московських банків: «Инкомбанк», «Востокинвестбанк». Усі новоутворені банки були побудовані за галузевою або регіональною ознакою, реєструвалися в союзній книзі реєстрації у Держбанку СРСР.

Особливістю банківської сфери України кінця 80-х років було те, що її установи не були завершеною самостійною банківською системою. Переважна їх більшість входила до складу союзних банків. Новостворені банки були малими і вузьковідомчими. Вони почали розпорошувати

банківський капітал, що згодом ускладнило концентрацію ресурсів на пріоритетних напрямах розвитку молодої Української держави. Завдання створення самостійної банківської системи в Україні наприкінці 80-х років не розглядалося взагалі. Проте вже в 1990 р. розпочалася розробка проєкту Закону України «Про банки і банківську діяльність». Малося на увазі реорганізувати Держбанк СРСР на зразок Федеральної резервної системи США.

Тоді ж з'явилися перші ознаки погіршення економічної ситуації в Україні. Зросла дебіторсько-кредиторська заборгованість між підприємствами, що засвідчило початок кризи неплатежів, зменшились обсяги довгострокового кредитування економіки.

Валовий внутрішній продукт у 1990 р. порівняно з 1989 р. зменшився на 1,3 відсотка, продукція підприємств сфери матеріального виробництва — на 3,1 відсотка, інфляція становила близько 6 відсотків проти 2 відсотків у 1989 р. Негативний вплив цих процесів позначився на банках, що працювали в Україні, ще до проголошення нею незалежності.

З прийняттям в липні 1990 р. Верховною Радою Декларації про незалежність України розпочався процес розбудови цілісної банківської системи України як самостійної держави. Був створений Національний банк України. Закладення основ монетарної політики, розроблення концепції запровадження національної валюти — гривні, створення вітчизняної платіжної системи, входження до системи міжнародних розрахунків стали як стратегічними напрямами діяльності Національного банку України, так і практичними його діями.

Першочерговим постало питання створення статутного фонду Національного банку України. Заново, на пайових засадах, створюється статутний фонд НБУ, визначений у розмірі 1,5 млрд крб за рахунок коштів: Українського республіканського Держбанку СРСР — 840 млн крб, республіканського бюджету — 350 млн крб, Промінвест-

банку України — 250 млн крб; решту коштів внесли Ощадбанк України та Житлосоцбанк. У доларовому еквіваленті на той час Промінвестбанк зробив внесок з фонду трудового колективу в 425 млн дол. США.

Важливим напрямом становлення НБУ стала кадрова політика. Я був змушений забрати в Національний банк кращих спеціалістів з Промінвестбанку. Так, основу електронної системи розрахунків заклав Анатолій Савченко; Лідія Воронова започаткувала наукову аналітичну базу діяльності НБУ; Ольга Кандибка забезпечила високий рівень фінансової роботи; питаннями кредитних відносин та зовнішньоекономічної діяльності займався Дмитро Зайченко.

Сьогоднішнім апартаментам НБУ можна по-доброму заздрити, а тоді в цій будівлі знаходилися Агропромбанк та Укрсоцбанк. Приміщення НБУ нагадували вулики з бджолами. Проте на ці труднощі ніхто, у тому числі й я, не зважав, тому що треба було вирішувати безліч термінових завдань.

У короткий термін були створені управління методології кредитування, грошових розрахунків, грошового обігу, власної грошової системи, міжбанківських розрахунків, аналізу діяльності комерційних банків, валютного регулювання, зовнішніх економічних зв'язків та інших для забезпечення діяльності центрального банку як грошово-емісійного центру держави.

До суто ринкових перетворень у банківській діяльності додалися завдання формування інституційних основ банківської системи: створення власного емісійного центру, нових механізмів державного регулювання грошового обігу, кредитування, переорієнтації всієї маси кредитних ресурсів, що формуються в Україні, на потреби розвитку української економіки тощо. Ці зміни потребували відповідної правової основи. Розпочалася розробка законодавства з питання формування власної банківської системи, яка закінчилася прийняттям 20 березня 1991 р. Вер-

ховною Радою України Закону «Про банки і банківську діяльність». У ньому проголошувалося, що Україна самостійно організовує банківську систему.

Найістотнішими новаціями, що запроваджувалися Законом України «Про банки і банківську діяльність», були:

- проголошення дворівневої організації основним принципом розбудови банківської системи України;
- проголошення незалежного статусу Національного банку України з підзвітністю його безпосередньо Верховній Раді України;
- надання права створювати комерційні банки на акціонерних засадах та права на роздержавлення і комерціалізацію діючих державних банків (крім Ощадного);
- надання комерційним банкам широких прав з обслуговування юридичних і фізичних осіб на засадах конкуренції, однакового доступу до кредитних ресурсів, партнерських взаємовідносин з клієнтами тощо;
- надання Національному банку права здійснювати контроль і нагляд від імені держави за діяльністю комерційних банків;
- звільнення держави від відповідальності за зобов'язаннями банків, а банків — від відповідальності за зобов'язаннями держави.

Разом із тим, не всі проблеми формування національної банківської системи були врегульовані цим законом. Зокрема, не було передбачено створення національної системи страхування банківських депозитів, не розроблено механізми страхування банківських активів і банкрутства банків, механізм взаємовідносин НБУ з урядом щодо участі центрального банку в формуванні державного бюджету та ін. Все це незабаром негативно позначилося на роботі новоствореної банківської системи. Проте прийняття Закону України «Про банки і банківську діяльність» загалом відіграло надзвичайно важливу роль у

формуванні в країні власної банківської системи нового, ринкового типу.

При НБУ були започатковані Науково-дослідний інститут банків, Центр технічного обслуговування обчислювальної техніки і Київський науково-дослідний та проєктно-конструкторський інститут периферійного обладнання, Державна скарбниця, головним завданням якої стало формування в Україні запасу дорогоцінних металів і каміння. Банк уклав 5 договорів на купівлю 10 т срібла і кількасот кілограмів золота та платини, виступив замовником з розробки родовищ золота в Закарпатській області. У підпорядкування НБУ перейшли підприємства, що виробляють діаманти. Було створене акціонерне підприємство з переробки та вилучення дорогоцінних металів із деталей промислової продукції, особливо військової техніки, розроблялися інші заходи зі створення Центрального сховища НБУ. Активно формувалась мережа установ НБУ.

У жовтні 1991 р. Національний банк України почав проводити перереєстрацію банків, що працювали на території України і були до цього зареєстровані Державним банком СРСР. На декілька місяців раніше — у серпні 1991 р. Національний банк встановив вимоги до статутного фонду комерційних банків. Він не повинен був бути нижчим за 5 млн крб, а для кооперативних банків — 500 тис. крб. Вже наприкінці 1991 р. статутний капітал комерційних банків досяг 4,8 млрд крб, що в доларовому еквіваленті вище, ніж сучасний статутний капітал українських банків.

З метою вдосконалення системи безготівкового обігу та розрахунків, впровадження нових інформаційних технологій у 1992 році розробляється «Концепція створення системи електронного грошового обігу», впроваджується стільниковий зв’язок, вирішується питання щодо вступу до асоціації Міжнародної спеціалізованої банківської клірингової системи на правах її повноправного члена, за-

кладаються основи міжнародних кореспондентських рахунків, створюється система електронних розрахунків з використанням електронних магнітних карток для операцій у торгівлі.

Мною була економічно обґрунтована концепція платної приватизації за участю банківських кредитів. Проте державна власність у більшості була роздана за так звані приватизаційні папірці, через що державний бюджет втратив величезні кошти. Паперова приватизація породила тіньову економіку, з якою Україна вже 15 років не може впоратись. Я також категорично виступав проти кредитної емісії на покриття бюджетного дефіциту. І нині економічна політика не спрямована на інноваційно-інвестиційні цілі.

В інтересах активізації інвестиційної діяльності підприємств та інших господарських структур НБУ разом із Міністерством фінансів створили фонд довгострокового кредитування. Пропонувалось перевести всі капітальні вкладення на систему довгострокового кредитування. Проте зараз на це питання ніхто не звертає уваги, оскільки інвестиційна діяльність згасає.

Процес формування банківської системи України характеризувався надзвичайно активним збільшенням мережі банків з одночасним зменшенням їх економічної потужності, насамперед статутного капіталу в результаті швидкого знецінення грошей України — спочатку рубля, а потім карбованця. Поряд із кількісними змінами в динаміці банківської системи відбувалися й помітні якісні зміни, що позитивно характеризують її розвиток. Насамперед слід виділити формування дворівневої структури банківської системи.

Національний банк України остаточно визначився як центральний банк країни, а всі інші банки — як ділові фінансові установи, що обслуговують господарчу клієнтуру на комерційних засадах. Тим самим Україна безповоротно визнала ключовий принцип побудови банківської сис-

теми ринкового типу, що відкрило шлях прискореному реформуванню механізмів керування монетарною сферою та формуванню ринкової системи економіки загалом.

Досягнення в становленні першого рівня банківської системи — НБУ очевидні. Національний банк нагромадив значний досвід з розробки і реалізації дієвої грошово-кредитної політики. Він посів належне центральному банку місце в державних владних структурах в умовах ринкової економіки. Напрацьовано досвід взаємодії НБУ з урядом, Верховною Радою у вирішенні найгостріших економічних і соціальних проблем.

Якісні зрушення відбулися й у формуванні другого рівня банківської системи. Одна з організаційних проблем, яка постала перед українською банківською системою, — приватизація та реорганізація великих банків. Досвід Росії, яка розділила свої банки, в тому числі й Промбудбанк РФ, на сотні дрібних банків, продемонстрував усю необґрунтованість цієї стратегії. Малі банки не могли ні забезпечити надійність збереження коштів їхніх клієнтів, ні організувати кредитну діяльність, ні побудувати ефективну систему розрахунків. Дехто і в Україні намагався роздрібнити великі банки при тому, що в банківській системі й так уже існувала безліч малих банків. Лише завдяки твердій послідовній позиції провідних банкірів Україні вдалося зберегти потужні банки, які стали фундаментом національної банківської системи. Завдяки цим банкам вдалося уникнути потужної системної банківської кризи 1998 р., яка буквально «змила» значну кількість російських банків.

Три з чотирьох успадкованих Україною великих ділових банків — Агропромбанк, Житлосоцбанк і Промбудбанк — досить швидко змінили статус з державних на акціонерні. Вони перейшли на комерційні засади обслуговування клієнтури, в тому числі й державних підприємств, що сприяло розширенню приватизаційного про-

цесу за межі банківської системи, розвитку ринкових відносин і в сфері суспільного виробництва.

У комерційних банках відбулися зміни в складі засновників. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про передачу міністерських пакетів акцій на управління до Міністерства фінансів України» з числа засновників банків вийшли міністерства.

У міру появи нових комерційних банків і збільшення їхнього економічного потенціалу посилювалася конкуренція на грошово-кредитному ринку, інтенсивно розвивався ринок міжбанківського кредиту.

Формування банківської системи України супроводжувалося вдосконаленням діяльності банків, посиленням їх ролі на окремих напрямах трансформації економіки. Зокрема, нарощувались обсяги кредитування всього народного господарства та населення. В інтересах структурної перебудови економіки та подальшого її розвитку НБУ виробив новий підхід для оцінки діяльності комерційних банків, встановивши норматив довгострокових вкладень до 30 % обсягу кредитування. Без цільової інвестиційної програми неможливо задовольнити споживчий ринок, зупинити інфляційний процес, який зростає з підвищенням цін і спаду виробництва.

Найважливішим кроком стало вирішення проблеми взаємних розрахунків з країнами СНД, зокрема з Росією. Розв’язання цієї проблеми йшло, з одного боку, з Росії, де ЦБ РФ створив у всіх регіонах країни розрахункові центри для забезпечення платежів між підприємствами двох країн, з іншого — з України, в якій НБУ теж намагався створити відповідну кількість регіональних розрахункових центрів.

Оскільки Верховна Рада не підтримала цей захід на вимогу народних депутатів Андрія Печерова і Вадима Гетьмана, Україна змушена була вести взаємні розрахунки між Росією та Україною через Центральний банк Росії і НБУ. Спочатку, до кінця березня, вони велись під контро-

лем НБУ, але зі зміною керівництва Нацбанку з 24 березня 1992 р. ситуація загострилась, а про її наслідки треба проводити окреме дослідження.

На той період у торгівлі з Росією негативне сальдо становило 15 млрд карбованців. Це означало, що при здійсненні повного обсягу регульованих економічних відносин таке сальдо в розрахунках потребує негайного погашення або додатковими товарними поставками, або покриттям вільноконвертованою валютою. Потрібно було виробити певні міжурядові угоди в умовах запровадження в Україні купонів багаторазового використання, а також здійснити цілий комплекс організаційно-технічних та методологічних заходів з розробки механізму впровадження національної валюти в готівковому та безготівковому обігу.

На кожному етапі створення власної грошової та банківської систем з'являлися «нові економісти», які, комусь «підіграючи», вносили пропозиції щодо негайного виведення з обігу рублів, бо вони буцімто завдають шкоди державі, оскільки «пливуть» від нас і можуть створити певний борг перед Росією. Всі ці ідеї підганялись під бажання вивести з обігу карбованці і запровадити купони. З недоцільністю таких дій пізніше погоджувався і Вадим Гетьман.

Правління НБУ прогнозувало можливий інфляційний сплеск, оскільки ціни вже ніхто не контролював через так звану лібералізацію цін, яку проголосили тодішні реформатори, і, виходячи з цього, були додатково надруковані купони. На кінець березня 1992 р. НБУ вже мав 100 млрд карбованців. Ще на 50 млрд крб були купони нового зразка з усіма ознаками грошей (захист, номер, серія та інше). Ще одним заходом було укрупнення купюр, поліпшення купюрної структури.

Для забезпечення розрахунковими операціями зовнішньоекономічного обігу був підписаний контракт про вступ Національного банку України до міжнародної міжбанківської системи комунікацій SWIFT. Українські банки встано-

вили кореспондентські рахунки із закордонними банками, почали тримати частину своїх активів в іноземній валюті та здійснювати розрахунки за експортно-імпортними операціями клієнтів за допомогою SWIFT.

Проте мізерні кошти НБУ за повної відсутності підтримки з боку уряду ускладнювали вирішення проблеми створення єдиної електронної банківської системи розрахунків, вартість якої становила майже 31 млрд крб. Я називаю цю цифру тільки тому, що мої опоненти керувалися лише голою ідеєю створення банківської системи і негайно, протягом декількох місяців. До речі, на той період Україна відстала від Заходу в застосуванні в банківській практиці персональних обчислювальних машин більш як на 20 років.

На зміну одним проблемам приходили інші, не менш складні. Але якби були добра воля уряду та порозуміння у Верховній Раді, багато питань можна було б вирішити з найменшими витратами. Так, у зв'язку з банкрутством Зовнішекономбанку СРСР постало питання обслуговування зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств. Знаючи світовий досвід, коли в період відбудови державності багатьох країн питання зовнішньоекономічної діяльності покладалися на центральні банки, НБУ вважав за доцільне взяти на себе функцію організатора розрахунків за експортно-імпортними операціями. Мотивом такого рішення була слабкість у цих питаннях комерційних банків, які тільки-но створювались. Далі планувалось залучити до цієї роботи всі комерційні банки.

У дуже короткий термін (впродовж кількох місяців) були встановлені кореспондентські відносини з банками США, Великобританії, Канади, Франції, Німеччини, Швейцарії, Австрії, Угорщини, Чехословаччини та деяких інших країн. Загальна кількість кореспондентських рахунків перевищила 50. Їх було досить, щоб обслуговувати експортно-імпортні операції.

Незважаючи на це, політики з Верховної Ради дозволяли собі вільно, навіть через засоби масової інформації, вимагати від НБУ відкрити 1500 кореспондентських рахунків. Такі «невігласи» дуже шкодили створенню Національного банку нової держави. Ще більше втрачено від того, що амбіційність Прем'єр-міністра Вітольда Фокіна не сприяла комплексному розв'язанню зовнішньоекономічних проблем. Так, Фокін не сприйняв пропозицію Росії щодо створення акціонерного зовнішньоекономічного банку у складі Росії, України і Білорусі. Причому Україні виділявся 1 млрд дол. США до статутного капіталу банку. Відповідь була така: «Ми туди не підемо». Я розумію, що Фокін боявся реакції з боку Руху. А в результаті був утрачений контроль за обслуговуванням зовнішніх боргів. Росія перебрала на себе всі активи і пасиви цього банку.

В інтересах негайного припинення впливу Росії на контору Зовнішекономбанку в Україні я ініціював припинення діяльності цієї банківської структури і створення Державного експортно-імпортного банку України, головою Правління якого був призначений С. Яременко.

Після того, як Україна разом із Росією підтвердили солідарні зобов'язання про сплату зовнішнього боргу колишнього СРСР, настав час, коли Світовий банк та Європейський банк реконструкції і розвитку були готові розглядати проєкти України, під які надаватимуться валютні кредити. І такі проєкти ми підготували. Проте кредитні лінії нам не відкривали. Ці міжнародні фінансові інституції вичікували, зважували. Їм вигідніше було надавати товарні кредити, а не «живі» гроші. Таким чином, суттєвої грошової допомоги Україна не мала.

Навіть за умов такої завуальованої «блокади» НБУ виходив на прямі відносини з провідними комерційними банками. Під гарантію та за участю Національного банку нашим підприємствам та державі загалом було надано кредитів на суму понад 1 млрд дол. США. Такі креди-

ти надавалися передусім на придбання устаткування, для сільськогосподарських потреб та на медичні препарати.

Велись переговори з інвесторами США про створення спільного підприємства щодо переробки близькосхідної нафти вартістю проєкту 3 млрд дол. США, а також 1 млрд дол. США на очищення забруднених радіацією земель Київської та Житомирської областей. Національний банк підтримав проєкт використання літаків марки «Боїнг» для поліпшення повітряного сполучення України із західними країнами.

Зовнішньоекономічна діяльність контролювалася шляхом надання ліцензій на здійснення валютних операцій. Були розроблені пропозиції щодо викупу експортерами валюти за ринковим курсом в інтересах поліпшення фінансового стану підприємств-експортерів та створення валютних резервів для забезпечення стабільності національної валюти. Виникла нагальна потреба прийняття закону про валютне регулювання.

НБУ сприяв розвитку комерційних банків. На зміну застарілим паперовим поштово-телеграфним розрахункам на основі МФО прийшла система електронних платежів, на яку почали поступово переходити всі українські банки. Було впроваджено комплексну програму «Операційний день банку», що охоплювала інформацію про операції банку і клієнтів.

Поряд із висвітленими досягненнями в розбудові банківської системи були істотні недоліки та труднощі. Деякі з них мали об'єктивний характер як неминучі труднощі розвитку. Інші ж були спричинені певними прорахунками в державній політиці щодо розбудови банківської системи.

Насамперед слід вказати на відсутність єдиної державної політики стосовно розвитку банківської системи ринкового типу, внаслідок чого ці процеси відбувалися здебільшого стихійно, без належного контролю і втручання з боку держави. Наслідком стало створення значної кіль-

кості дрібних, «кишенькових», погано забезпечених кадрами, капіталами і сучасною технікою банків, які не здатні завоювати ні належну довіру до себе з боку клієнтів, ні створити відчутну конкуренцію великим банкам. Для підтвердження цього положення наведемо такий приклад. На початок 1994 р. найбільший комерційний банк Чехії мав капітал 402 млн дол. США. Капітал усіх 228 банків України на той час дорівнював 346,5 млн дол. США.

На етапі формування банківська система України набула загальновизнаної оптимальної пірамідальної форми: 5 найбільших банків; група середніх банків; група невеликих банків (за розміром капіталу). Така форма мінімізувала ризик системної кризи в банківській системі, збільшувала прозорість банківських операцій, ставила заслін відтоку коштів «у тінь». Аналогічними є структури банківських систем США, Англії, Індії, Японії та інших розвинених країн.

Згодом на тлі деконцентрації банківського капіталу, зменшення його розміру у валютному еквіваленті та збільшення кількості банків структура української банківської системи змінила форму на зворотну до пірамідальної. В її верхній частині з'явилися банки з відносно невеликими капіталами, які почали відігравати помітну роль у платіжній системі України і перерозподілі клієнтської бази. Це підвищило ризик системної кризи сучасної банківської системи.

Становлення української банківської системи проходило в складних економічних і політичних умовах. Формувалась українська державність, не була визначена зовнішньоекономічна політика України, розривались напрацьовані роками господарські зв'язки. Національний дохід у 1992 р. становив 74,4 відсотка рівня 1990 р., продукція промисловості — 89,1 відсотка рівня 1990 р. Продуктивність суспільної праці знизилась на 23 відсотки. Різко зменшилися грошові доходи та заощадження населення. Поява безлічі трастів відволікала кошти населення як по-

тенційних ресурсів банків. Крах цих трастів у подальшому кинув на багато років тінь на всю банківську систему.

Молодій економіці України, а разом з нею і банкам довелось витримувати розвал внутрішнього ринку, кримінальні оборудки перших ділків тіньового бізнесу. Великі фінансові афери того часу були пов'язані з фальшивими чеченськими авізо, намаганням заробити капітали на «ножицях» валютних курсів — між стабільним офіційним і галопуючим ринковим. Банкам бракувало кваліфікованих кадрів, новітніх технологій, надійних клієнтів. Проте і в цих умовах банки продовжували активно кредитувати економіку України. Хвиля спекулятивних операцій не поглинула банківську систему насамперед завдяки твердій послідовній позиції тодішнього керівництва НБУ.

Банки не лише концентрують кошти, що знаходяться на рахунках підприємств, організацій, установ, залучають кошти вкладників, а й трансформують їх у ресурси, які спрямовують на розвиток економіки у вигляді кредитів. Банківський кредит — це важлива форма розширення пропозиції грошей в економіці, оскільки кредитні послуги клієнтам на мікроекономічному рівні врешті-решт трансформуються у безготівкові платіжні засоби на макроекономічному рівні. Саме тому комерційні банки за допомогою механізму грошового мультиплікатора спроможні формувати грошову масу, яка відповідатиме потребам господарського обігу.

Головні принципи дії механізму формування комерційними банками грошової маси загалом відомі. Кошти, внесені до комерційного банку у вигляді депозитів, шляхом проведення кредитних операцій можуть багато разів переходити з одного комерційного банку в інший, що призводить до збільшення грошової маси в економіці. Такий ефект має назву мультиплікації грошової маси, тобто йдеться про збільшення залишків коштів на рахунках у банківських установах внаслідок проведення кредитних операцій.

Отже, мультиплікатор дає змогу системі комерційних банків багаторазово збільшувати суми на рахунках шляхом кредитування клієнтів. Переміщення коштів у ході розрахункових операцій від одного банку до іншого сприяє загальному збільшенню грошової маси.

На практиці можливості комерційних банків щодо грошової пропозиції визначаються загальними потребами економіки у збільшенні кредитів. Чи потребувала кредитів в останні роки XX ст. економіка України?

Одним із проявів переходу будь-якої країни до ринкової економіки є скорочення частки бюджетних асигнувань на розвиток підприємств. Україна не стала винятком з цього правила — держава припинила пряме бюджетне субсидування суб'єктів господарювання з початку 1995 р.[3] Це змусило останніх вести активний пошук джерел фінансових ресурсів та ефективних схем їх використання.

Ставка на іноземний капітал, яку робила влада на початку незалежності, не справдилась. Приріст іноземних інвестицій забезпечувався в основному купівлею акцій українських банків та підприємств, при цьому в серйозні інвестиційні проєкти іноземні інвестори не вкладали кошти. Проблема відтоку капіталу з країни й нині залишається однією з найактуальніших. Якщо виникне кризова ситуація, виведеними з фінансово-кредитної системи країни можуть виявитися не лише іноземні капітали, а й заощадження наших громадян в іноземних банках. Це загрожує руйнацією не лише фінансово-кредитної системи, а й економіки загалом.

Поступова втрата національних інтересів веде до підриву фінансового суверенітету України, її економічної незалежності, вихолощення всього національного на користь іноземного. Українцям може залишитися тільки мапа, а господарями стануть іноземці.

---

[3] *Дербенцев В.* Особливості інфляційних процесів в Україні. Вісник КНТЕУ. 2001. № 1. С. 22.

РОЗДІЛ 4

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ГРИВНІ

Робота над створенням гривні розпочалася задовго до того, як Україна отримала власну валюту. Вже в першому документі, який започаткував незалежність нашої держави, — Декларації про державний суверенітет — йдеться про власну грошову одиницю: «Українська РСР самостійно створює банкову (включаючи зовнішньоекономічний банк), цінову, фінансову, митну, податкову системи, формує державний бюджет, а за необхідності впроваджує свою грошову одиницю»[1].

Менше ніж через місяць на основі цієї декларації було прийнято ще один важливий документ, яким передбачалося введення національної валюти, — Закон «Про економічну самостійність Української РСР». В ньому, зокрема, зазначалось: «Українська РСР самостійно здійснює фінансово-бюджетну, грошово-кредитну, цінову, інвестиційну, науково-технічну і зовнішньоекономічну політику»[2], а також: «Укра-

---

[1] Декларація про державний суверенітет України від 16.07.90.

[2] Закон УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 03.08.90, стаття 1.

їнська РСР на своїй території самостійно організує банківську справу і грошовий обіг»[3].

Впроваджувати ці положення в життя мав Національний банк України, на який було покладено функції вищої кредитної та емісійної установи. Детальніше права та обов'язки НБУ були розписані в Законі України «Про банки і банківську діяльність»: «Національний банк є центральним банком республіки, її емісійним центром, проводить єдину державну політику в галузі грошового обігу, кредиту, зміцнення грошової одиниці відносно валют інших країн. Йому належить монопольне право на випуск грошей в обіг, а також випуск національних грошових знаків за рішенням Верховної Ради України»[4].

Отже, основна робота над створенням і впровадженням національної грошової одиниці була покладена на Національний банк. І зробити в цьому напрямі потрібно було чимало, адже Україна не мала ані потужностей для друкування грошей, ані валюти для закордонних замовлень, ані досвіду в таких справах.

У книзі «Гроші в Україні: факти і документи», яка вийшла 1998 року, про це зазначено так: «Створення власної грошової системи — комплексна економічна проблема, яка навіть в економічно стабільних державах проходила надзвичайно складно. Щодо України, то ця проблема попервах здавалася неймовірно важкою і майже нездійсненною. Вона мала вирішуватися в умовах глибокої фінансової кризи, зростання інфляційних процесів, прогресуючого спаду виробництва, розриву традиційних економічних зв'язків між регіонами не тільки СРСР, а й у межах самої України.

Всі ці, а також інші проблеми соціально-економічного розвитку потребували термінових заходів щодо

---

[3] Там само, стаття 6.

[4] Закон України «Про банки і банківську діяльність від 20.03.91, розділ 2, стаття 6.

реформування економіки, орієнтованої на ринкові умови, введення національної валюти, захисту споживчого ринку, формування власних банківської і фінансової систем».

Окрім цього, проблема мала ще й політичні аспекти.

Ситуацію, яка склалася навколо гривні у 1991 р., можна досить точно схарактеризувати словами гарвардського професора Білла Хогана, якими він відреагував на події в Україні в червні того самого року: «Майже одностайно українські лідери вважають за необхідне створити нову грошову одиницю і запроваджувати незалежну фінансову політику. Так само всі плани економічних реформ і пропозиції центру не дають альтернативи збереженню загальносоюзної грошової одиниці і фінансової політики. Перелік мінімальної кількості функцій, що мають залишитись під контролем центру (представлений Едуардом Шеварднадзе два тижні тому), включає єдину грошову одиницю. Явлінський у своїй програмі «Гранд Бегейн», як і Шаталін до нього, вважає за необхідне функціонування єдиної грошової одиниці. Отже, визначити шляхи розв'язання проблеми дуже важко…»[5].

Але, незважаючи на це, НБУ активно працював над розробкою гривні, проводячи переговори з різними фірмами щодо створення потужностей для виготовлення грошових знаків та розміщення замовлення на друкування гривень.

Так, на початок літа 1991 р. відбулися переговори з канадійською фірмою «Кенедіен Банкнот Компані», про результати яких можна дізнатися з протоколу, складеного заступником Голови НБУ Анатолієм Станковим 28 червня. У ньому йшлося про те, що для України на першому етапі «...необхідно мінімум 4—4,5 мільярди штук

[5] *Лист Білла Хогана, професора з Гарварда, від 22.06.91 (у листі Б. Гаврилишина до Голови НБУ В.П. Матвієнка від 01.07.91).*

банкнот»[6]. Також «уповноважені представники канадійської сторони запевнили представників України, що у випадку розміщення в них замовлення фабрика перегляне свої контракти і зможе забезпечити виробництво необхідної кількості банкнот (4—4,5 млрд штук) з урахуванням укладання контракту на проєктування та їх виробництво за 1—1,3 року.

Плата за виробництво грошових знаків становитиме 25 млн доларів за 1 млрд банкнот, повністю замовлення буде коштувати 100—112 млн доларів…

Вартість обладнання для фабрики становитиме 35—40 млн доларів»[7].

Друкування банкнот і поставки обладнання для фабрики фірма обіцяла проводити одночасно. Плату за виробництво першої партії грошових знаків і за обладнання для фабрики канадійська сторона погоджувалась одразу не брати, а натомість воліла стати акціонером фабрики з тим, щоб потім отримати свій борг дивідендами. Сторони домовились продовжити переговори з 2 липня 1991 р.

Практично в цей самий час, з 30 червня по 5 липня 1991 р., делегація України, яку очолювали Голова НБУ Володимир Матвієнко та Голова постійної Комісії ВРУ з питань економічної реформи Володимир Пилипчук, «провела переговори про можливість виконання замовлення України на виготовлення власних грошей і створення матеріально-технічної бази для їх друкування у майбутньому з швейцарською фірмою «Де Ла Рю Джорі С.А.» (Лозанна)»[8].

---

[6] Протокол попередніх переговорів представників України і канадійської сторони з питання виробництва української національної валюти від 28.06.91.

[7] Там само.

[8] Лист Голови правління НБУ Матвієнка В.П. та члена Президії ВРУ Пилипчука В.М. Голові ВРУ Кравчуку Л.М. від 08.07.91.

У результаті цих переговорів 6 липня було підписано лист про наміри. В цьому документі сторони висловлювали намір підписати генеральний контракт з наступними положеннями: «Компанія (Де Ла Рю Джорі. — *Авт.*) буде виконувати обов'язки генерального виконавця з виробництва, поставки, монтажу, пусконалагоджування і випробовування:

а) підприємства з виробництва банкнот і цінних паперів із щорічною проєктною потужністю близько 900 мільйонів банкнот;

б) паперової фабрики;

в) фабрики з виробництва фарб для цінних паперів;

г) початкового запасу імпортованих банкнот, маючи на увазі можливість у найкоротший термін здійснити виробництво таких банкнот в Україні»[9].

Мінімальна проєктна виробнича потужність паперової фабрики передбачалась на рівні близько 900 тонн сформованого паперу з водяними знаками щорічно. Також компанія мала запропонувати для Національного банку України інші конфігурації з проєктною потужністю до 2000 тонн паперу щорічно. Фабрика з виробництва фарб повинна була мати проєктну потужність близько 250 тонн спеціальної захищеної друкарської фарби для банкнот і цінних паперів на рік. Початковий запас імпортованих банкнот, необхідних для України, був оцінений в 1,5 млрд штук.

Щодо умов поставки, то сторони дійшли згоди на таких умовах:

«а) від дати підписання контракту підприємство з виробництва банкнот буде поставлено, змонтовано, налагоджено і перевірено за період 18 місяців максимально за умови, що відповідні будівлі та інфраструктура, які забезпечуються Україною, будуть готові;

---

[9] Лист про наміри між Україною та швейцарською фірмою «Де Ла Рю Джорі С.А.» від 06.07.91.

б) паперова фабрика і фабрика з виробництва фарб будуть поставлені, змонтовані, налагоджені і перевірені за період 15 місяців від дати підписання контракту за умови, що необхідні будівлі та місцева інфраструктура, що забезпечуються Україною, будуть завчасно готові;

в) початковий запас банкнот, які має поставити Компанія, буде доставлено за період 15 місяців після підписання контракту і згідно з наступним графіком: 600 мільйонів банкнот перших шести номіналів по семи місяцях після підписання контракту і решту протягом наступних восьми місяців у спосіб, взаємно узгоджений Сторонами»[10].

Думки стосовно того, який варіант найбільш прийнятний, розійшлись. Заступник Голови НБУ Н.В. Туманов у листі до Міністерства економіки від 24 липня 1991 р. писав: «Найбільш прийнятними з усіх проведених переговорів (в т. ч. з «Де Ла Рю Джорі». — *Авт.*) виявились результати переговорів з «Кенедіен Банкнот Компані»[11].

Я мав іншу точку зору, яку висловив у листі до Голови Президії Верховної Ради України Леоніда Кравчука: «Найбільшої уваги заслуговують переговори, проведені зі швейцарською фірмою «Де Ла Рю Джорі», яка погодилась взяти на себе обов'язки генерального виконавця з виготовлення, постачання, монтажу, пусконалагодження та випробовування обладнання для паперової і друкарської фабрик, а також із друкування 1,5 млрд банкнот…

Значно прискорює введення національної грошової одиниці виготовлення першої партії грошей за кордоном з одночасним проведенням робіт зі створення власної бази для їх друкування. Можливе наближення строку початку функціонування грошової системи в цьому випадку становитиме майже один рік.

---

[10] Там само.

[11] Лист заступника Голови Правління НБУ Туманова Н.В. до Міністерства економіки України від 24.07.91.

Разом із тим Національний банк України, дотримуючись саме такого підходу до створення власної валюти, не знаходить підтримки в Кабінеті Міністрів УРСР, котрий стурбований тим, що впроваджувана система захисту банкнот від підробки у випадку їх друкування за кордоном буде відома не тільки нашим фахівцям, а й фахівцям фірми-виготівника.

Як свідчить світова практика, власне виробництво грошей має лише незначна частина держав, решта свою валюту друкує за кордоном, і фірми-виготівники суворо зберігають таємницю про принципи та методи застосовуваного захисту грошей від підробки»[12].

Окрім цих розходжень, існували й інші — влітку 1991 р. з деяких причин (зокрема через нестачу валюти) з'явився варіант введення на деякий час купонів багаторазового використання, які були б подібні до грошей (за виглядом та рівнем захисту від підробки) і виконували б функції грошей.

Цю ситуацію я прокоментував в «Урядовому кур'єрі» у вересні того ж року: «...після проголошення Україною незалежності, права на впровадження власної кредитно-грошової системи виникло питання про випуск українських грошей. На жаль, республіка не має власних потужностей для випуску цінних паперів — облігацій, акцій, банкнот. Я мав нагоду з депутатами Пилипчуком, Швайкою побувати в таких західних країнах, як Швейцарія, Німеччина, Польща, Австрія, Угорщина, і подивитися їхні фабрики з виробництва грошей. Тоді ж постало й питання про замовлення 1,5 мільярда українських банкнот. На жаль, на кілька місяців його вирішення «зависло» в уряді, а потім дійшли висновку, що потрібно створювати фабрику з виготовлення грошей і замовляти паралельно купони багаторазового використання.

[12] Лист Голови Правління НБУ Матвієнка В.П. Голові Президії ВР Української РСР Кравчуку Л.М. від 16.08.91.

Це розумне рішення, хоч я і наполягав спочатку на виготовленні лише грошей. Але час втрачено. Нам потрібно вже не 1,5 мільярда, а цілих п'ять мільярдів українських грошей»[13].

Врешті-решт 23 серпня 1991 р. Кабінет Міністрів України прийняв розпорядження, яким створив комісію для проведення переговорів з французькою фірмою «Імпрімері Спесіаль де Банк» щодо друкування купонів багаторазового використання, а 9 вересня Президія Верховної Ради України ухвалила Постанову «Про введення в обіг на території республіки купонів багаторазового використання», зокрема, «ввести на території України купони багаторазового використання для розрахунків населення за товари із роздрібної торговельної мережі з 1 січня 1992 року», а також зобов'язала Нацбанк «укласти контракт на виготовлення купонів».

Отже, робота НБУ над створенням гривні ускладнювалась ще й тим, що одночасно потрібно було в дуже короткий термін впроваджувати купон.

Окрім НБУ, переговори з іноземними фірмами стосовно виготовлення національних грошей вів також Кабінет Міністрів України. У листопаді 1991 р. між ним та італійською фірмою «Vitali European Group SpA» була навіть підписана генеральна угода. У ній, зокрема, йшлося про таке: «1. Італійська сторона передає в дарунок Українській стороні комплект обладнання для друкування банкнот і цінних паперів, що був в експлуатації та перебуває в робочому стані, продуктивністю 1,5 млрд одиниць умовної продукції на рік, а також папір у кількості 640 тонн і фарбу в кількості 160 тонн, необхідні для початкового випуску українських грошей у кількості приблизно 800 мільйонів банкнот вартістю одна, три, п'ять, десять, двадцять п'ять, п'ятдесят і сто українських грошових одиниць... Тран-

[13] Урядовий кур'єр. 1991. № 27 (вересень).

спортні витрати з доставки обладнання, паперу і фарби, вказаних у цьому пункті, несе Українська сторона»[14].

Також Україна брала на себе зобов'язання «...підготувати необхідні виробничі площі, включаючи інженерне забезпечення, і передати малюнки зразків банкнот або цінних паперів італійській стороні до початку здійснення проєкту»[15], а італійська сторона за рахунок української сторони мала організовувати і брати участь «...у навчанні персоналу, проєктуванні, монтажі та налагодженні обладнання, зазначеного в пункті 1, та постачанні до нього запасних частин, а також у розробці технології виробництва паперових грошей і цінних паперів, систем їх захисту від підробки», до того ж повинна була забезпечувати «...постачання паперу в кількості 3,5 тис. тонн і фарби в кількості 900 тонн протягом трьох років роботи цього обладнання»[16].

Орієнтовна вартість цього проєкту становила 120—150 млн доларів, строк виконання — 3 роки.

Але ця угода, як і домовленості з фірмою «Томас Де Ла Рю» не було реалізовано — симпатії парламенту були повністю на боці канадійської компанії «Кенедіен Банкнот Компані». На початку 1992 р. газета «Мегаполис-Экспресс» висловилась з приводу цієї прихильності так:

«Про розбіжності щодо того, де краще друкувати гривню, були різні чутки. Уряд недвозначно схилявся на користь італійських партнерів, які окрім пільгового кредиту пропонували безоплатно спорудити під Києвом фабрику цінних паперів. Проте наскочила коса на камінь. Парламент зробив ставку на Канаду, де, як відомо, найчисленніша та найрозгалуженіша українська діаспора. Це був

[14] Генеральна Угода між Кабінетом Міністрів України та «Vitali European Group SpA» (Італійська Республіка) від 16.11.91, п. 2.

[15] Там само, п. 3.

[16] Там само.

більш політичний вибір, ніж економічний розрахунок, як нині з'ясовується»[17].

Проте, якщо Верховна Рада активно радила НБУ працювати «в напрямі» канадійської компанії, я, як Голова НБУ, сприймав можливість цієї співпраці не так захоплено. Що ж змушувало мене піддавати сумніву такі блискучі перспективи, обіцяні представниками «Кенедіен Банкнот Компані»?

Все стає зрозуміло, варто лише ознайомитися з деякими документами, зокрема з двома інформаційними довідками про компанію «Кенедіен Банкнот Компані». У першій із них зазначається:

«Основними відомостями є:

Загальна потужність «Кенедіен Банкнот Компані» (*далі* — «КБК» (*Авт.*)) становить близько 600 мільйонів банкнот на рік, надрукованих друком інтагліо з одного боку. З цієї потужності близько 500 мільйонів замовляється їх найважливішим клієнтом — Банком Канади. Тому, навіть якщо припинити випуск банкнот для Канади, що зовсім нереально, друкування 1,5 мільярдів банкнот для України займе в кращому разі близько трьох років...

Як альтернативу вони могли б:

використовувати субконтракт, але навряд чи це прийнятно для України...;

купити нове обладнання. Це призвело б до значного погіршення фінансового стану КБК і займе, як мінімум, дев'ять місяців для поставки і встановлення обладнання. Їхнє нинішнє обладнання для друку інтагліо через застарілість не може виробляти більше, тому вони будуть змушені купити нове і не місцеве обладнання, що збільшить термін підготовки персоналу, і т. ін.

Розробка.

Якість розробки в КБК загалом не відповідає рівню більшості світових валют та престижній конвертованій

[17] Мегаполис-Экспресс. 1992. 26 февраля.

валюті, вони використовують грубе пофарбування, а не ручне гравірування штампів. Банкноти Канади, які знаходяться в обігу, розроблені компанією «Томас Де Ла Рю».

Виробництво.

КБК не робила жодних серйозних інвестицій у виробниче обладнання останніми роками, тому воно не може відповідати рівню сучасного обладнання з виробництва банкнот навіть на основі найпоширеніших характеристик:

а) КБК не може забезпечити офсетні преси, здатні друкувати лицьові добре помітні риси. Ці риси стандартні в сучасних валютах;

б) КБК має лише один багатокольоровий інтагліопрес, який є прототипом невдалого дизайну. Вона має дуже невеликий досвід друкування багатокольорових банкнот друком інтагліо; цей друк — найбільш важливий захист від найпоширенішого способу підробки за допомогою процесних камер. Карбованець має багатокольоровий друк інтагліо і друкується на прогресивніших пресах, ніж ті, що має КБК;

в) КБК не використовує сучасні нумерувальні банкнотні преси з комп'ютерним моніторним електронним контролем за нумерацією... Компанія не інвестує суттєвих сум у дослідження і розвиток і тому не має необхідного досвіду в останніх технологіях, які створюються для забезпечення захисту від сучасних засобів підробки, таких як кольорові копіри та електронні сканери.

Висновки.

КБК — дуже маленька приватна компанія зі слабкими потужностями розробки, застарілим друкарським обладнанням, обмеженим досвідом у розробці навіть стандартних захисних характеристик, вона не брала участі у великих, термінових, політично важливих роботах. Вона не зможе створити інше друкарське виробництво як у Канаді, так і за її межами. Її досвід у цій ситуації обмежений».

У другій довідці наводиться ще й така інформація: «КБК є по суті «домашньою» канадійською компанією з друкування цінних паперів. Спільно з іншим канадійським партнером вона друкує валюту для Національного Банку Канади. У неї обмаль зарубіжних клієнтів, а саме: Нікарагуа, Домініканська Республіка і Гватемала...

КБК є приватною компанією, офіційна кількість власників — 2. Компанія не надає офіційних фінансових звітів, необхідних для перевірки її фінансового стану.

Загалом КБК сьогодні не спроможна забезпечити рівень надійності й оперативності, який мають інші фірми, що спеціалізуються в цій галузі...

КБК була придбана нинішніми власниками як невелика компанія з друкування цінних паперів. Завод і обладнання спрацьовані, немає жодних відомостей, які б свідчили про досвід у будівництві і налагоджуванні цих виробництв».

Незрозуміло, чому нікого з прибічників «канадійського контракту» не насторожила ані потужність «Кенедіен Банкнот Компані», ані інформація про її технічний стан, ані перелік її зарубіжних замовників, ані навіть те, що «банкноти Канади, які знаходяться в обігу, розроблені компанією «Томас Де Ла Рю». Незважаючи на ці обставини, прихильники КБК твердо стояли на своєму.

Слід віддати належне продуманій політиці представника канадійської фірми в Україні Ореста Новаківського. Добре розуміючи важливість контракту як для «Кенедіен Банкнот Компані», так і для себе (в плані значної матеріальної винагороди) і одразу оцінивши ситуацію, він почав активний «наступ».

Передусім Новаківський зайнявся справжньою рекламною «розкруткою» власної персони. Чого варта лише стаття в газеті «Комсомольское знамя» (її назва була набрана на півсторінки великим жирним шрифтом): «Орест Новаківський: “Візьміть ваші гроші”». На двох сторінках бравий

канадієць українського походження майстерно будував золоті гори з майбутніх українських гривень, видрукуваних компанією «Кенедіен Банкнот Компані». Ну як можна не повірити усміхненому (фотографія в газеті) закордонному благодійнику, ще й після того, як дізнаєшся від журналістки, що він «Типовий українець. Любить сало й тістечка...»[18], і далі в такому самому стилі.

Завершується стаття звинуваченнями й чималою часткою сарказму на мою адресу: «Коли верстався номер, нам стало відомо, що під тиском депутатів Парламенту (*Авт.*) України Голова Національного банку України Володимир Матвієнко погодився розглянути протокол про наміри щодо проведення переговорів з «Кенедіен Банкнот Компані» про створення спільного підприємства з організації друкування цінних паперів і грошових знаків. Переговори запропоновано розпочати 1 жовтня в Канаді. Однак... підписати його відмовився. Пропозиція компанії про негайний початок друкування українських грошей в Канаді поки що теж не викликала ентузіазму. Як офіційний аргумент Голова Національного банку висунув сумнів у технічних можливостях «Кенедіен Банкнот Компані», яка вже 56 років друкує канадійський долар, а також у тому, чи достатньо сильна служба забезпечення безпеки її продукції і доставки клієнту (адже гроші будуть доставлятися літаком — раптом його зіб'ють)...»[19].

А після того, як була сформована громадська думка, Новаківському вже значно легше було створювати лобі серед депутатів і таким чином «переконувати» незгодних.

Олександр Шаров у статті у «Віснику НБУ» зазначив: «Іншою причиною, яка заважала успішному проведенню грошової реформи, був статус центрального банку, який не відповідав новим вимогам...

[18] Комсомольское знамя. 1991. 21 сентября.
[19] Там само.

Думка Національного банку України часто-густо просто ігнорувалася...»[20].

Тож 23 жовтня 1991 р. контракт з «Кенедіен Банкнот Компані» було укладено.

Здавалося б, після цього все має вгамуватися. Але ні — однієї думки щодо підписаного контракту не було навіть у самому Правлінні НБУ. Ось що написала про це газета «Мегаполис-Экспресс»: «Правління Національного банку, таким чином, теж розкололося. Станков і Голова правління Володимир Матвієнко досі доводять кабальність умов канадської фірми, низьку якість нових банкнот, погану їх захищеність від підробки...»[21].

У листі Голові Нацбанку Володимиру Матвієнку в грудні 1991 р. заступник Голови СНБ України Г. Федяєв зазначав: «Питання забезпечення безпеки друкування, захисних властивостей гривень, доставки банкнот, страхування і можливі технічні ризики в даному контракті компетентними спеціалістами оцінюються як низькоефективні порівняно з альтернативними пропозиціями, що надходили від швейцарської фірми «Де Ла Рю Джорі» та її дочірньої англійської фірми «Томас Де Ла Рю»[22].

Незважаючи на це, Володимир Пилипчук пише НБУ: «…Вам разом з Кабінетом Міністрів України необхідно терміново підписати угоди з канадійською фірмою «Кенедіен Банкнот» і швейцарською фірмою «Де Ла Рю Джорі» на умовах, які нами обговорені під час зустрічей з представниками цих фірм»[23] та вимагає введення гривні з 1 січня 1992 р.

[20] *Шаров О.М.* Гривня — донька карбованця. Вісник НБУ. 1996. № 4.

[21] Мегаполис-Экспресс. 1992. 26 февраля.

[22] Лист заступника Голови СНБ України Г.А. Федяєва В.П. Матвієнку від 16.12.91.

[23] Лист Голови Постійної комісії ВРУ з питань економічної реформи В. Пилипчука Голові Національного банку України В. Матвієнку від 12.09.91.

У додатку до листа наводяться рішення Комісії «Про виготовлення національних грошових знаків», де в другому пункті зазначається: «Для термінового захисту народного господарства України доручити Кабінету Міністрів і Національному банку України замовити виготовлення першої частини грошових знаків «Кенедіен Банкнот Компані».

Більше за всіх при цьому «старалися» Володимир Пилипчук, Дмитро Павличко, Лесь Танюк, Іван Заєць, Дмитро Захарук, Степан Волковецький, Олександр Барабаш та інші.

«Незважаючи на ці старання, уряд грошей не давав. Тоді я звернувся за кредитом в 5 млн дол. США у Комітет по нафтопродуктах і перевів гроші з великими труднощами через Зовнішекономбанк (Москва), потім в Нью-Йорк, а далі в Канаду.

У цей період пан Пилипчук організовує всілякі перевірки банку людьми, які абсолютно некомпетентні в банківській справі...»[24].

Але повернімося до гривні. 14 листопада 1991 р. Президія Верховної Ради України прийняла постанову «Про національну валюту на Україні». Цим документом, зокрема, передбачалося:

«1. Визначити термін готовності до введення в обіг на території України власної національної валюти — перше півріччя 1992 року»[25].

Тобто друкування гривні повинно було проходити, м'яко кажучи, дуже швидкими темпами. Зрозуміло, що такий «проблемний» контракт з «Кенедіен Банкнот Компані» не міг забезпечити нормального процесу виготовлення українських грошей, що підтвердила й Служба національної безпеки України.

[24] Лист Голови Нацбанку В.П. Матвієнка заступнику Голови тимчасової депутатської комісії ВРУ С.І. Дорогунцову від 02.03.92.

[25] Постанова Президії Верховної Ради України «Про національну валюту на Україні» від 14.11.91.

Певні консультації, проведені з СБУ та Леонідом Кравчуком, спонукали прийняти рішення щодо обмеження друкування грошей канадійською фірмою в обсязі купюр невисоких номіналів, які за ціною не відрізнялися від тих, що друкувались у Канаді. Таким чином, банкноти 50 і 100 були замовлені в Лондоні. Було вибрано англійську фірму «Томас Де Ла Рю», яка мала великий досвід друкування банкнот з високою якістю їх виготовлення. За погодженням з Леонідом Кравчуком 18 січня 1992 р. в Києві було укладено контракт з фірмою «Томас Де Ла Рю». Від Національного банку України його підписав Голова Правління Володимир Матвієнко.

Дизайн гривень, які друкувались у Канаді, був розроблений українськими художниками Василем Лопатою і Борисом Максимовим: «...свою працю з виготовлення зразків нових грошей, — пише Василь Лопата, — я робив спільно з Борисом Максимовим. Він спеціаліст з технічного дизайну, я виконував мистецьку частину, тобто зовнішній вигляд банкнот»[26].

Спеціалісти «Томас Де Ла Рю» розробили дизайн гривень номіналом 50 і 100. Був затверджений орнамент, який відповідав українському національному стилю та європейському зовнішньому вигляду, близькому до англійського фунта стерлінга. Ті, хто тримав у руках банкноти 50 і 100, не заперечуватимуть, що їх якість і привабливість віддзеркалюють світлу та щиру душу української нації. Були виготовлені також купюри номіналом 200 гривень, але до обігу вони не були введені: «Купюри по 200 гривень були надруковані ще в 1992 році, коли я був Головою Правління Національного банку України... Казначейські білети, про які йдеться, зберігаються в банках як резервна грошова маса»[27].

[26] Українська газета. 1994. № 6 (березень).
[27] Всеукраинские ведомости. 1996. 13 сентября.

Рішення, чиї портрети розміщувати на банкнотах, приймала Верховна Рада. У вже згаданому листі Володимира Пилипчука містилися рішення Комісії Верховної Ради України з питань економічної реформи «Про зразки українських національних грошових знаків». Там, зокрема, зазначалося:

«Схвалити такі номінали і ряди зображень на грошових знаках України:

1 гривня: образ Володимира Великого, панорама стародавнього Києва; 3 гривні: образ Ярослава Мудрого, Софія Київська; 5 гривень: образ Богдана Хмельницького, церква в селі Суботові; 10 гривень: образ Івана Мазепи, Києво-Печерська лавра; 25 гривень: образ Івана Франка, Львівський оперний театр; 50 гривень: образ Михайла Грушевського, Будинок вчителя (місто Київ, колишнє приміщення Центральної Ради); 100 гривень: образ Тараса Шевченка, будинок Верховної Ради України; 200 гривень: образ Лесі Українки, панорама Луцького замку (замок Любарта)» (резерв)[28].

Пізніше були затверджені дещо інші номінали: замість трьох гривень — дві, а замість двадцяти п'яти — двадцять.

Також відрізнялися номінали введених розмінних монет від тих, які були затверджені Постановою Президії Верховної Ради України «Про розмінну монету України». Цим документом Президія, зокрема, постановляла:

1. Затвердити назву однієї сотої частини гривні — «копійка».

2. Національному банку України випустити в обіг розмінну монету номіналом 1, 2, 3, 5, 10, 15, 20, 25, 50 копійок та одну гривню[29].

---

[28] Лист Голови Постійної комісії ВРУ з питань економічної реформи В. Пилипчука Голові Національного банку України В. Матвієнку від 12.09.91.

[29] Постанова Президії ВРУ «Про розмінну монету України» від 02.03.92.

Як відомо, монети номіналом 3, 15 і 20 копійок в обіг не були випущені.

В інтерв'ю «Українській газеті» художник Василь Лопата наводить цікаві факти, пов'язані зі створенням гривні: «Кожний ескіз вимагав копіткої праці. Скажімо, тільки портретів Тараса Шевченка я зробив 8 варіантів. Довелося переглянути безліч літератури, консультуватися з багатьма спеціалістами. От хоча б така проблема: чи Володимир Великий та Ярослав Мудрий мали бороди, як їх зображувати — з бородою чи без? Думки істориків розділилися. Все-таки найбільш авторитетним було твердження відомого дослідника М. Брайчевського, що наші перші князі були без борід, а лише з вусами. Так вони й виглядають на банкнотах...

А скільки часу пішло на затвердження портретів! Скільки київських можновладців були проти того, щоб на грошах були портрети Мазепи і Грушевського! Лише після московського путчу справа зрушила з місця.

Цікаво, що тоді панувала думка, щоб нові гроші назвати українськими доларами. Ну а як долар, то й бажаним було розміщення портретів посередині банкноти, як на справжніх американських доларах. Власне, ми й пішли цим шляхом, зберігаючи подібність і у тому, що на зворотному боці подали зображення архітектурних пам'яток. Тобто певна тотожність з американським доларом є. Водночас наші гроші відрізняються розмірами, вони більш нагадують так звані середньоєвропейські, чимось подібні до формату німецької марки»[30].

Паралельно з розробкою гривні велась робота над створенням потужностей для її друкування. У 1996 р. генеральний директор Банкнотно-монетного двору Національного банку України Анатолій Кришань розповів про роботу Банкнотно-монетного двору і в тому числі про історію його створення:

[30] Українська газета. 1994. № 6 (березень).

«У 1992 році Національний банк України розпочав проєктування і будівництво у Києві власного виробництва із друкування грошей, яке з часом отримало назву — Банкнотно-монетний двір.

У травні 1993 року НБУ уклав контракт із всесвітньовідомим лідером у галузі друкування грошей — англійською фірмою «Томас Де Ла Рю енд Компані ЛТД» на поставку обладнання, технології, ноу-хау та навчання спеціалістів. Через рік усі будівельно-монтажні роботи були закінчені, і вже у березні 1994 року розпочалося друкування гривень. Із цього часу всі українські банкноти виготовляються на Банкнотно-монетному дворі Національного банку України, друкування їх за кордоном припинено.

Найсучасніше обладнання провідних фірм Швейцарії, Німеччини, Австрії, Італії, нові технології, професіоналізм власних кадрів дають змогу виготовляти банкноти, які не лише не поступаються за якістю, дизайном, захищеністю від підробки основним вільно конвертованим валютам провідних країн світу, а й перевершують їх»[31].

Отже, всі гривневі банкноти були мною підписані до друку — як канадійські, так і англійські варіанти. Звісно, дещо дивувала «різномастність» набору купюр. І вона в майбутньому, за наявності власної банкнотної фабрики, була виправлена. Впродовж багатьох років НБУ друкував банкноти за англійським варіантом, що підтверджує правильність прийнятого рішення. Але найголовніше, що основний обсяг грошей за їх сумарною вартістю був економічно захищений, і Україна уникла можливої економічної диверсії.

Оцінка проведеної роботи дана в книзі Леоніда Кравчука «Перший про владу»: «Ініціатором створення й впровадження української національної валюти був Володимир Матвієнко. Це була його заслуга»[32].

---

[31] *Кришань А.Д.* Фабрика XXI століття. Вісник НБУ. 1996. № 5.

[32] *Кравчук Л.М.* «Перший про владу». К., 2019. С. 121.

РОЗДІЛ 5

ГРОШОВА РЕФОРМА В УКРАЇНІ

Сила держави визначається міцністю її грошової валюти та банківської системи. Україна політично визнана в світі, з нею рахуються великі держави. Проте вирішення економічних проблем виявилось найтяжчим — про власні гроші ми вели розмову майже шість років.

В умовах незалежності України розпочалося тотальне реформування економіки. Проте ми так і не визначили остаточно шлях, яким піде нове суспільство. Чого ми хочемо і що будуємо? Це питання є наріжним каменем усієї економічної політики. Від нього залежать і методи реформ, і їхня сутність.

«Паперова» приватизація через так звані ваучери призвела до розбазарювання загальнонародної власності, відсторонення робітників від керування виробництвом та різкого зниження його ефективності. Платіжна криза, яка створилася в державі, стала загрозою стабільності та суверенності України. Єдиним шляхом розв'язання цієї проблеми в той період була нагальна необхідність проведення грошової реформи.

Світова практика свідчить, що грошові реформи, до яких вдаються окремі держави в екстремальних ситуаціях, є найрадикальнішим

хірургічним способом досягнення (в стислі строки) системної стабілізації грошового обігу і загальної санації економіки. Відома політика НЕПу (1921—1927), який прийшов на зміну адміністративній політиці воєнного комунізму і мав чітко виражене ринкове спрямування, фактично почалася з грошової реформи 1922—1924 рр. Те саме стосується санації німецької економіки: «економічне диво» започаткувала грошова реформа Л. Ерхарда 1948 р. У перші повоєнні роки (1945—1952) у країнах Західної Європи було проведено 24 грошові реформи, що стали своєрідною платформою економічного відродження[1].

За механізмом запровадження існує кілька видів грошових реформ. Є грошові реформи, які означають просту деномінацію, тобто зміну масштабу цін. Є такі, що означають зміну самої грошової одиниці. А є грошові реформи, в результаті яких створюється нова національна грошова система. Україні потрібна була саме така реформа, про важливість якої я доповідав Президенту України Леоніду Кравчуку ще в лютому 1992 р.:

«Необхідність грошової реформи визначалася двома головними причинами:

1. Проголошення України самостійною, незалежною державою.

Економічна незалежність України може стати реальною лише у разі створення власної валюти, емісія якої буде знаходитись у розпорядженні Української держави. Інакше народ України приречений постійно сплачувати іншій державі неконтрольований і нерегульований власною державою емісійний податок, а уряд України буде позбавлений головних важелів самостійного регулювання економічного розвитку своєї держави, обмежений у можливостях проводити самостійну економічну політику.

---

[1] *Гальчинський А.* Грошова реформа 1996 р.: непрочитані сторінки. Дзеркало тижня. 2016 р. 2 вересня.

2. Україна, як і всі суб'єкти колишнього СРСР, перебувала в глибокій грошовій кризі, яка проявлялася в значному знеціненні рубля, розладнанні грошового обігу, падінні ролі грошей і натуралізації господарських зв'язків.

Ці процеси посилюють падіння суспільного виробництва, зниження життєвого рівня народу, гальмують перехід до ринкової економіки, формування ринкової інфраструктури. До тих глибинних факторів, які викликали інфляцію в колишньому СРСР, додалися нові, пов'язані з загостренням політичних, соціальних, міжнародних, господарських та інших протиріч на території єдиної рублевої зони в умовах розпаду СРСР на ряд самостійних держав»[2].

Без грошової реформи було неможливо стабілізувати національну економіку. Можна лише досягти нетривких і химерних симптомів фінансової стабілізації.

Про наміри запровадити в обіг гривню Україна проголосила ще влітку 1990 р. в доленосних для нашого народу документах: «Декларації про державний суверенітет України» та в Законі «Про економічну самостійність України». Ще тоді, в листопаді 1990 р., Верховна Рада схвалила «Концепцію переходу до ринкової економіки», в якій запровадження в обіг національної грошової одиниці розглядалося як першооснова реформ.

Уперше поняття «гривня» як національної грошової одиниці в Україні було застосоване в «Основних напрямах національної економічної політики в умовах незалежності». Цей документ був прийнятий у жовтні 1991 р., вже після проголошення незалежності. Згідно з ним були розроблені відповідні заходи Кабінету Міністрів. Зазначалося, що проведення грошової реформи — це термінове завдання.

---

[2] *Лист Голови НБУ В. Матвієнка Президенту Л.М. Кравчуку від 04.02.92.*

У січні 1992 р. купони багаторазового використання відкрили шлях до реформи, а в березні того ж року Верховна Рада України ухвалила «Основи національної економічної політики України», якими передбачалося негайне введення власної валюти, що свідчило про намір зробити життя купонів коротким. Однак цього не сталося.

Чому так трапилось? Причин багато. По-перше, від самого початку спостерігався якийсь кволий, млявий підхід до проведення грошової реформи. Власні митну, податкову, бюджетну, цінову та валютну системи ми створили в 1991—1992 рр. А створення грошової системи розтяглося у часі.

Навіть у самій Декларації про державний суверенітет України була якась невпевненість у проведенні грошової реформи і створенні власної грошової системи. «Українська РСР самостійно створює банківську, включаючи зовнішньоекономічний банк, цінову, митну, податкову системи, формує Державний бюджет, а при необхідності впроваджує грошову одиницю»[3]. В останніх словах закладено сумнів. Те саме знаходимо в Законі «Про економічну самостійність Української РСР». Там згадується, що ми маємо власну самостійну банківську, фінансову, митну системи, а далі: «...за умов запровадження власної грошової одиниці Національний банк виконує функцію емісійного центру»[4].

По-друге, у вищих ешелонах влади не розібралися в суті рублевої зони, яка продовжувала функціонувати і після розпаду колишнього СРСР в економічних кордонах країн СНД. Вважалося, що за умов збереження розподілу праці це є об'єктивною необхідністю.

У зв'язку з шаленим зростанням цін різко погіршувався фінансовий стан підприємств в усіх галузях економіки. Лише в лютому-березні 1992 р. НБУ додатково видав кре-

---

[3] Декларація про державний суверенітет України від 16.07.90.

[4] Закон УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 03.08.90.

дити промисловим підприємствам у сумі 30 млрд крб, сільському господарству — у сумі 20 млрд крб. Це дещо послабило фінансову напругу.

НБУ запропонував привести вартість основних фондів у відповідність до нових цін з тим, щоб збільшити амортизаційний фонд та активізувати інвестиційний процес на підприємствах. Щоб підготуватися до грошової реформи, треба було дати «кисень» виробництву, інакше можна дочекатись такого стану, коли буде надто великий спад виробництва, безробіття тощо. Про це, зокрема, свідчить сучасний стан виробництва в Україні.

З липня 1992 р. темпи інфляції в Україні почали зростати внаслідок інфляційної монетарної політики, що проводилась урядом Вітольда Фокіна. Результатом цих заходів стали спад виробництва та здійснення грошової емісії, що призвело до зростання цін та девальвації карбованця. Вочевидь, падіння обмінного курсу карбованця було зумовлене виключно грошовою емісією.

У 1993 р. Уряд Леоніда Кучми поставив завдання запровадити гривню.

«У травні 1993 року на сесії Верховної Ради України Леонід Кучма ще в бутність його прем'єром стверджував: «Я не маю сумнівів у тому, що реальну стабілізаційну програму зможе реалізувати до кінця лише уряд, який... запровадить в обіг повноцінну національну грошову одиницю — гривню. Урядом порятунку буде не уряд Кучми чи Іванова, Петрова. Це буде уряд твердої гривні як основи економіки»[5].

На прес-конференції 8 липня 1993 р. Леонід Кучма зауважив, що вводити гривню треба не пізніше 1993 р. Із введенням гривні пов'язувалося поняття зовнішньої конвертованості національної валюти. Проте реалізувати це Ле-

[5] З виступу Гальчинського А.С. Грошові реформи в зарубіжних країнах: досвід та уроки для України. Матеріали міжнар. науково-практ. конференції. К., 1996.

оніду Даниловичу не вдалося. У жовтні 1993 р. його уряд пішов у відставку.

З березня по липень 1993 р. внутрішня конвертованість карбованця фактично існувала. Проте на початку липня почалось істотне зростання курсу долара як наслідок проведеної кредитної емісії. Перший досвід становлення режиму внутрішньої конвертованості карбованця (березень—липень 1993 р.) показав, що за відсутності реформ ніщо не зможе «врятувати» карбованець від катастрофічного знецінювання. Девальвація гривні в цій ситуації була такою самою неминучою, як і девальвація карбованця. Уряд вживає рішучих заходів, і з 12 серпня 1993 р. вводиться офіційний (фіксований) та ринковий (біржовий) курси долара. Валютний ринок України був помітно звужений.

Протягом листопада 1993 р. ситуація погіршилась. Найсумнішою виявилась втрата останнього об'єктивного орієнтира стану економіки України: зміна законодавства у сфері валютного регулювання, крах фінансово-кредитної системи, стрибок цін в 2,5 раза, штучний дефіцит готівки не дали змоги валютному курсу та попиту на валюту оперативно віддзеркалювати зміни в сфері економіки. На кінець другого тижня листопада громадян було ознайомлено з рекомендацією Президента України Національному банку України тимчасово призупинити торги на Міжбанківській валютній біржі та заборонити операції з купівлі-продажу валюти на інших біржах і кредитно-фінансових установах. НБУ встановив курс на валюти: 5970 крб за долар США та 5,61 крб за російський рубль. За вказівкою Леоніда Кравчука, комісія на чолі з віце-прем'єром Валентином Ландиком почала перевіряти суму боргу України Росії. Настав час чергових реформ.

22 листопада всім відділенням НБУ було надіслано інструктивний лист, в якому встановлювались валютні курси, зокрема: 6980 крб за долар США і 5,84 крб за російський рубль. Верховна Рада України 25 листопада ухва-

лила закон про внесення змін до декрету Кабінету Міністрів України про валютне регулювання, згідно з яким курс українського карбованця встановлюється НБУ за погодженням з урядом через крос-курси на підставі даних Міністерства економіки та Міністерства статистики про цінове співвідношення продукції. Обов'язкові 50 % надходження в іноземній валюті виконуються за офіційним курсом. Торгівля валютою, що не належить обов'язковому продажу, здійснюється за курсом з відхиленням від офіційного не більше ніж удвічі.

НБУ видав документ «Про порядок встановлення та використання курсу українського карбованця», згідно з яким з грудня встановлюється офіційний курс карбованця до долара США на рівні 12600 крб та 10,24 крб до російського рубля (в комерційних банках Сімферополя на початку грудня курс долара становив 28800/33000 крб (купівля/продаж), рубля — 20,2/22). Курс відповідно до документа повинен був коректуватися щоденно. Продаж 40 % від суми валютних надходжень здійснювався через Міжбанківську валютну біржу. Курс готівкової купівлі-продажу валюти банки встановлювали самостійно, за умови маржі, визначеної НБУ, не більше 2,5 %.

Урядова телеграма від 2 грудня 1993 р. за підписом Юхима Звягільського та Віктора Ющенка заборонила у зв'язку з надзвичайно тяжким фінансовим станом в Україні видачу банками будь-яких кредитів. Окрім того, централізовані кредити НБУ підприємствам, що мали заборгованість, підлягали достроковому поверненню. Вказувалося, що цей захід діятиме до кінця поточного року (в 20-х числах грудня заборону було знято). Цей захід був зумовлений надзвичайно складною ситуацією у фінансовій системі держави.

Нагромадження дебіторської заборгованості позбавляло підприємства можливості здійснювати нормальну виробничу діяльність. За цих умов виробники були змушені шукати додаткові джерела фінансування для по-

криття зростаючих витрат, а найлегшим шляхом прихованого самофінансування виявилося збільшення кредиторської заборгованості, у тому числі зростання заборгованості із заробітної плати.

В Україні почав діяти тендерний комітет з використання валютних ресурсів, який фактично виконував функції валютно-клірингової палати та визначав, для яких цілей має бути використана валюта, виставлена експортерами на продаж. Очолив комітет віце-прем'єр Валентин Ландик.

12 грудня НБУ вперше в Україні провів валютний аукціон з продажу доларів США. Стартовий курс долара становив 30 тис. крб.

Машина адміністративного регулювання уповільнила негативні процеси, проте не вирішила проблеми. Через емісію гроші знецінились.

З 17 листопада 1993 р. НБУ запровадив в обіг купюри номіналом 100 тис. карбованців. Долар, який практично не зазнавав інфляції, став ще привабливішим. На кінець 1993 р., за словами Віктора Ющенка, в банку залишилася критична готівкова маса. Тема відновлення роботи валютної біржі стає дедалі актуальнішою. Враховуючи критичне становище валютного ринку, з 29 грудня проводиться купівля валюти до офіційного валютного резерву за курсом 25 тис. крб. Постійне емісійне кредитування, що проводилось урядом у 1993 р., зумовило вибух цін та призвело державу на межу банкрутства. За 12 місяців було видано кредитів на загальну суму 57 трлн крб, 4/5 кредитів отримав держсектор економіки, валовий національний продукт України за 1993 р. становив 100 трлн крб. Інфляція переросла в гіперінфляцію і введення гривні в 1993 р. виявилось недоцільним.

Але розмови про гривню не припинялися. Знову-таки вирували твердження, що доки у нас немає національної валюти, необхідно терміново запроваджувати грив-

ню, або доки немає стабільної ринкової економіки, гривню вводити категорично заборонено.

Це крайні точки зору, і тому вони неідеальні. Купонокарбованець після скасування наприкінці 1992 р. безготівкового рубля за визначенням став національною валютою. Інша справа, що з вадами та надто нестабільним курсом через інфляцію, але те саме спіткало б і гривню, бо грошові знаки самі по собі не зумовлюють реформи в економіці.

У 1994 р. посилилися очікування введення гривні. Ще з серпня 1992 р. в Україну продовжували надходити партії майбутньої валюти, яка друкувалася в Канаді та Англії. У банку не вистачало сховищ для зберігання гривні. Але грошова реформа за існуючих темпів інфляції була недоцільною. Більше того, НБУ отримав дозвіл Міністерства фінансів України на проведення в першому кварталі 1994 р. кредитної емісії в розмірі 29,4 трлн крб. Дефіцит, за словами заступника Голови Правління НБУ Олександра Веселовського, перевищував цю цифру на 2,5 трлн крб.

Уряд України наполягав на визначенні фіксованого курсу національної валюти та заперечував відновлення торгів з вільно конвертованої валюти на Українській міжбанківській валютній біржі, які було призупинено указом Президента в листопаді 1993 р. У той самий час Правління НБУ не наполягало на відновленні торгів «твердими валютами». На думку експертів НБУ, фіксований курс карбованця може визначатися керівництвом на підставі обсягу експортно-імпортних операцій, а потім коректуватися НБУ з урахуванням кредитної емісії. Офіційний курс становив 12610 крб за долар США (через п’ять місяців виконуючий обов’язки Прем’єр-міністра України Юхим Звягільський повідомив, що прийнято рішення про збільшення регульованого курсу карбованця до 13100 крб за один долар США).

Позиція жорсткого регулювання валютного ринку запроваджувалася урядом у життя. Штучно обмежувалась

кількість учасників валютних торгів, а питання про розподіл ресурсів розглядав комітет по пріоритетах використання валюти. Така фінансова політика звужувала валютний ринок та спотворювала реальне співвідношення карбованця до долара. Якщо на першому валютному аукціоні, який було проведено 12 грудня 1993 р., курс продажу долара становив 32 тис. крб, то на аукціоні 25 березня 1994 р. долари було реалізовано за курсом 30210 крб, тоді як курс готівкового долара в Сімферополі за цей самий проміжок часу зріс на 25 %.

Урядом проводилась політика адміністративного регулювання щодо зміцнення національної валюти. У квітні 1994 р. НБУ та уряд України заявили про наміри провести грошову емісію в розмірі не менше 4 трлн крб. У лютому-березні 1994 р. Міністерство фінансів України через відповідні банки надало визначеним міністерствам урядовий кредит фінансової стабілізації економіки. Міністерства визначили підприємства, яким були перераховані кредитні кошти з метою найдоцільніших розрахунків: за електроенергію, паливно-енергетичні ресурси та інше.

У першому кварталі 1994 р. за рішенням українського уряду підприємствам промисловості та сільського господарства було виділено кредити обсягом понад 11 трлн крб під 120 % річних, строк повернення яких припадав на кінець другого кварталу. Емісія грошей за перший квартал 1994 р. збільшилась порівняно з відповідним періодом попереднього року більш ніж у 36 разів.

Протягом першого півріччя 1994 р. з обігу було вилучено купони номіналом 1, 3, 5 крб, до 1 серпня — купони номіналом 10 та 25 крб, а з 16 травня 1994 р. Національний банк запроваджує в обіг купони багаторазового використання номіналом 200 тис. українських карбованців зразка 1994 р.

У травні 1994 р. НБУ почав проводити регулярні валютні аукціони. Середня процентна ставка по кредитах, що були куплені на кредитному аукціоні, становила 287 %.

На продаж було виставлено 100 млрд крб. Згідно з положенням про проведення кредитних аукціонів НБУ в закритому кредитному аукціоні мають право брати участь українські комерційні банки, які внесені до книги реєстрації НБУ. В середині травня відбувся централізований розподіл валюти у вигляді одного тендера (13100 крб за долар США) та двох аукціонів на рублі та марки.

Політика введення двох курсів, жорсткий контроль ринку валюти НБУ, падіння рівня життя, чутки про введення гривні послаблювали позиції карбованця. Економіка України потребувала чергових грошових вливань. Крім того, збирання врожаю 1994 р. вимагало додаткових коштів. Назрівав черговий виток інфляції. Кредитна емісія, скерована в аграрний сектор економіки, призвела до падіння офіційного курсу карбованця до долара з середини серпня до кінця 1994 р. в 2,82 раза.

Ціни у 1994 р. були відпущені для створення ринкової конкуренції, яка повинна була взяти на себе функції планово-нормативної системи щодо утримування цін. З початку жовтня до кінця грудня 1994 р. ціни на продукти харчування в містах України зросли майже втричі на тлі зниження купівельної спроможності долара в Україні.

Наслідком цієї політики став перехід валюти в тінь, підрив національного експорту, розлад єдиної курсової політики та мозаїчність курсів, розбалансованість безготівкового грошового обігу. Це призвело до підриву довіри з боку міжнародних фінансових установ та західних інвесторів, а також запустило процеси стрімкого розвитку інфляції.

На курс готівкової валюти розпочався ажіотажний попит. Необхідно було мінімум 2—3 місяці для того, щоб валютна біржа стабілізувала роботу, тоді й курс міг би стабілізуватися. Саме в цей момент уряд планує ввести 100%-вий викуп валюти у підприємств. На кінець листопада 1994 р. на біржі попит на валюту впав на 40 %, а обсяг добровільного продажу зріс у 14 разів.

За словами радника Президента України з питань макроекономіки Анатолія Гальчинського, за дев'ять місяців 1994 р. дефіцит бюджету сягнув 22 % і майже в 4 рази перевищив межу, за якою настає гіперінфляція. У третьому кварталі, за його словами, обсяг грошей в обігу зріс на 225 %, а валовий національний продукт — на 15 %. Дотації в економіці становили 12,5 % валового національного продукту, або більше половини дефіциту бюджету. За такої ситуації уряд взяв курс на проведення радикальних реформ.

«Необхідно чітко собі уявити, що ми житимемо в умовах, коли внутрішні ціни будуть вище світових. У нас залишились техніка та технологія, а енергоресурси нам продають за світовими цінами, і нікуди ми від цього не дінемось», — заявив Віктор Пинзеник.

2 грудня Верховна Рада України прийняла за основу постанову про внесення змін до держбюджету на 1994 р., згідно з якою розмір дефіциту держбюджету на цей рік встановлювався у розмірі 117,3 трлн крб і мав бути покритий Національним банком за рахунок емісійного кредиту. За словами міністра фінансів України Петра Германчука, дефіцит відповідав 10 % валового внутрішнього продукту, хоча «...це не реальна цифра, оскільки лише за 10 місяців поточного року дефіцит бюджету від валового внутрішнього продукту становив понад 17 %». Проведена 1994 р. емісія у 5 разів перевищила емісію 1993 р. Оскільки банківські кредити та депозити мають тенденцію до мультиплікативного розширення, цей обсяг зріс у декілька разів.

5 грудня НБУ випустив в обіг купон багаторазового використання номінальною вартістю 500 тис. крб.

Серйозні наміри ввести в обіг гривню були і в жовтні 1995 р. Для їх реалізації було створено основні передумови як економічного, так і суто технічного (з точки зору механізмів обміну) характеру. Не вистачило впевненості, розуміння того, що лише на цій основі можлива реалізація

намічених планів ринкової трансформації економіки, її санації. І реформу знову було відкладено.

НБУ провів низку заходів щодо втримання розширення грошової маси: було затверджено обсяг чистого внутрішнього кредиту НБУ на 1 січня 1995 р. в розмірі 154 трлн крб, Національний банк заморожував обсяги рефінансування та кредитів комерційним банкам, встановлював ставку рефінансування на рівні 25 % на місяць, обмежував термін надання кредиту строком залучення коштів на внески та депозити, запроваджував обов'язкове резервування валютних депозитів комерційних банків, передбачав додавати до суми обов'язкових резервів не менше 20 % від суми простроченої та пролонгованої заборгованості.

Заходи, що вживалися урядом, не змогли знизити інфляцію до допустимих меж. За даними Державної служби статистики України, індекс інфляції у 1994 р. становив: у січні — 119,2 %, у лютому — 112,6 %, у березні — 105,7 %, у квітні — 106 %, у травні — 105,2 %, у червні — 103,9 %, у липні — 102,1 % , у серпні — 102,6 %, у вересні — 107,3 %, у жовтні — 122,6 %, у листопаді — 172,3 %, у грудні — 128,4 %, у січні 1995 р. — 121,2 %.

Різкий спад виробництва в першому півріччі 1994 р. призвів до того, що в третьому кварталі держава стала повним фінансовим банкрутом, а ціна — основний інструмент регулювання через зростаючі дотації (на деякі товари та послуги — 90 %) — практично втратила економічну функцію. Тим часом розмови про реформу продовжувались як серед пересічних громадян України, так і серед державної «еліти». Але вони так і залишалися розмовами. «Проаналізувавши документи, які стосувалися питань утворення грошової системи, я вимушений зазначити, що в законах, Декларації, в програмах діяльності Кабінету Міністрів, затверджених Верховною Радою, в щорічних доповідях Президента України Верховній Раді України завдання проведення грошової реформи ставилися де-

сять разів за ці шість років!»[6] — влучно висловився заступник директора Науково-дослідного фінансового інституту при Міністерстві фінансів України Василь Кравченко.

І лише посилення стабілізаційних процесів в економіці України в першій половині 1996 р. дало змогу більш упевнено говорити про проведення реформи. «Звісно, саме вересень 1996-го для проведення реформи вибрано не випадково. В останні два місяці, які передували прийняттю цього важливого політичного рішення, — червні і липні — рівень інфляції не перевищував 0,1 відсотка, в країні було практично зупинене зростання споживчих цін. Отже, з монетарної точки зору сприятливішого моменту Україна не мала давно»[7]

І почалась активна підготовка. Було розроблено Концепцію проведення грошової реформи в Україні. Робота над нею та проєктами нормативних актів з проведення грошової реформи була розпочата ще влітку 1995 р. робочою групою за керівництва радника Президента України з питань макроекономіки Анатолія Гальчинського. До складу цієї групи увійшли заступник голови Правління НБУ В. Терпило, директор департаменту готівково-грошового обігу Н. Дорофєєва, заступник міністра економіки А. Даниленко, начальник відділу СБУ В. Корнієнко, завідувач кафедри банківської справи Київського державного економічного університету А. Мороз, професор цього університету М. Савлук[8].

Анатолій Гальчинський згадує: «Ми працювали близько місяця в умовах суворої секретності (під «опікою» СБУ) в санаторії «Конча-Заспа». Було підготовлено близько де-

---

[6] З виступу Кравченка В.І. Грошові реформи в зарубіжних країнах: досвід та уроки для України. Матеріали міжнар. науково-практ. конференції. К., 1996.

[7] *Гетьман В.* За стабільністю гривні — майбутнє України. Вісник НБУ. 1996. № 5.

[8] *Дмитрієнко М., Ющенко В., Литвин В., Яковлєва Л.* Гроші в Україні: факти і документи. К.: ARC-Ukraine, 1998.

сяти відповідних документів. Наша позиція була однозначною: реформу не можна відкладати, її слід провести в жовтні 1995 р. З нами зустрічався Президент, який погодився з нашими аргументами. До проведення реформи в жовтні все було підготовлено. Банкнотні купюри гривні, як відомо, було надруковано ще 1992 р. Але В. Ющенко зумів переконати керівництво країни відкласти грошову реформу ще на рік. Повторюю: ризикувати в цьому питанні керівництво НБУ не бажало, хоча для економіки країни це рішення (ще один рік напівнатурального обміну) було надзвичайно обтяжливим»[9].

Отже, в результаті проведеної підготовчої роботи і заходів щодо макроекономічної стабілізації економіка України вже в жовтні 1995 р. була готова до грошової реформи, але внаслідок політичних обставин ця подія відбулася майже через рік, у вересні 1996 р.

Одне з найважливіших положень Концепції проведення грошової реформи в Україні полягало в реалізації безконфіскаційного типу проведення реформи, який був зумовлений необхідністю:

- забезпечення повної довіри населення до нової національної валюти і як результат — довіри до політики уряду та економічних реформ, які він проводить;
- утримання стабільності на грошовому, споживчому і валютних ринках України, недопущення інфляційного сплеску та порушення стабільності валютного курсу, що могло б вплинути на зниження життєвого рівня населення;
- запобігання спекулятивним операціям при обміні карбованців на гривні;
- створення позитивного соціального клімату, недопущення великої психологічної і соціальної напруги в суспільстві у зв’язку з проведенням грошової реформи.

---

[9] *Гальчинський А.* Грошова реформа 1996 р.: непрочитані сторінки. Дзеркало тижня. 2016 р. 2 вересня.

При цьому уряд і Національний банк України виходили з того, що напередодні реформи в готівковому обігу знаходилася значна маса грошей. Станом на 25 серпня 1996 р. вона становила 366 трлн крб, що за одночасного пред'явлення населенням не мало повного реального покриття у вигляді товарних запасів (їх було лише на 157 трлн крб) і не могло бути підтримано за рахунок резервів іноземної валюти, обсяги якої були недостатніми. Згідно з розрахунками спеціалістів, конфіскаційний варіант реформи мав би негативні наслідки, а саме: зростання інфляції до 50 % на місяць за повного спустошення прилавків магазинів, а відтак і відчутне знецінення заощаджень населення. Це мало б руйнівний вплив не лише на стабільність національної валюти, а й на економіку загалом.

Отже, вперше за всю історію існування України передбачалося проведення цивілізованої неконфіскаційної грошової реформи і забезпечення недоторканості наявних перед реформою грошових заощаджень населення[10].

У ході реалізації заходів з підготовки до грошової реформи НБУ, виходячи з Концепції її проведення, розробив проєкти законодавчих актів та пакет нормативних документів. Вони визначали порядок проведення грошової реформи, механізм запровадження у грошовий обіг гривні та вилучення з обігу карбованців, організаційні заходи щодо обміну карбованців на гривні, обґрунтування і розрахунки рівня деномінації, потреби в банкнотах і монетах для обміну грошей.

«Відповідно до Указу Президента України «Про грошову реформу в Україні», рішень Державної комісії з проведення грошової реформи та з метою своєчасної підготовки до проведення грошової реформи Національним банком України були здійснені відповідні заходи, а саме:

---

[10] *Дмитрієнко М., Ющенко В., Литвин В., Яковлєва Л.* Гроші в Україні: факти і документи. К.: ARC-Ukraine, 1998.

1. Розроблено пакет нормативних актів з проведення грошової реформи.

2. Створено розгалужену мережу обмінних пунктів комерційних банків у кількості понад 10 тис., у тому числі 1,8 тис. — на залізничних станціях, в аеропортах та інших багатолюдних місцях. Для обслуговування пенсіонерів було залучено понад 14 тис. підприємств зв'язку, в тому числі в сільській місцевості — понад 11 тис. Створено близько 92 тис. комісій з обміну на підприємствах, в установах і організаціях.

3. Усі установи банків та підприємства зв'язку в ніч на 2 вересня були забезпечені готівкою необхідних номіналів (банкнот і монет) для проведення обміну карбованців на гривню, а також нормативними, інструктивними та наочними матеріалами (буклетами та плакатами із зображенням банкнот і розмінної монети). В особливому режимі працювали центральне сховище та служба інкасації НБУ.

4. Проводилася широка роз'яснювальна робота через засоби масової інформації щодо характеру та механізму здійснення грошової реформи. В усіх регіонах України були проведені наради-семінари, куди виїжджали відповідальні працівники НБУ.

5. В центральному апараті, регіональних управліннях НБУ та в комерційних банках були створені спеціальні комісії, які очолювали всю роботу щодо методологічного, технічного і організаційного забезпечення проведення грошової реформи.

6. Переведено на цілодобовий режим роботи електронну пошту НБУ, яка забезпечувала постійний зв'язок НБУ з комерційними банками та обласними управліннями НБУ.

25 серпня 1996 р. Леонід Кучма підписав Указ «Про грошову реформу в Україні», згідно з яким усі гроші українських громадян: заробітні плати, пенсії, стипендії, грошові допомоги, здача в магазинах обчислюватимуть-

ся в гривнях. Передбачалося, що з 2 вересня всі виплати здійснюватимуться виключно в гривнях. На всіх підприємствах та у навчальних закладах, що мають штат понад 100 осіб, створюватимуться комісії з обміну грошей, куди кожний зможе здати надлишки своїх карбованців та отримати за них гривні. Пенсіонери зможуть обміняти гроші у тих самих поштових відділеннях, де вони отримують пенсії. Таким чином, для більшості активного населення України перехід до нової валюти має бути абсолютно безболісним та потребувати мінімуму зусиль і бюрократичних формальностей.

Крім того, Указ Президента передбачав, що перехід до нової валюти здійснюватиметься не одномоментно, а поступово. Протягом двох тижнів — з 2 по 16 вересня — в обігу знаходитимуться паралельно два платіжні засоби — карбованець і гривня. При цьому у разі розрахунків карбованцями решта має видаватися гривнями. Ці заходи убезпечили прискорене «вимивання» карбованців з обігу без будь-яких зусиль з боку населення.

Ті ж, хто працював на підприємствах, чисельністю менше 100 осіб, непрацюючі, іноземні громадяни та інші люди, які, наприклад, не хотіли афішувати розміри своїх справжніх доходів, могли звернутися для обміну до пунктів, які відкривалися при всіх комерційних банках. У кожному з таких пунктів без будь-яких пояснень та документів вони могли обміняти ще 100 млн крб. Якщо сума, що належить обміну, була більшою, то йшли двома шляхами: переходили до сусіднього кіоску та обмінювали там ще 100 млн крб або погоджувались на те, що залишок грошей буде зачислений на рахунок у банку, звідки, за словами Віктора Ющенка, його можна буде в будь-який момент зняти.

Останнє, очевидно, було зроблено з метою привчити громадян, які мають заощадження, тримати гроші в банках. Адже, як відомо, величезні суми грошей у нашій країні знаходяться в тіньовому обігу, обминаючи банківську

систему і тим самим послаблюючи її кредитоспроможність.

Реакція широких верств українського населення на цей указ виявилась такою, як завжди, коли поширювалися чутки про те, що наближається реформа: різкий стрибок курсу долара та цін на ринках, юрби народу, які бажають терміново позбутися готівкових карбованців, паніка на біржі та спад ділової активності.

«Проте, навчені великою кількістю фальстартів, керівники Кабінету Міністрів та Національного банку цього разу поводились більш грамотно, ніж вони діяли, наприклад, рік тому, коли також у вересні очікувалась грошова реформа. Про майбутні перетворення не оголошували за три місяці, щоб передчасно не викликати паніку. Навпаки, увагу народу намагались відвернути посиленою підготовкою до святкування 5-річчя незалежності України. Тому, коли ввечері у п'ятницю 23 серпня «таємна» інформація стала відомою широким верствам громадськості, панікувати було вже пізно: біржу було закрито на три дні. Щоправда, готівковий курс продажу американського долара все-таки різко збільшився. Але Національний банк в цій ситуації досить професійно став на захист грошової одиниці.

Поєднавши «батіг» адміністративного контролю за додержанням правил валютних операцій та «пряник» валютних інтервенцій на біржі, НБУ зміг ще до початку реформи збити панічну хвилю та повернути «гулящий» курс у розумні межі. Придушенню панічних настроїв чимало сприяла і потужна кампанія у засобах масової інформації щодо роз'яснення механізмів реформи»[11].

Результати проведення грошової реформи дають підстави стверджувати, що з «технічного» боку все було детально продумано, реформа відбулася спокійно, без ажі-

[11] Всеукраїнські відомості. 1996. 31 серпня.

отажу, відповідно до визначеного порядку і визначених термінів.

У перший день реформи за встановленим курсом — 100 тис. карбованців за гривню — було перераховано у гривні ціни, тарифи, оклади заробітної плати, стипендії, пенсії, кошти на рахунках підприємств, установ та організацій, а також вклади громадян. Карбованцеві вклади населення були перераховані у гривні за цим самим курсом, без будь-яких обмежень і конфіскацій, із вільним використанням їх у гривнях.

У період проведення грошової реформи населення та гості України могли вільно розпоряджатися наявними карбованцями — розміщувати на вклади в банки, купувати товари, сплачувати всі види послуг, здійснювати інші платежі та обмінювати карбованці на гривні за курсом 100 тис. крб за 1 гривню.

З 2 вересня 1996 р. НБУ випустив в обіг банкноти гривні номінальною вартістю 1, 2, 5, 10, 20, 50 і 100 гривень та розмінну монету номінальною вартістю 1, 2, 5, 10, 25 і 50 копійок і припинив емісію українських карбованців.

Протягом 15 днів — з 2 по 16 вересня в готівковому обігу одночасно вільно використовувалися як гривні, так і карбованці з поступовим вилученням останніх. Після 16 вересня приймання карбованців в усі види платежів було припинено і єдиним законним засобом платежу на території України стала гривня.

Деякі труднощі з обміном карбованців на гривні, які мали місце в перші дні реформи у зв'язку з недостатньою кількістю безготівкових коштів на рахунках окремих банків і підприємств зв'язку, були оперативно вирішені шляхом надання їм авансових підкріплень гривневою готівкою. У подальшому обмін карбованців на гривню проходив у встановленому порядку, без будь-яких затримок і обмежень.

«За балансовими даними, емісія карбованцевої готівки напередодні грошової реформи, тобто станом на 2 вересня

1996 р., становила 338,1 трлн карбованців, із них 19,1 трлн карбованців залишалось в касах банків, а 319,0 трлн карбованців знаходилося поза банками, тобто в обігу.

За період з 2 по 16 вересня 1996 р. банківською системою вилучено з обігу, кас банків у резервні фонди Національного банку готівки на загальну суму 327,9 трлн карбованців, або 97,3 % карбованців готівки, емітованої Національним банком України, в тому числі 309,5 трлн з обігу та 18,4 трлн з кас банків.

Після закінчення реформи залишилися невилученими 10,2 трлн карбованців, в тому числі з обігу 9,5 трлн карбованців та з кас комерційних банків 0,7 трлн карбованців.

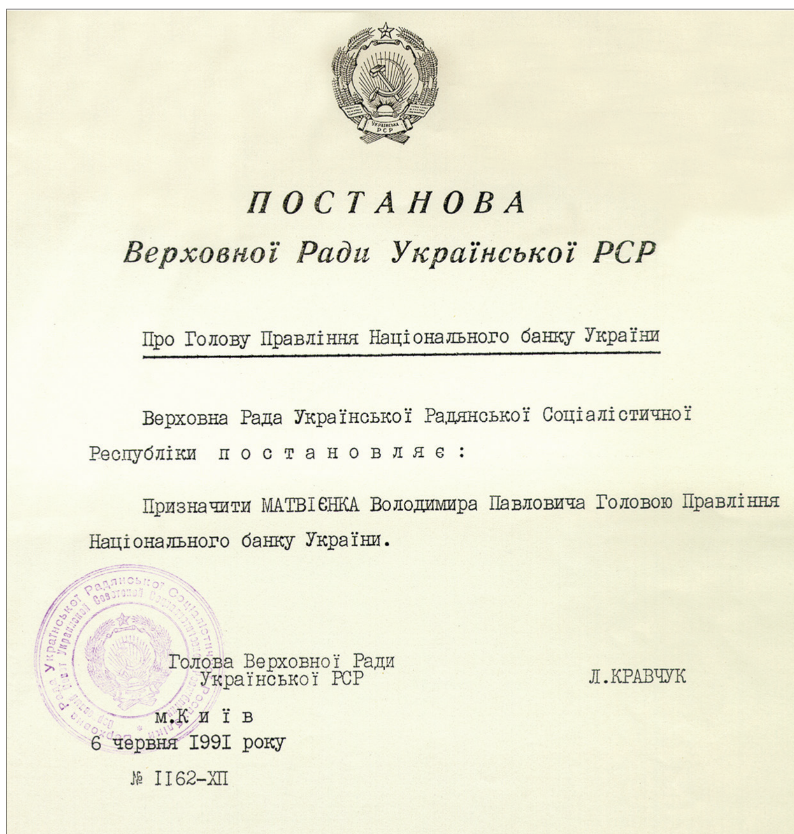
Понад 64 % вилучених з обігу карбованців — 199,2 трлн крб обміняно пунктами обміну банків, підприємствами зв'язку та комісіями підприємств. За період реформи (з 2 по 16 вересня) для обміну звернулося 11,3 млн осіб, у тому числі понад 2 млн пенсіонерів, що становить понад 28 % від загальної кількості працюючого населення та пенсіонерів. Основні обсяги обміну проходили через пункти обміну банків — 74 %, з них найбільше грошей обміняли установи Ощадного банку — 36 %, банку «Україна» — 19 %, банку «Аваль» (разом із відділеннями зв'язку) — 14 %, Промінвестбанку — 13 %. Найбільші обсяги обміну карбованців здійснено в Донецькій (11,6 % від загальної по всій Україні суми), Київській, у тому числі м. Київ (10,8 %), Дніпропетровській (8,6 %), Харківській (7,3 %) областях та в Автономній Республіці Крим (6,1 %).

Середня сума обміняних на гривні карбованців у розрахунку на 1 людину становила 17,6 млн карбованців (у перші дні реформи 25—27 млн карбованців), тобто вона щодня зменшувалась. У Дніпропетровській області в розрахунку на 1 людину обміняно 26,6 млн карбованців, Київській, разом з Києвом — 24,7 млн крб, Одеській — 23,3 млн, Запорізькій — 20,4 млн. У Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Тернопіль-

Національний банк України

ПЕРШИЙ ГОЛОВА ПРАВЛІННЯ НБУ

ПОСТАНОВА

Верховної Ради Української РСР

Про Голову Правління Національного банку України

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки постановляє:

Призначити МАТВІЄНКА Володимира Павловича Головою Правління Національного банку України.

Голова Верховної Ради
Української РСР — Л.КРАВЧУК

м.Київ
6 червня 1991 року
№ 1162-ХІІ

Постанова Верховної Ради Української РСР
про призначення Володимира Матвієнка
Головою правління Національного банку України
(1991 р.)

Ватикан. Папа Римський вручає нагороду

Почесна нагорода
Папи Римського Іоанна Павла II

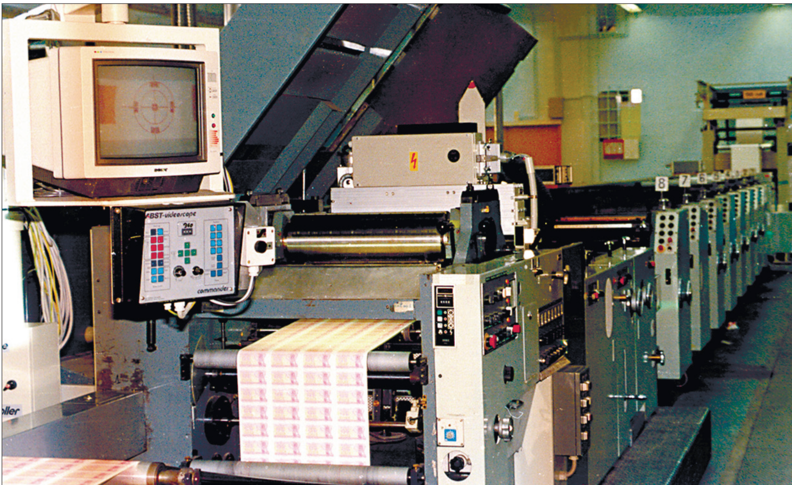
Виступ на Міжнародній конференції
в Гарвардському університеті. США, 1991 р.

Відень, 1991 р. У колі німецьких банкірів

Париж, 1991 р. Після підписання купонів до друку.
За вечерею. Володимир Матвієнко — другий праворуч

Париж. Купони друкуються. 1991 р.

Українські купони, підписані до друку

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

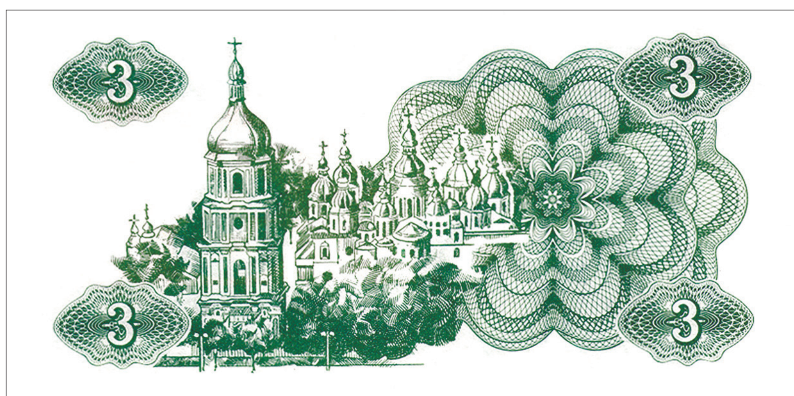

Купон, номінальною вартістю 1 карбованець
(1991 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

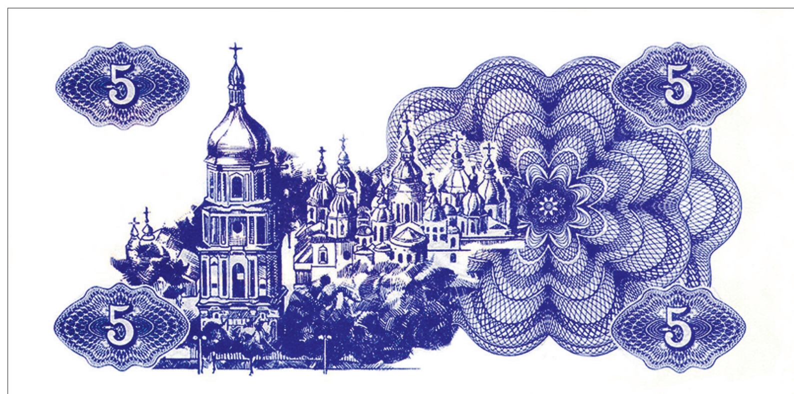

Купон, номінальною вартістю 3 карбованця
(1991 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

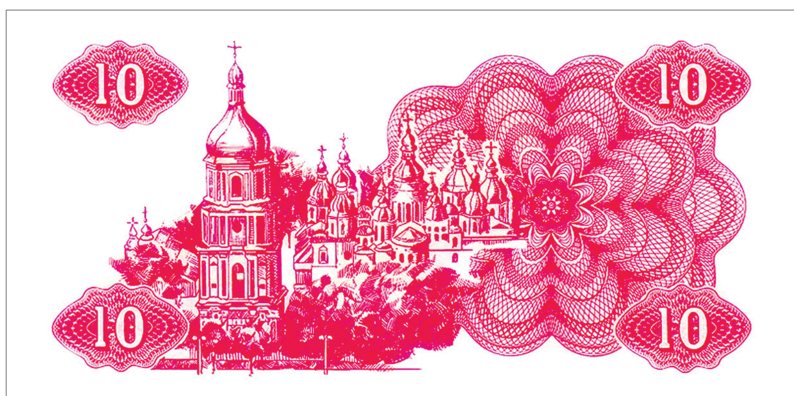

Купон, номінальною вартістю 5 карбованців
(1991 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

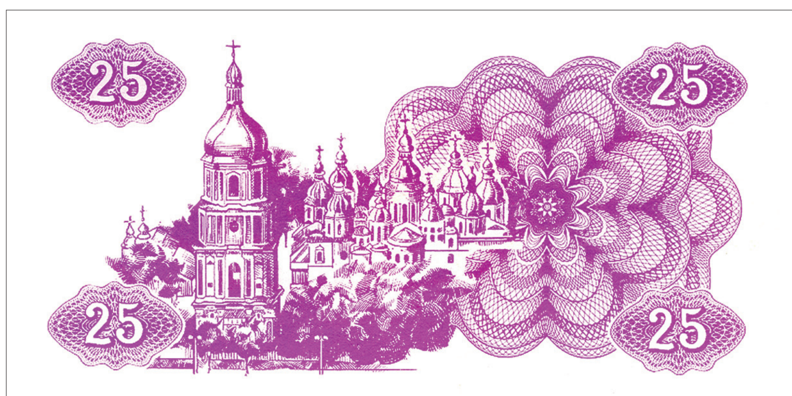

Купон, номінальною вартістю 10 карбованців
(1991 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

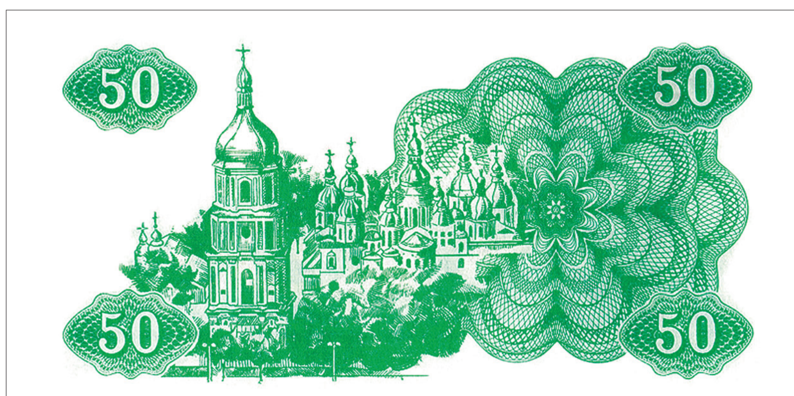

Купон, номінальною вартістю 25 карбованців
(1991 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

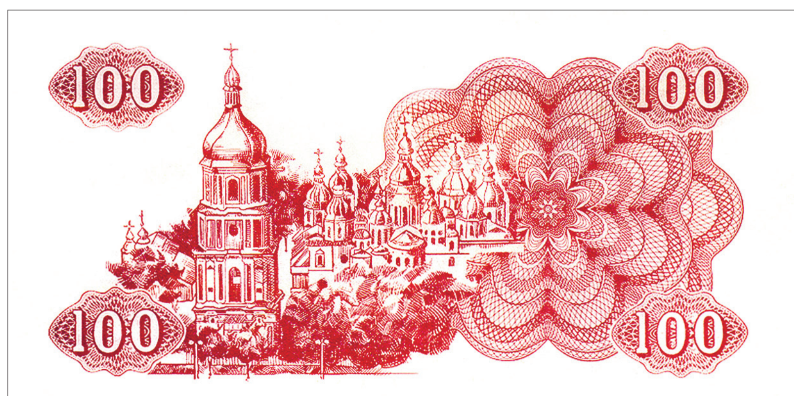

Купон, номінальною вартістю 50 карбованців
(1991 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

Купон, номінальною вартістю 100 карбованців
(1991 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

Купон, номінальною вартістю 100 карбованців
(1992 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

Купон, номінальною вартістю 200 карбованців
(1992 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

Купон, номінальною вартістю 500 карбованців
(1992 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

Купон, номінальною вартістю 1000 карбованців
(1992 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

Купон, номінальною вартістю 2000 карбованців
(1993 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

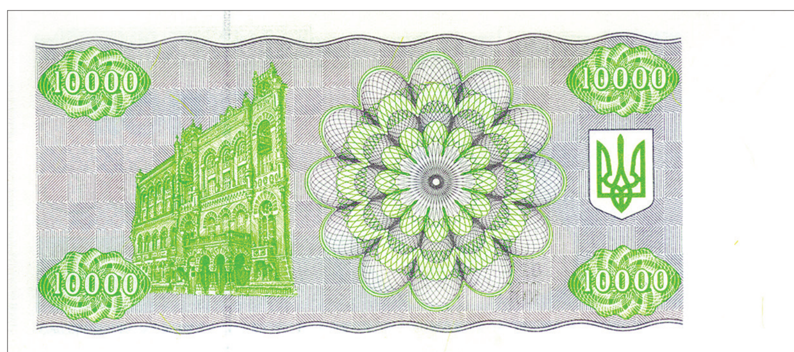

Купон, номінальною вартістю 5000 карбованців
(1995 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

Купон, номінальною вартістю 10000 карбованців
(1993 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

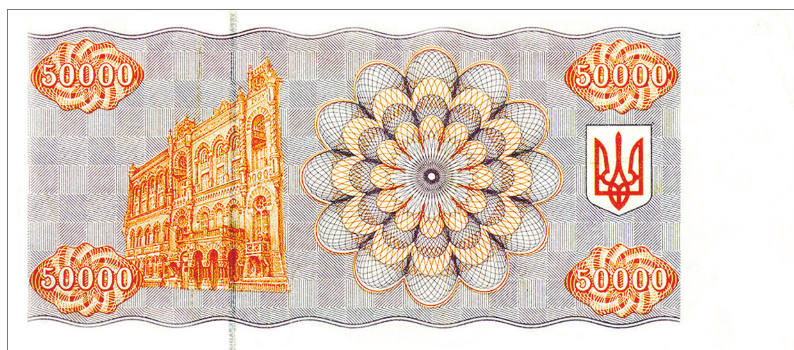

Купон, номінальною вартістю 20000 карбованців
(1993 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

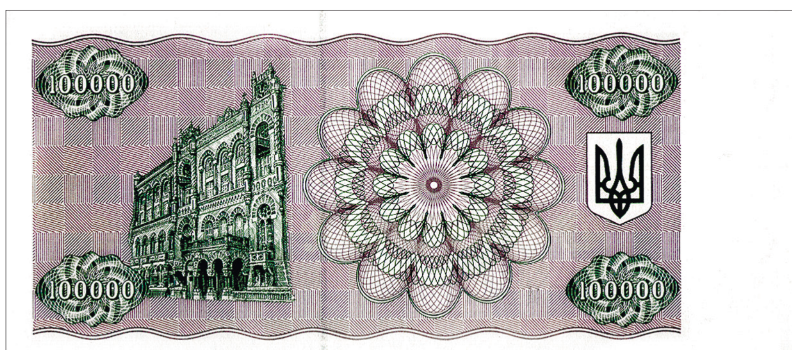

Купон, номінальною вартістю 50000 карбованців
(1993 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

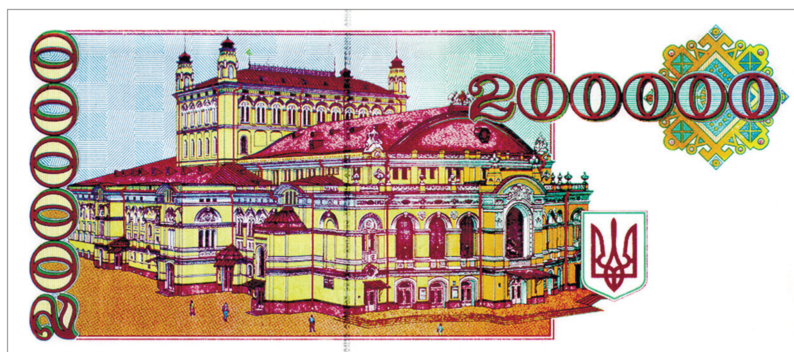

Купон, номінальною вартістю 100000 карбованців (1994 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

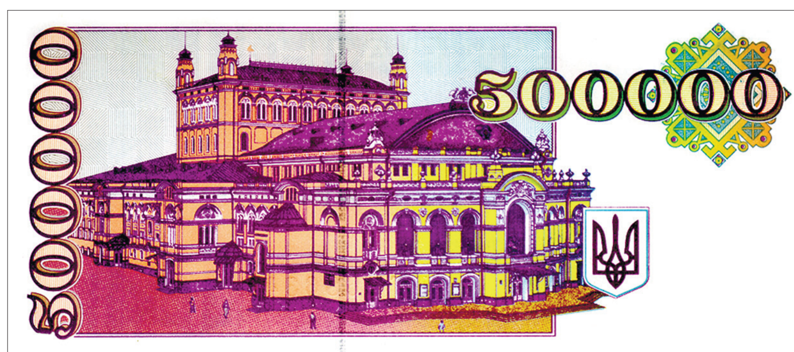

Купон, номінальною вартістю 200000 карбованців
(1994 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

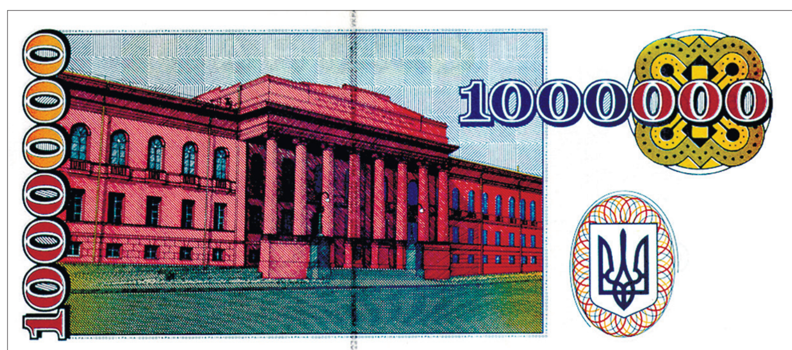

Купон, номінальною вартістю 500000 карбованців
(1994 р.)

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КУПОНІВ

Купон, номінальною вартістю 1000000 карбованців
(1995 р.)

РОЗРОБКА ДИЗАЙНУ УКРАЇНСЬКОЇ ГРИВНІ

Зразок гривневої банкноти, номінальною вартістю 50 гривень, виготовленої "Томас Де Ла Рю" (1991 р.)

ГРИВНЕВІ БАНКНОТИ
(ПЕРШЕ ПОКОЛІННЯ)

Банкнота, номінальною вартістю 1 гривня
(1992 р.)

ГРИВНЕВІ БАНКНОТИ
(ПЕРШЕ ПОКОЛІННЯ)

Банкнота, номінальною вартістю 2 гривні
(1992 р.)

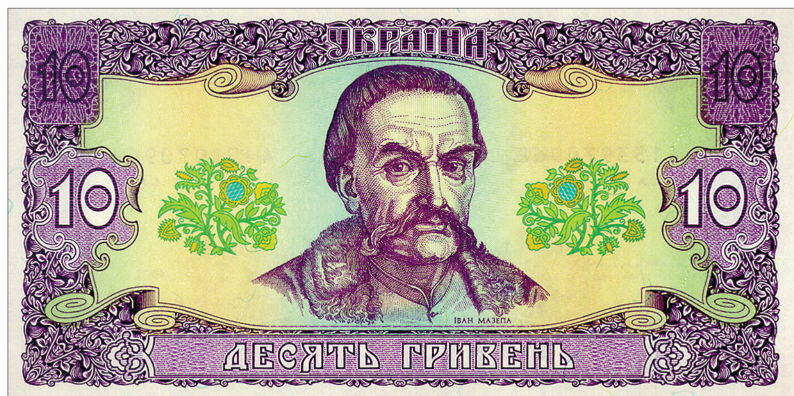
ГРИВНЕВІ БАНКНОТИ
(ПЕРШЕ ПОКОЛІННЯ)

Банкнота, номінальною вартістю 5 гривень
(1992 р.)

ГРИВНЕВІ БАНКНОТИ
(ПЕРШЕ ПОКОЛІННЯ)

Банкнота, номінальною вартістю 10 гривень
(1992 р.)

ГРИВНЕВІ БАНКНОТИ
(ПЕРШЕ ПОКОЛІННЯ)

Банкнота, номінальною вартістю 20 гривень
(1992 р.)

ській та Чернівецькій областях ці суми становили від 9,6 до 13,8 млн крб»[12].

Поряд з обміном карбованців на гривні вилучення карбованців із готівкового обігу здійснювалося також іншими шляхами: використання їх населенням на купівлю товарів, оплату послуг та внесення на вклади в банки, надходження заактованих залишків кас підприємств, від підприємств зв'язку та інші надходження і платежі, в тому числі комунальні.

«Аналіз ситуації на готівковому грошовому ринку в період реформи свідчить про те, що найбільші обсяги карбованців вилучено в перші 5 днів реформи, коли щоденно вилучалося 31—38,6 трлн крб. Найвищий темп спостерігався 4 вересня — 27,8 трлн карбованців. Протягом перших п'яти днів грошової реформи з обігу було вилучено 55,5 % карбованцевої готівки. Починаючи з 7 вересня, активність зменшилася»[13].

17 вересня 1996 року функціонування в готівковому обігу карбованців було припинено, і єдиним засобом платежу на території України стали гривня та її розмінна монета — копійка.

Оцінювання якості проведення грошової реформи було досить різноманітним. З одного боку, позитивні оцінки:

«Грошова реформа в Україні — це надзвичайна подія для нашої держави, в результаті якої створено один з невід'ємних атрибутів державності. Такий широкомасштабний захід, який передбачав би повну заміну у готівковому обігу за короткий строк (два тижні) грошових знаків, зміну масштабу цін і переведення всієї грошової системи, в тому числі безготівкових розрахунків, на нову гро-

[12] *Дмитрієнко М., Ющенко В., Литвин В., Яковлєва Л.* Гроші в Україні: факти і документи. К.: ARC-Ukraine, 1998.

[13] Там само.

шову одиницю — гривню, в історії України проводився вперше.

Відкритий характер реформи показав усьому світові, що Україна не пішла шляхом «зрівнялівки» як засобу регулювання відносин держави і народу. Тим самим створено умови для прискорення широкого спектра позитивних соціально-економічних змін.

Особливо позитивне значення цей факт мав для посилення довіри іноземних інвесторів до України.

Головним досягненням реформи є те, що вдалося утримати стабільність на грошовому, споживчому і валютному ринках. Прогнози щодо наслідків реформи, які були розроблені урядом і Національним банком України, повністю виправдалися.

По-перше, вдалося утримати інфляцію у прогнозованих параметрах.

По-друге, з перших днів реформи НБУ підтримував стабільний курс гривні до іноземних валют, зокрема 176 гривень за 100 доларів США, що відповідало курсу, який склався у карбованцях напередодні грошової реформи. Фактично у період реформи та протягом перших 20 днів після її завершення зберігався стабільний валютний курс гривні. Деяке падіння курсу гривні, яке почалося 7 жовтня, є підтвердженням відновлення раніше діючого плаваючого курсу і виведення його на реальне значення з метою підтримки вітчизняного виробника і стимулювання експорту. До кінця 1996 р. і протягом 7 місяців 1997 р. спостерігалося зростання реального рівня обмінного курсу гривні щодо долара США.

Готівковий курс гривні до іноземних валют в комерційних банках та пунктах обміну іноземних валют в період реформи відповідав офіційному, а в деяких банківських установах був навіть нижчим від офіційного.

По-третє, проведення реформи прискорило рух грошей і сприяло поліпшенню стану грошово-кредитного ринку України. Це, насамперед, позначилося на зменшен-

ні обсягів готівки в обігу на тлі деякого зростання цін та на відчутному збільшенні ліквідності комерційних банків.

Напередодні, під час проведення грошової реформи та після її закінчення прискореними темпами відбувалося залучення коштів населення на депозити в комерційних банках. За період з 1 серпня 1996 р. по 1 серпня 1997 р. обсяг вкладів населення зріс на 84 %, в тому числі строкові депозити — в 2,2 раза. Кошти на розрахункових рахунках і поточних депозитах суб'єктів господарювання за цей період зросли на 31 %, а строкові та валютні депозити — на 45 %. Ці факти свідчать про підвищення довіри до національної валюти та банківської системи.

Відповідно до зниження темпів інфляції НБУ 5 разів зменшував облікову ставку (40 % у серпні 1996 р. до 16 %, починаючи з 5 серпня 1997 р.), яка постійно залишалась на позитивному рівні відносно рівня інфляції.

Відбулося також поступове, але стабільне зниження процентних ставок банківської системи. Це сприяло зростанню обсягів банківських кредитів в економіку. Зростання обсягів довгострокового кредитування за цей період становило 25 %.

Проведення реформи сприяло активнішому надходженню платежів від населення за комунальні та інші послуги, збільшенню обсягів реалізації товарів»[14].

«Вдалася чи ні грошова реформа в Україні?

Якщо оцінювати організаційно-технічний бік справи, то вона пройшла цілком успішно, стала рубежем у новій біографії Української держави.

Дві ключові акції, що супроводжували реформування попередньої грошової системи і розбудову нової, — переконливий доказ тому. Найперше, це заміна тимчасового карбованця на постійну національну валюту. По-друге, здійснено деномінацію та відповідну нуліфікацію, тоб-

[14] *Дмитрієнко М., Ющенко В., Литвин В., Яковлєва Л.* Гроші в Україні: факти і документи. К.: ARC-Ukraine, 1998.

то одночасне зменшення однаковою мірою (масштаб 1 : 100000) усіх грошових вимірів, вартісних і цінових показників та параметрів функціонування економічної системи. Все це, безумовно, позитивно вплинуло на фінансову ситуацію в Україні. В результаті різко скоротилася кількість банкнот в обігу, що суттєво полегшило бухгалтерський облік, роботу касирів, банківських установ, торговельної мережі, всіх суб'єктів господарювання.

Безперечно, запровадження в обіг визначеної Конституцією України національної грошової одиниці — гривні стало не лише фінансово-економічним, а й політичним фактором. Для України ознакою державної самостійності є сам факт карбування власних грошей, випуск банкнот і монет.

Грошова реформа повинна обов'язково доповнитися системою практичних заходів, які б гарантували її повномірний характер»[15].

«Перш за все треба відзначити, що нова національна валюта, впровадження якої мало велике політичне значення, існує не лише номінально. Її стабільність визнана у світі, про що свідчить приєднання України до статті 8 Статуту МВФ»[16].

А з іншого боку: «Гривня — донька карбованця, її стабільність базуватиметься на підвалинах, які закладені ще за часів функціонування карбованця. Власне, в цьому і полягає проблема — ті підвалини були не дуже надійні: постійні позапланові «екстраординарні» емісії, значний бюджетний дефіцит, несприятливий інвестиційний клімат, важкий податковий тиск...»[17].

На жаль, за відсутності широких приватизаційних процесів, ринку цінних паперів та відповідного законодавства щодо механізму функціонування ринкових важе-

---

[15] *Кравець В.* Гривня — жіночого роду. Вісник НБУ. 1997. № 9.

[16] *Сугоняко О.* Нереалізований потенціал. Там само.

[17] *Шаров О.* Якість грошей — у їх кількості. Там само.

лів економіки Україна не виробила науково обґрунтовані методи регулювання курсу національної валюти. Через невиправдані обмінні операції на валютній біржі держава втратила значні кошти.

У 1996—1997 рр. банківське кредитування стало надризикованою діяльністю, оскільки провідні галузі промисловості — електроенергетика, вугільна, металургійна промисловість тощо левову частку своєї продукції продовжували реалізовувати шляхом «бартеру». Грошові надходження на рахунки підприємств енергетики майже припинились, особливо після «роздачі» енергетичних комплексів приватним особам. Бурхливої фінансової кризи 1998 р. не витримало багато банків, навіть ті, що успішно працювали.

Дуже цікаві оцінки цьому дали фахівці з Німеччини, які в ті роки надавали Україні кваліфіковану консультативну допомогу. В одній з їхніх публікацій, яка побачила світ через три роки після грошової реформи, йдеться, зокрема, про те, що Україна після запровадження гривні продовжує залишатися «майже небанківською країною».

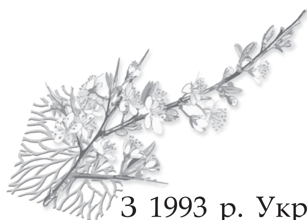
Оцінюючи грошову реформу з позицій сьогодення, Анатолій Гальчинський зазначає: «Візьму на себе сміливість стверджувати, що відповідні проблеми органічно кореспондуються і з реаліями наших днів. Незважаючи на масштабні перетворення грошової системи після 1996 р., і досі в грошово-банківській сфері є ще багато протиріч, залишених нам у спадок як «родимі плями» несистемністю грошової реформи 1996 р., результати якої ми обговорюємо. Банківська система країни і сьогодні, по суті, залишається замкненою структурою, яка в основному працює в замкненому циклі на себе і дуже мало впливає на системні перетворення в економіці, на логіку проведених реформ»[18].

---

[18] *Гальчинський А.* Грошова реформа 1996 р.: непрочитані сторінки. Дзеркало тижня. 2016 р. 2 вересня.

РОЗДІЛ 6

МОНЕТАРИЗМ І НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

З 1993 р. Україна взяла на озброєння політику монетаризму. Розглядаючи це питання, потрібно враховувати, що основи теорії монетаризму було започатковано декілька століть тому. Однак її головні постулати почали застосовуватись в економічній політиці Заходу лише в середині 70-х років. Добре відомо, що капіталізм зумів ефективно й швидко подолати наслідки «великої депресії» (1929—1933 рр.), керуючись постулатами не теорії монетаризму, а спираючись на глибоко реформаторську кейнсіанську теорію економічного розвитку. Сучасне соціально спрямоване ринкове господарство країн Заходу сформувалося не стихійно. Воно будувалось на підґрунті ідей кейнсіанства, які були панівними в економічній теорії понад 40 років.

Посилення в середині 70-х років ідеології монетаризму, яка сповідує необхідність максимального обмеження ролі держави в розвитку економічних процесів, стало можливим лише після формування у країнах Заходу базових структур громадянського суспільства та економічної демократії. Йдеться про системні зв'язки, які стали логічним продовженням ринкових саморегуляторів.

Щоб зрозуміти зазначену еволюцію, потрібно враховувати, що ринок сам по собі (йдеться про «чистий ринок») не в усьому є досконалим механізмом. У своєму автономному розвитку він породжує глибоке, небезпечне для суспільства диференціювання прибутків та монополізацію економіки.

Цю обмеженість ринку було подолано шляхом активного державного регулювання ринкових відносин. Найбільшої ефективності ринок досяг за наявності механізмів економічного регулювання інструментами саме такої системи суспільного розвитку.

У цьому контексті стає очевидним, що монетаризм як економічна теорія, яка відстоює необхідність демонтажу державних регуляторів, може мати практичне застосування лише на високому етапі ринкових відносин, тобто в умовах утвердження регулятивних механізмів сучасного високоцивілізованого, глибоко демократичного за своєю суттю громадянського суспільства. Для перехідної економіки, покликаної забезпечити осмислені, по-сучасному цивілізовані трансформаційні процеси, широке запровадження принципів монетаризму є повною недоречністю. Це — економічний нонсенс.

Джоан Робінсон — одна з визначних економістів XX століття — писала: «Смисл вивчення економічної теорії полягає в тому, щоб навчитися не потрапляти на гачок учених-економістів». Правляча еліта не лише України, а й інших пострадянських країн не була добре знайома зі світовою економічною думкою, теорією ринкової економіки.

У колишньому СРСР вивчали теорію антиринкової, так званої соціалістичної економіки, або економіки без економіки. Напевне, саме цим феноменом пояснюється те, що ми відразу потрапили в тенета монетаризму, в полон його теоретичних постулатів.

До речі, ще 1992 р. один із засновників монетаризму, представник чиказької школи економіки, Нобелівський

лауреат Мілтон Фрідмен попереджував, що для економічних перетворень у Росії принципи монетаризму непридатні. Але на це застереження не зважили.

У 1995 та 1996 рр. усі прибічники реформаторського курсу як у нас, так і в Росії безмежно вірили у безальтернативність для перехідної економіки принципів монетаризму. Дійшло до абсурду: прибічники ринкової ідеології повсюдно ототожнювалися з речниками ідеології монетаризму.

Світова фінансова криза 1997—1998 рр. розвіяла багато ілюзорних уявлень. В економічній політиці постсоціалістичних держав почав формуватися більш комплексний підхід до вирішення питань економічних перетворень. Особливо важливим стало переосмислення ролі держави в здійсненні трансформаційних процесів. У 1997 р. побачило світ фундаментальне дослідження Світового банку «Держава у світі, що змінюється», визначальна ідея якого полягає в тому, що без ефективної держави стійкий розвиток, як економічний, так і соціальний, є неможливим. Це, за суттю, нове слово в позиції міжнародних фінансових організацій, коли ставиться під сумнів один із визначальних постулатів монетаризму, про який викладено вище.

Дещо інші акценти почали виникати і в питаннях монетарної політики[1]. Світова фінансова криза показала неприпустимість її невиваженої абсолютизації. «Однобічні акценти в боротьбі з інфляцією, — зазначив головний спеціаліст Світового банку професор Дж. Стігліц, — можуть не лише внести викривлення в економічну політику, не дозволяючи країні повністю реалізувати свій потенціал зростання та промислового виробництва, а й сприяти інституційним змінам, що зменшують економічну гнуч-

---

[1] *Гальчинський А.С.*Україна: поступ у майбутнє. К.: Основи, 1999. С. 136—138.

кість господарства і не забезпечують водночас очікуваних вигід, які могли б сприяти економічному зростанню»[2].

Ці слова відомого ученого-економіста у 1998 р. повністю співвідносяться з логікою корекційної політики реформ, яку ми прагнули реалізувати наприкінці 1995 — початку 1996 рр. і яка, на жаль, не знайшла відповідної підтримки.

«Для внутрішнього добробуту країни не має значення, буде грошей більше чи менше. Правильна політика державних діячів зводиться лише до того, щоб підтримувати, наскільки це можливо, кількість грошей постійно зростаючою, тому що цим вони зберігають дух підприємництва нації та збільшують кількість праці… Нація, кількість грошей якої скорочується, в цей час фактично слабша та бідніша іншої нації, у якої грошей хоча й не більше, але вона має тенденцію до розвитку», — ці слова Д. Юма, видатного представника меркантилізму, проголошені ще наприкінці XVIII ст., якнайкраще характеризують сучасні проблеми монетарної політики нашої держави.

Рівень монетизації ВВП (процентне відношення «широких грошей» М3 до ВВП) вже давно став предметом гострих теоретичних дискусій. Саме низький його рівень — 15,1 % порівняно з 40 % ВВП та більше в інших країнах висувається сьогодні як аргумент проти жорсткої монетарної політики НБУ, яка веде, на думку прихильників підвищення рівня монетизації, не стільки до зниження інфляції, скільки до «грошового голоду» в країні з усіма негативними наслідками, що його супроводжують, як-то: платіжна криза, дорожнеча кредитних ресурсів, бартеризація економіки, падіння обсягів виробництва, надліквідність платіжних засобів та ін.

На мою думку, динаміку відношення М3 до ВВП не можна однозначно тлумачити як факт нестачі грошей в економіці. Зміни рівня монетизації зумовлені не лише зміною кількості грошей (з їх збільшенням рівень монети-

[2] Вопросы экономики. 1998. № 8. С. 11.

зації підвищується, а зі зменшенням — знижується). Значною мірою рівень монетизації залежить від поведінки цін. У тому випадку, коли вартість товарів у грошовому виразі падає (тобто знижується рівень цін), відношення кількості грошей до ВВП зростає, і, навпаки, у разі збільшення вартості товарів у грошах (рівня цін) відношення загальної кількості грошей до ВВП, тобто рівень монетизації, знижується.

Рівень монетизації ВВП характеризує не стільки нестачу грошей, скільки знецінення грошової одиниці. Процеси падіння рівня цін призводять до зростання купівельної спроможності грошової одиниці і зазвичай обумовлюють підвищення рівня монетизації ВВП, і, навпаки, збільшення інфляції призводить до знецінення грошової одиниці і зниження рівня монетизації.

Оперуючи виключно даними рівня монетизації ВВП, не можна з точністю сказати, достатньо чи недостатньо грошей для розвитку економіки. Значення цього показника визначається багатьма чинниками, серед яких важливими є: рівень інфляції, динаміка реального ВВП, швидкість обігу грошей, динаміка норми процента, курсова політика центрального банку, ступінь розвитку фінансових ринків та інші. Одна й та сама кількість грошей за незмінності інших чинників в умовах росту цін спричинить падіння їх кількості відносно ВВП, а в умовах зниження інфляції здатна збільшити їх відношення до ВВП.

Недарма Дж. М. Кейнс у «Трактаті про грошову реформу», торкаючись питання визначення необхідної кількості грошей, зазначав, що «…в сучасних умовах нормальне відношення грошового обігу до національного добутку знаходиться між однією десятою та п’ятидесятою»[3]. І це зазначено у 1923 р., коли ще не стала практикою державна стимуляція ефективного попиту.

---

[3] *Кейнс Дж.М.* Избранные произведения. М.: Экономика, 1993. С. 128.

Дійсно, оцінюючи рівень монетизації розвинутих країн Заходу, бачимо значне його варіювання. Так, відношення грошової маси до ВВП у США — понад 100 %, у розвинутих країнах Заходу — на рівні 70 %, в країнах, що розвиваються, — 40 % і менше[4]. Така розбіжність — свідчення того, що ступінь розвитку кредитної сфери, що визначає пропозицію грошей, та динаміка інфляційних процесів у різних країнах неоднакові.

Аналіз структури грошової маси України у 1999 р. свідчить про те, що кількість готівки та депозитів до запитання в Україні порівняно з іншими країнами (Росія, Польща, Греція, Туреччина, Таїланд) знаходилась приблизно на одному рівні: 5—7 % ВВП[5]. Стосовно строкових депозитів, то в Україні питома вага цього компонента наявної грошової маси в 8,7 раза менша, ніж у групі порівнюваних країн[5].

Варто поставити запитання: чому в 3,6 раза менший рівень монетизації «широких грошей» — 11,4 % ВВП, чому питома вага готівкових грошей не поступається середньому рівню групи країн, а частка строкових депозитів виявляється в 8,7 раза меншою, ніж у країнах, взятих для порівняння? Вважаю, що причини цього явища криються в політиці «дорогих грошей», що втілював у життя НБУ наприкінці 90-х років і що зумовило небачені процеси переваги ліквідності з боку населення та різке падіння процесів нарощування пропозиції грошей з боку банківських структур.

Складові політики «дорогих грошей»:

1) підтримання високої процентної ставки, тобто високої ціни грошей;

2) штучне підвищення курсу гривні до долара.

---

[4] Бизнес и банки. 1998. № 26.

[5] *Грос Д., Штайнхерр А.* Реформи банківської системи у Східній Європі. Особливості України. Фондовий ринок. 1999. № 15. С. 41.

«Дорогі гроші», тобто високі процентні ставки, подвійно впливають на пропозицію грошей. По-перше, відбувається скорочення обсягів банківських кредитів. За умов зниження цін ця політика зумовлює спад виробництва, відсутність відповідного грошового забезпечення реального сектору економіки.

По-друге, гроші «тікають» з дешевшої сфери (промисловість) у дорожчу (фінансові ринки). Втеча грошей з реального сектору економіки, що виявляється в нестачі обігових коштів, мізерності кредитних ресурсів, нарощуванні кредиторської та дебіторської заборгованості, призводить до того, що офіційна грошова система витісняється системою сурогатного обігу, а нормою товаровідносин стають бартерні схеми.

Так і сталося. Скорочення пропозиції національних грошей в економіці України призвело до її натуралізації. Були створені передумови для перетворення грошово-товарних відносин (основи ринкового процесу відтворення) на товарно-товарні, тобто на бартер, обсяги якого до кінця 90-х рр. XX ст. перевищували дві третини господарських зв'язків. Грошову масу, необхідну для процесу відтворення, заступив бартер.

Наслідки цих процесів очевидні. Тінізація економіки та звуження бази оподаткування, з одного боку, посилили розбалансованість економічної системи загалом, витісняючи значну сферу господарської діяльності за межі грошово-кредитних відносин, позбавляючи банки можливості акумулювати кошти в необхідних обсягах. З іншого боку, фінансовий стан суб'єктів господарської діяльності погіршився настільки, що комерційним банкам дедалі важче було знайти надійного позичальника, надання кредитів ставало ризикованішим.

За таких умов Україна стала на шлях будування «фінансових пірамід» і запустила механізм екстенсивного самовідтворення власної заборгованості, істотно завищивши прибутковість державних облігацій. Був каталізова-

ний ефект витіснення з реального сектору економіки кредитних ресурсів банків, основна маса комерційних банків почала спрямовувати кредитні кошти не на потреби реального сектору.

Перехід до емісії державних цінних паперів (замість емісії грошей) як джерела фінансування дефіциту бюджету дав змогу тимчасово у 1996—1997 рр. дещо знизити темпи інфляції та номінальну ціну грошей в Україні. Проте цей спосіб фінансування дефіциту бюджету перетворився для уряду України на серйозну проблему. Наприкінці 1997 р. та в 1998 р. внаслідок фінансових криз на іноземних ринках капіталів та девальвації національної валюти почався відплив капіталів з України — привабливість ринку ОВДП для нерезидентів зменшилася. Для запобігання відпливу капіталу з ринку ОВДП уряд збільшував рівень дохідності щодо них, але це поліпшило ситуацію з фінансуванням дефіциту бюджету лише на короткий термін і спричинило накопичення боргів.

Розміщуючи облігації внутрішньої державної позики на фінансовому ринку, ініціюючи підвищення ставки відсотка, держава відкрила легальний шлях отримання прибутку на рівні, що значно перевищував дохідність кредитів у реальній економіці. Хоча середньозважена ставка дохідності ОВДП протягом 1995—1999 рр. не мала тенденції до перевищення кредитної ставки банків, проте в 1997—1998 рр. дохідність «коротких» ОВДП (на 3—6 місяців) перевищувала дохідність кредитів на півтора-два десятки пунктів. Саме в ці роки сума коштів, залучених до бюджету шляхом розміщення ОВДП, майже дорівнювала заборгованості за кредитами, наданими всіма комерційними банками України.

Потоки кредитних ресурсів переважною кількістю банків було спрямовано на операції з більш дохідним та менш ризикованим (як здавалося на той момент) фінансовим інструментом. Надмірна централізація грошових потоків позбавила виробничу сферу необхідних кре-

дитних ресурсів. Проведена пізніше конверсія, а фактично реструктуризація внутрішнього боргу з відстроченням погашення облігацій на 3,5—6 років не дозволила вивільнити кошти комерційним банкам.

Таким чином, реальна економіка України тривалий час недоотримувала значні потоки ресурсів для фінансування недостатніх обігових коштів.

Такі тенденції підірвали процес генерації депозитів (нарощування пропозиції грошей) банківською системою, а також призвели до значного послаблення ролі банківського кредиту в забезпеченні виробничого сектору необхідними грошовими ресурсами. Так, обсяги кредитних вкладень банків України відносно ВВП становили всього 9,3 відсотка у січні—грудні 1999 р., і хоча у 2000 р. цей показник дещо підвищився — до 12,4 відсотків, проте це не забезпечувало достатній рівень підтримки виробника. Не менш руйнівні наслідки мало й штучне підтримання високого обмінного курсу гривні, на що було скеровано величезні фінансові ресурси, валютні надходження та кредити МВФ.

Великою помилкою в грошовій політиці України стала й так звана доларизація економіки. Це явище продовжує існувати й сьогодні, основними її проявами є: висока питома вага кредитів та депозитів в іноземній валюті, збереження готівки в іноземній валюті за межами банківської системи («на руках» у населення), частий попит населення на іноземну валюту.

За оцінками НБУ, на сьогодні природний рівень доларизації для України повинен становити близько 20 %. Наразі фактичний рівень доларизації в Україні перевищує 40 %, що є результатом дії низки чинників у минулому — низької якості урядування та недовіри населення до державної політики, тривалих періодів де-факто фіксованого обмінного курсу, геополітичної напруженості та макрофінансової нестабільності.

В Україні немає продуманої системи регулювання курсу національної валюти щодо іноземних. В ідеалі курс гривні повинен максимально відображати її купівельну спроможність відносно, наприклад, долара. Заниження курсу гривні обертається скупкою іноземцями за безцінь українських товарів (що й спостерігалося в перші роки незалежності), а завищення — банкрутством українських експортерів, експансією неякісних іноземних товарів, придушенням українських товаровиробників.

Особливе занепокоєння викликає й фактичне припинення банками довгострокового кредитування. Таке становище склалося внаслідок непрогнозованої ситуації з інфляцією, відсутності гарантій повернення наданих кредитів та відсутності у банків «довгих грошей».

Інвестиційний процес в Україні має свої особливості. Історично склалося, що довгострокові інвестиції у реальний сектор національної економіки були відокремлені від інвестицій у фінансові активи, передусім у цінні папери. Фінансові інструменти фондового ринку функціонують у своєму замкненому колі, не фінансуючи виробничу сферу. Тому сьогодні саме банківський, а не поширений у західних країнах фондовий тип фінансування, має відігравати визначальну роль у забезпеченні реального сектору економіки України фінансовими ресурсами.

В умовах розбудови інноваційної економіки банківська система повинна забезпечувати трансформацію довгострокових заощаджень населення в інвестиційні вкладення у високотехнологічні галузі економіки. Важливою характеристикою фінансування банками інноваційної діяльності є висока ефективність банківського кредиту. Банк здійснює контроль за використанням кредитних коштів, їх поверненням, проводить оцінку ефективності використання капіталу, залученого в інноваційну діяльність. Будучи безпосередньо зацікавленим в успішній реалізації інноваційного проєкту, банк створює необхідні передумови для забезпечення максимальної ефективності викорис-

тання фінансових ресурсів. Збільшення фінансової віддачі від реалізації інноваційних проєктів є найважливішим узагальнювальним показником, на основі якого визначаються кінцеві результати інноваційної діяльності та дієвість фінансової політики як окремого господарювального суб'єкта, так і держави.

Форми участі банків в інвестиційному процесі різноманітні: інвестиційне кредитування (пряме кредитування інвестиційних проєктів); проєктне фінансування; лізинг; видача гарантій і поручительств учасникам реалізації інвестиційного проєкту; спільне банківське кредитування та участь банків у фінансово-промислових групах; інвестиції в капітал.

Аналізуючи напрями та перспективи участі комерційних банків в інноваційному процесі, слід зазначити недостатню інтегрованість національної банківської системи в інноваційно-інвестиційний процес. Банківські кредити в Україні майже не використовуються для фінансування інвестицій у високотехнологічні галузі промисловості. Пріоритетним об'єктом кредитних операцій банків залишаються обігові кошти підприємств.

Спад виробництва, інфляційні очікування, політичні ризики змушують банки шукати альтернативні джерела отримання доходів переважно шляхом проведення спекулятивних операцій на валютному ринку, ринках цінних паперів та міжбанківських кредитів. Особливо явно це проявилося у 2008—2009 рр., коли за умов дефіциту вільної ліквідності в банківській системі та відповідного зростання вартості кредитних ресурсів кредитування реального сектору економіки було практично зупинено.

На сьогодні в Україні відсутній повноцінний ринок інвестиційних кредитів. У сфері інноваційної діяльності кредитні кошти банків можуть використовуватися лише для фінансування прикладних розробок і досліджень, оскільки, маючи «коротку» ресурсну базу, банки вимушені видавати переважно короткострокові кредити. Це дає змо-

гу стверджувати, що кредитний процес в Україні не має повноцінної інноваційно-інвестиційної спрямованості та свідчить про слабку ефективність фінансового механізму системи інноваційного розвитку національної економіки.

На процес кредитування економіки має безпосередній вплив облікова політика Національного банку України. Встановлений НБУ розмір облікової ставки є орієнтиром для комерційних банків при визначенні об'єктивної ціни на кредити, а також зацікавлює їх у розширенні кредитування. Водночас штучне зниження або підвищення облікової ставки без урахування інтенсивності інфляційних процесів або інших макроекономічних чинників може призвести до значного звуження сфери кредитування.

Високий рівень макроекономічної невизначеності та зростання девальваційних очікувань негативно впливають як на пропозицію, так і на попит на кредитні ресурси. Розбалансованість фінансового ринку зменшує роль облікової ставки як повноцінного регулятора руху кредитних ресурсів. У цих умовах необхідні заходи немонетарного (організаційного та правового) регулювання: вдосконалення інституту страхування інвестицій; посилення гарантій захисту прав банків-кредиторів; підвищення кредитоспроможності, рентабельності та надійності підприємств-позичальників; скорочення тіньових процесів в економіці та зменшення кредитних ризиків.

Важливим чинником формування довгострокових інвестиційних ресурсів є вимоги НБУ до формування банками обов'язкових резервів. Активне використання нормативів обов'язкового резервування з метою керування інфляцією послабляють їх функцію забезпечення ліквідності як окремого банку, так і банківської системи загалом.

Розвиток банківської системи вимагає від уряду та НБУ розробки нових рішень для подальшого підвищення ролі банківської системи як важливої складової інноваційно-інвестиційного розвитку економіки. З метою створення сприятливого середовища для кредитування

інноваційних проєктів необхідно визначити державні пріоритети довгострокового інвестування в інноваційну сферу економіки та сформувати нові дійові механізми економічного стимулювання, в тому числі за рахунок надання комерційним банкам, які беруть участь у фінансуванні інноваційно-інвестиційних проєктів, права переважного доступу до довгострокових фінансових ресурсів, а також розробити заходи податкового стимулювання інвестиційного банківського кредитування.

Слід зазначити, що подальша лібералізація фінансового ринку створює загрозу незалежності національної фінансово-кредитної системи. Вирішення питання про форми та масштаби розширення присутності іноземного капіталу на вітчизняному ринку банківських послуг має бути підпорядковане стратегічним цілям підвищення національної конкурентоспроможності та економічної безпеки. Актуальною залишається побудова ефективної системи регулювання діяльності банків з іноземним капіталом. При цьому важливо прискорити процеси зміцнення та зростання капіталізації вітчизняних банків. Достатній обсяг банківського капіталу, його адекватність масштабу та характеру активних операцій сприятиме стабільному функціонуванню банківської системи України та зниженню ризиків, що виникають у процесі її діяльності.

РОЗДІЛ 7

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРОМІНВЕСТБАНКУ

Економічне становище і політична ситуація в Україні багато в чому пов'язані з банківською діяльністю. Останнім часом з політичних трибун банківська система критикується за те, що вона не стала «локомотивом реформ». Складається враження, що банкіри — чужі серед своїх. Нам потрібно змінити таку думку. Треба активніше пропагувати банківську діяльність та вдосконалювати банківський механізм.

Мені довелося працювати над створенням незалежної банківської системи. Стратегічну програму створення національної банківської системи я окреслив в інтерв'ю газеті «Демократична Україна» за 14 грудня 1991 р.: «Слід швидше створити розгалужену банківську систему, організувати структури, які виконували б не тільки взаєморозрахунки між республіками, а й обслуговували зовнішньоекономічні зв'язки. Необхідний і кліринговий банк. Слід прискорити процес акціонування і створення експортно-імпортного банку України. Треба подбати про підготовку банківських спеціалістів, у тому числі організувавши їх навчання за кордоном. Цілий комплекс заходів передбачено щодо комп'ютеризації, управління, створення космічного зв'язку, запровадження елект-

ронних грошей, організації фондової біржі. Причому практично все це здійснюватиметься паралельно, щоб за лічені роки зробити те, що ми не змогли зробити за минулі сімдесят років. Справжній суверенітет можливий тільки за наявності суверенної валюти, міцної банківської і фінансової системи»[1].

А вже менше, ніж за два місяці, можна було констатувати факт створення національної банківської системи: «По суті, в Україні створено нову власну банківську систему. Президія Верховної Ради України затвердила Статут НБУ, а наш банк провів реєстрацію комерційних банків республіки, а також філіалів банківських установ, розташованих за її межами. Про масштаби цієї роботи свідчить хоча б те, що свідоцтва про реєстрацію одержали 78 банків та 11 філіалів»[2].

У вересні 1991 р. відповідно до постанови Верховної Ради УРСР «Про порядок введення в дію Закону УРСР "Про банки і банківську діяльність"» Український республіканський банк Промбудбанку СРСР, як й інші державні банки, що знаходились на території України, був визнаний власністю України і зареєстрований як Український державний комерційний промислово-будівельний банк — Промбудбанк України. У зв'язку з прийняттям політичного, так званого нульового, варіанту з Росією при розподілі власності статутний фонд Промбудбанку України в розмірі близько 800 млн руб., або 1 млрд дол. США, залишився в Москві. Банк був позбавлений статутного фонду і необхідно було шукати джерела його формування.

З впровадженням в обіг з січня 1992 р. українських карбованців почалась нова сторінка розвитку українських банків. Вони могли незалежно від грошової системи Росії здійснювати розрахункові, валютообмінні, торгові операції. Значно розширився спектр послуг клієнтам.

---

[1] *Матвієнко В.П.* Держава і банки. К.: Дем. Україна, 1996. С. 7.

[2] Там само. С. 13.

У серпні 1992 р. під час перереєстрації Промбудбанку України було проведено його акціонування у повній відповідності до вимог Законів «Про банки і банківську діяльність», «Про господарські товариства» зі сплатою до бюджету близько 2 млрд дол. США з напрацьованого за 70 років капіталу банку. Був заснований, по суті, новий банк — Український акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк (Промінвестбанк України), а мені випала честь його очолити. Новий статутний фонд банку в обсязі 1,7 млрд крб був створений шляхом розповсюдження акцій серед підприємств і населення. Акціонерами банку стали сотні тисяч громадян України. Як показав час, це дало поштовх не тільки розвитку банку, а й усій економіці держави, оскільки клієнти банку на той час виробляли третину ВВП України.

Можу стверджувати, що зі створенням Промінвестбанку 26 серпня 1992 р. завершився другий етап формування банківської системи України. З переходом на ринкові засади діяльності українські банки трансформувались з вузькоспеціалізованих в універсальні комерційні фінансові установи, значно розширили спектр послуг, поліпшили якість обслуговування клієнтів, вдосконалили банківські технології.

Загальний баланс комерційних банків України станом на кінець 1992 р., деномінований в доларах США, досяг 8 млрд дол. США. Банківська система мала високу ліквідність, 33 % активів були високоліквідними. Низка провідних банків стали членами міжнародної системи розрахунків SWIFT. Разом з НБУ ці банки, серед яких провідна роль належала Промінвестбанку, створили систему міжбанківських розрахунків, яка, за оцінками фахівців, стала однією з кращих в Європі та має цікаву історію.

Так, наприкінці 1992 р. ні НБУ, ні комерційні банки не були готові до впровадження міжбанківських електронних розрахунків. Національний банк не мав власної електронної системи, а комерційним банкам бракува-

ло комп'ютерної техніки. Для обробки інформації банки найчастіше використовували програмне забезпечення, розроблене зарубіжними фірмами.

Міжбанківські розрахунки здійснювались шляхом поштових і телеграфних авізо, що призводило не тільки до значного витрачання часу на їх здійснення, а й не гарантувало банку та його клієнтам захист від втручання шахраїв. У 1993 р. в Україні було виявлено значну кількість підроблених телеграфних та поштових авізо, які увійшли в історію банківської системи під назвою «чеченських». За допомогою сфальсифікованих авізо злочинці проводили шахрайські операції зі списання із своїх фіктивних поточних рахунків неіснуючих коштів. Поки комерційні банки здійснювали взаємну звірку розрахунків, шахраї швидко використовували гроші, в багатьох випадках перераховуючи їх за межі України. Це завдало величезних збитків комерційним банкам та економічним інтересам держави.

У 1993—1994 рр. фахівцями департаменту бухгалтерського обліку та комп'ютерного центру Промінвестбанку був розроблений новий програмний комплекс «Операційний день банку». Його застосування сприяло впровадженню нових комп'ютерних технологій, поліпшенню керування грошовими ресурсами, прискоренню міжбанківських розрахунків, підвищенню рівня надійності розрахунків, наданню інформаційних послуг.

Використовуючи досвід Промінвестбанку, Національний банк України із січня 1994 р. підключив усі комерційні банки до системи електронних міжбанківських розрахунків. Скасування міжбанківських розрахунків на паперових носіях у банківській системі в цілому, по суті, було революційним рішенням. Впровадження системи електронних платежів виключило можливість проведення розрахунків за відсутності коштів на рахунках банків. Таким чином, були заблоковані спроби здійснення несанкціонованої емісії грошей. Усі банки стали працювати у ре-

жимі реального часу. Було покладено край використанню фальшивих авізо.

Завдяки зусиллям Національного банку України та комерційних банків платіжна система країни поступово удосконалювалась. Вагома частка заходів щодо поліпшення платіжного обороту належала Промінвестбанку.

Необхідною умовою проведення міжбанківських розрахунків стало відкриття установами комерційних банків кореспондентських рахунків у регіональних управліннях Національного банку України. Через кореспондентські рахунки в НБУ проводились як міжбанківські, так і внутрішньосистемні розрахунки, тому розподіл кредитних ресурсів між філіями банку здійснювався через регіональні управління НБУ. Це уповільнювало розрахунки.

Впроваджений Промінвестбанком у 1994 р. програмний комплекс «Операційний день банку» дав змогу створити власну внутрішню систему платежів та здійснювати розрахунки через єдиний кореспондентський рахунок банку в НБУ. На той час це було сміливе рішення для мене як керівника банку. Не маючи прикладу для розробки подібних систем, Промінвестбанк вперше в Україні розпочав і запровадив внутрішню платіжну систему. Розвиваючи її в напрямі вдосконалення обліку та рівня комп'ютеризації, Промінвестбанк першим почав працювати через єдиний кореспондентський рахунок. У подальшому такий порядок розрахунків увійшов в нормативні документи Національного банку України як «третя модель».

Основою її є те, що кореспондентський рахунок в НБУ відкривався виключно головному банку — юридичній особі. Філії банку, які розташовані в різних адміністративно-територіальних одиницях, не мали власних кореспондентських рахунків у територіальних управліннях НБУ. У них були електронні ідентифікатори та коди банків, але вони не мали програмно-технічних комплексів для входу в Систему електронних платежів (СЕП) Національно-

го банку України. Промінвестбанк здійснював вхід у СЕП засобами власної внутрішньої платіжної системи, за допомогою якої обслуговувалися міжбанківські розрахунки філій банку та внутрішньосистемні розрахунки.

Головна роль в організації та здійсненні як міжбанківських, так і внутрішньосистемних розрахунків у Промінвестбанку належала Центральній розрахунковій палаті (ЦРП), яка почала функціонувати в банку з липня 1994 р. Її основна функція — взаємодія з Центральною розрахунковою палатою НБУ у здійсненні розрахунків філій Промінвестбанку з іншими комерційними банками через єдиний кореспондентський рахунок, забезпечення розрахунків між філіями банку за допомогою внутрішньобанківської платіжної системи. Із створенням ЦРП Промінвестбанк реалізував головний принцип: є третя незалежна від учасників розрахунків сторона, яка контролює їх і виступає арбітром у процесі розрахунків.

Здійснення розрахунків через ЦРП Промінвестбанку дало змогу: забезпечити своєчасні розрахунки суб'єктів господарської діяльності, які обслуговуються в установах банку; підвищити рівень надійності розрахунків; забезпечити захист даних від несанкціонованого доступу. Перехід установ Промінвестбанку на розрахунки через єдиний кореспондентський рахунок був завершений у квітні 1995 р.

Так крок за кроком впродовж декількох років в Україні було створено ефективну сучасну національну систему електронних розрахунків, яка успішно обслуговує платіжний оборот країни. Покращились умови використання грошових ресурсів комерційних банків, прискорились грошові надходження до Державного бюджету, з'явилися передумови для поширення електронних систем на масові розрахунки з населенням за товари та послуги. Для мене важливим є те, що в її основу було покладено комп'ютерні технології, що народились та пройшли випробування в очолюваному мною Промінвестбанку.

Слід відмітити, що у 1993—1994 рр. на шляху створення та розвитку комерційних банків в Україні майже не існувало перешкод. Надалі ситуація погіршилась, оскільки відсутність конкретної підтримки з боку держави, недосконалість і суперечливість законодавчих актів, триваюча економічна криза та запровадження жорстких нормативних вимог НБУ стали на заваді подальшого розвитку банківської системи. Національний банк України поступово вводив жорсткий контроль за дотриманням банками обов'язкових економічних нормативів, формуванням обов'язкових резервів і резервів під кредитні ризики, підтриманням достатнього рівня їх ліквідності та платоспроможності.

Дефіцит державного бюджету, практика вирішення гострих фінансових питань шляхом залучення так званих неемісійних джерел фінансування призвели до систематичного покриття дефіциту бюджету кредитними ресурсами банківської системи, скоротивши спроможність комерційних банків надавати кредити на розвиток виробництва та підприємницьку діяльність. Замість підтримки комерційних банків як інвесторів у вітчизняну економіку НБУ фактично фінансував дефіцит бюджету, позбавляючи банки змоги забезпечувати кредитну підтримку підприємств.

Так, Промінвестбанк, визначений урядом України уповноваженим банком із залучення кредитних ресурсів і кредитування підприємств суднобудівної галузі, не отримав пільг, передбачених постановою Кабінету Міністрів України від 29 лютого 1996 р., а саме встановлення індивідуальних показників за економічними нормативами, сприяння у підтримці короткострокової ліквідної діяльності через різні канали кредитування. Національний банк України не підтримав фінансування програм будівництва суден, пропонуючи купівлю кредитних ресурсів на кредитному аукціоні на терміни, що не враховують строків фактичного завершення будівництва кораблів. Отже,

невизнання урядом державним боргом заборгованості за кредитами, які були надані на виконання рішень уряду та НБУ щодо стабілізації та розвитку виробництва підприємств різних галузей промисловості, призводили до відволікання коштів Промінвестбанку, виникнення дефіциту кредитних ресурсів і втрати банком змоги кредитної підтримки проєктів, які мали загальнодержавне значення і тривалий період впровадження.

Інший приклад: рішення НБУ щодо формування комерційними банками спеціального фонду страхування вкладів фізичних осіб у розмірі 10 відсотків залучених вкладів, що істотно порушувало права комерційних банків у частині розпорядження власними коштами, в тому числі у спрямуванні їх на кредитування, та суперечило Закону України «Про банки і банківську діяльність». Неконституційне впровадження нових податків поступово ставало нормою правових відносин держави з банками.

Політика Національного банку України у грошово-кредитній сфері довгий час була відірвана від інтересів виробництва, переслідувала лише чітку лінію на «зв'язування» грошей в інтересах стабілізації гривні.

Розвиток української промисловості значною мірою залежить від ефективності інвестиційної діяльності, пошуку джерел фінансування реструктуризації національної економіки. Процеси економічного оновлення й зростання визначаються розмірами і структурою інвестицій, якістю та швидкістю їхнього здійснення. Без інвестиційних накопичень і відповідних матеріальних ресурсів жодні позитивні зрушення в економіці не мають змоги відбутися, а кризові явища при цьому лише поглиблюються.

Чим інтенсивніше здійснюється інвестування, тим швидшим є перебіг відтворювального процесу, активніше відбуваються ефективні ринкові перетворення. І, навпаки, чим менші обсяги та гірша інвестиційна структура, тим більше знижується результативність економічних реформ.

Зважаючи на реальні потреби підприємств, старіння основних фондів і витрати на амортизацію, скорочення обсягів валового внутрішнього продукту, зменшення інвестиційних можливостей бюджету, інвестиційний процес в Україні формувався дуже повільно. Фінансовий стан суб'єктів господарської діяльності погіршився настільки, що комерційним банкам дедалі важче було знайти надійного позичальника, а надання кредитів ставало все ризикованішим.

За таких умов держава відкрила легальний шлях отримання прибутку на рівні, що значно перевищує дохідність кредитів у реальній економіці, й основна маса комерційних банків почала спрямовувати кредитні кошти на фінансування дефіциту державного бюджету шляхом придбання облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП).

Замість того, щоб кредитувати національну економіку, більшість комерційних банків протягом 1997—1998 рр. інвестували кошти в ОВДП, дохідність за якими була значно вищою за доходи, які банки могли отримати від кредитування вітчизняних товаровиробників. Вклавши кошти в облігації, банки не обтяжували себе поверненням заборгованості за кредитами,проблемами економічного зростання та підвищення соціального рівня в Україні. Натомість вони отримували значні прибутки від спекулятивних операцій з державними цінними паперами. Проведена пізніше конверсія, а фактично — реструктуризація внутрішнього боргу з відстроченням погашення облігацій на 5—6 років не дала змоги комерційним банкам вивільнити кошти. Це стало підтвердженням невиваженої інвестиційної політики цих банків щодо здійснення інвестиційних вкладень.

Середньозважена ставка дохідності ОВДП протягом 1995—1999 рр. не мала тенденції до перевищення кредитної ставки банків, проте у 1997—1998 рр. дохідність «коротких» ОВДП (на 3—6 місяців) перевищувала дохідність кредитів на півтора-два десятки пунктів. Саме в ці роки

сума коштів, залучених до бюджету шляхом розміщення ОВДП, щорічно сягала 8 млрд грн або майже дорівнювала заборгованості за кредитами, наданими всіма комерційними банками України (7,3 млрд грн у 1997 р. та 8,9 млрд грн у 1998 р.). Таким чином, виробнича сфера України тривалий час недоотримувала значні обсяги ресурсів.

За формальними ознаками, визначеними в законодавчих і нормативних актах, емісійний механізм в Україні був кредитним, проте фактично переважна частина емісійних ресурсів спрямовувалась НБУ не на кредитування реального сектору економіки через кредити рефінансування банкам, а на покриття бюджетних потреб і, в кінцевому підсумку, на забезпечення дотаційної підтримки неконкурентоспроможних секторів економіки. На жаль, для грошово-кредитної політики в Україні була характерна відсутність цільових орієнтирів.

Наприклад, обсяг кредитів НБУ, які спрямовувались на потреби уряду у 2000—2007 рр., перевищували 80 % усіх кредитних вкладень центрального банку країни, значна частина яких були емісійними. Відповідно на рефінансування комерційних банків, отже, на розширення кредитування платоспроможного сектору реальної економіки спрямовувалося менше 20 % цих ресурсів, а у 2000—2001 рр. — навіть менше 7 %.

Незважаючи на несприятливий інвестиційний клімат в Україні, Промінвестбанк продовжував успішно здійснювати інвестиційну політику підтримки національного товаровиробника. Ми не займалися спекулятивними операціями, 95 відсотків кредитних ресурсів банку спрямовувалися у сферу виробництва. Виважена інвестиційно-кредитна політика Промінвестбанку дала змогу уникати впливу кризових явищ та збільшувати обсяги кредитування, в тому числі й довгострокового. За перше десятиліття роботи Промінвестбанку (1992—2001 рр.) обсяг його кредитних вкладень перевищив видатки Державного

бюджету України на фінансування народного господарства в 2,5 раза.

Промінвестбанк забезпечував довгострокове кредитування таких пріоритетних сфер національної економіки, як паливно-енергетичний, металургійний, машинобудівний, хімічний, нафтогазовий комплекси, харчова та інші галузі промисловості й сільського господарства. Завдяки кредитній підтримці Промінвестбанку відновлено танкове виробництво на заводі імені Малишева, створено нові потужності з виробництва акумуляторів у Дніпропетровську, здійснено реконструкцію Калуського хімічного виробництва «Оріана», збудовано сучасний завод крейди в Слов'янську, шосту доменну піч на комбінаті «Криворіжсталь», потужності з виробництва побутових холодильників на підприємстві «Норд», міжнародний аеропорт у Дніпропетровську та інші підприємства, що дало змогу створити нові робочі місця для сотень тисяч громадян України.

Промінвестбанк підтримував вугільну галузь у її найскрутніші часи. З метою подолання кризових явищ у вугільній промисловості уряд застосовував низку заходів зі структурної перебудови галузі, формування якісно нового виробничо-господарчого механізму функціонування підприємств, але вжиті заходи не забезпечили подолання негативних тенденцій, шахтам постійно не вистачало коштів. Промінвестбанк кредитував технічне переоснащення та реконструкцію вугледобувних підприємств, підготовку нових лав і горизонтів шахт. Кредитами на заробітну плату банк неодноразово підтримував підприємства, ліквідуючи високу соціальну напругу у Донецькому, Луганському, Дніпропетровському та Львівському вугільних регіонах.

Функціонування економіки країни неможливе без забезпечення її електроенергією. Енергетика — один із важливих напрямів кредитування Промінвестбанку. Довгі роки Промінвестбанк виконував функції банкіра енер-

горинку. Для підтримки постійної життєдіяльності підприємства електроенергетики завжди потребували значних кредитних вкладень, і банк повністю задовольняв цю потребу — підприємствам галузі спрямовувались сотні мільйонів кредитних коштів на закупівлю свіжого ядерного палива, погашення заборгованості по заробітній платі працівникам атомних електростанцій, на виробничі потреби атомним та тепловим генерувальним компаніям. Банк організовував проведення заліків взаємної простроченої заборгованості підприємств електроенергетики, вугільної та газової промисловостей. У 1999 р. установами Промінвестбанку було проведено майже 13,5 тис. заліків взаємної заборгованості за допомогою банківських кредитів, завдяки яким борги між підприємствами цих галузей скорочено на 19,3 млрд грн.

Правильно обрана стратегія забезпечила Промінвестбанку успішний довгостроковий розвиток, формування солідної клієнтської бази. На початку 2000-х рр. Промінвестбанк впевнено увійшов до 20 найбільших банків Центральної та Східної Європи та до 1000 провідних банків світу. Клієнти банку виробляли 30 % ВВП, забезпечували третину надходжень до державного бюджету України, 45 % промислової продукції, близько 20 % експорту.

Основними експортерами з числа клієнтів Промінвестбанку були Криворізький державний гірничо-металургійний комбінат «Криворіжсталь», Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча, Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат, електрометалургійний завод «Дніпроспецсталь», Новокраматорський машинобудівний завод, Запорізький завод феросплавів, Авдіївський коксохімзавод, Донецький металургійний завод, ТОВ НВФ «Форум», АТЗТ «Возко», ДП завод імені Малишева, ВАТ «Чернігівавтодеталь» та ін. Найбільшими імпортерами — клієнтами банку були НАК «Нафтогаз України», АТ «Укртатнафта», НАЕК «Енергоатом».

Промінвестбанком за власні кошти був створений Фонд довгострокового кредитування. Для реалізації інноваційного проєкту з виробництва літаків АН-140, АН-74ТК-300, АН-74ТК-300УТ Харківському державному авіаційному виробничому підприємству у 2002 р. була відкрита кредитна лінія в розмірі 135 млн грн. Згідно з проєктом на період до 2007 р. заплановано виробництво 44 літаків. Усього на будівництво нових літаків Харківському державному авіапідприємству банком надано 171 млн грн інвестиційних кредитів.

У 2006 р. за інвестиційної підтримки Промінвестбанку побудовано завод з переробки металургійних відходів в Запоріжжі; в Донецькій області Дружківський завод газової апаратури модернізував виробництво газових плит; Дніпропетровська молочна фабрика «Рейнфорд» повністю реконструювала своє підприємство; реалізовано ще сотні інноваційно-інвестиційних проєктів.

Промінвестбанк здійснював кредитування підприємств транспортної галузі. У 2007 р. згідно з генеральною угодою про співробітництво значною кредитною підтримкою банку в сумі 0,6 млрд грн скористалась Державна адміністрація залізничного транспорту України «Укрзалізниця» та її структурні підрозділи: Одеська, Придніпровська, Південно-Західна залізниці.

Банк надавав значну кредитну підтримку й агропромисловому комплексу. Так, у 2007 р. позичальники, які здійснювали діяльність у сфері виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, отримали в Промінвестбанку 1,4 млрд грн кредитів, що дало їм змогу на сприятливих умовах придбати сільськогосподарську техніку та з її використанням провести комплекс агротехнічних заходів. За допомогою кредитів банку значна кількість сільськогосподарських підприємств забезпечила проведення посівної кампанії.

Кредитна діяльність Промінвестбанку мала й вагоме соціальне значення. Так, банком профінансовано вироб-

ництво вітчизняного інсуліну на Київському ВАТ «Фармак», реалізовано вагомий інвестиційний проєкт у Трускавецькій клініці відновного лікування, де одужують хворі на церебральний параліч з України та 70 інших країн світу.

Світове визнання Промінвестбанку та його активна зовнішньоекономічна діяльність сприяли підвищенню його конкурентоспроможності як серед вітчизняних банків, так й у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Промінвестбанк надавав усі основні банківські послуги, які прийняті в міжнародній практиці. У 2008 р. банк підтримував зв'язки більше, ніж із 200 провідними фінансовими установами, що розташовані в 41 країні світу, та пропонував широкий спектр послуг при розрахунках з використанням документарних акредитивів і гарантій, різні форми торгового та проєктного фінансування експортно-імпортних операцій і зовнішньоекономічних проєктів клієнтів, у тому числі через відстрочки платежу за акредитивами, а також надання всіх видів банківських гарантій. Банк пропонував фінансування зовнішньоекономічної діяльності клієнтів під страхування експортних кредитних агентств іноземних держав (HERMES (Німеччина), COFACE (Франція), Eximbank (США), Atradius (Нідерланди) тощо), що давало змогу організувати фінансування зовнішньоекономічних операцій на значні терміни зі ставкою, нижчою ніж на внутрішньому ринку України. Промінвестбанк мав акредитацію у державних агентствах Чехії (EGAP) та Італії (SACE) зі страхування експортних кредитів для фінансування імпорту з цих країн під їх страхове покриття.

Промінвестбанк активно співпрацював з провідними банками світу JP Morgan та The Bank of New York (США), UBS AG та CreditSuisse (Швейцарія), Deutsche Bank AG, Commerzbank AG та Landesbank Berlin Holding AG (Німеччина), ING Bank (Нідерланди), The Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ, Ltd. (Японія). У 2007 році був підписаний Генеральний міжбанківський експортний кредитний

Центральний офіс Промінвестбанку

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ

СВІДОЦТВО

про реєстрацію банку

Український акціонерний комерційний

промислово-інвестиційний банк

(Промінвестбанк України)

(повна та скорочена назва банку)

Дата реєстрації «26» серпня 1992 року

Реєстраційний № 125

Місцезнаходження банку: м.Київ,

пров. Шевченка, 12

Видане Національним банком України

Про що зроблено запис до Реєстру банків, їх філій та представництв, валютних бірж і фінансово-кредитних установ

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ * 1 *

Заступник Голови

Я.Ф.Солтис

000068

Відомості про зміну місцезнаходження

Свідоцтво НБУ про реєстрацію
Українського акціонерного комерційного
промислово-інвестиційного банку
26 серпня 1992 р.

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ
УКРАЇНИ

НАГОРОДЖУЄ

ПОЧЕСНОЮ ГРАМОТОЮ

Трудовий колектив акціонерного
комерційного промислово-інвестиційного
банку "Промінвестбанк"

За вагомий внесок у розбудову банківської
системи, високий професіоналізм та з нагоди
10-ї річниці заснування

Прем'єр - міністр
України

Анатолій Кінах

м. Київ
№ 4240
29 серпня 2002 року

Почесна грамота та пам'ятний знак
Кабінету Міністрів України
(2002 р.)

Журнал “The Banker” тричі визнавав Промінвестбанк “Банком року в Україні” за високу якість банківських послуг, надійність та бездоганну репутацію (2003, 2004, 2006 р.)

ДИПЛОМ
Diploma

Міжнародний форум
ділових і фінансових кіл
International Business
and Financial Forum

НАГОРОДЖУЄТЬСЯ
ПРОМІНВЕСТБАНК
за високу якість банківських послуг, які надаються підприємствам
та вкладникам, за вагому кредитну підтримку підприємств

Золотою медаллю "За високу якість"
Gold Medal "For high quality"

Голова оргкомітету форуму
Ю. Єхануров

Київ, листопад 2001 р.

Диплом Міжнародного форуму
ділових і фінансових кіл про нагородження
золотою медаллю “За високу якість”
(2001 р.)

Почесна нагорода Міністерства палива та енергетики України і НАЕК "Енергоатом" (2004 р.)

"Краще підприємство Європи" — відзнака Асамблеї ділових кіл України в рамках міжнародної іміджевої програми "Лідери XXI століття" (2006 р.)

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНКУРС
ЗОЛОТІ ТОРГОВІ МАРКИ

NATIONAL CONTEST
GOLDEN TRADE MARKS

ПОЧЕСНИЙ ДИПЛОМ
ПЕРЕМОЖЦЯ НАЦІОНАЛЬНОГО КОНКУРСУ

НАЦІОНАЛЬНОЮ ПРЕМІЄЮ «БІЗНЕС-ОЛІМП» З ПРИСВОЄННЯМ ЗВАННЯ «ЗОЛОТА ТОРГОВА МАРКА» НАГОРОДЖУЄТЬСЯ ТОРГОВА МАРКА

Акціонерного комерційного промислово-інвестиційного банку
«ПРОМІНВЕСТБАНК»

ГОЛОВА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ, НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ — Л. М. КРАВЧУК

ГОЛОВА КООРДИНАЦІЙНОЇ РАДИ, НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ — Ю. І. ЄХАНУРОВ

УКРАЇНА 2002 КИЇВ

МІЖНАРОДНИЙ КОНКУРС
ЗОЛОТІ ТОРГОВІ МАРКИ

INTERNATIONAL CONTEST
GOLDEN TRADE MARKS

ПОЧЕСНИЙ ДИПЛОМ
ЛАУРЕАТА МІЖНАРОДНОГО КОНКУРСУ

МІЖНАРОДНОЮ ПРЕМІЄЮ «ОЛІМП» НАГОРОДЖУЄТЬСЯ
Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк
«Промінвестбанк»

ЗА ВИСОКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ РІВЕНЬ ТА ВАГОМИЙ ВНЕСОК У СТВОРЕННЯ ГІДНОГО МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ

ГОЛОВА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ — Л. М. КРАВЧУК

ГОЛОВА КООРДИНАЦІЙНОЇ РАДИ — К. Т. ВАЩУК

ГОЛОВА КОНКУРСНОЇ КОМІСІЇ — В. М. ГУРЕЄВ

УКРАЇНА 2003 КИЇВ

МІЖНАРОДНИЙ КОНКУРС
ЗОЛОТІ ТОРГОВІ МАРКИ

INTERNATIONAL CONTEST
GOLDEN TRADE MARKS

ПОЧЕСНИЙ ДИПЛОМ
ЛАУРЕАТА МІЖНАРОДНОГО КОНКУРСУ

МІЖНАРОДНОЮ ПРЕМІЄЮ «ОЛІМП» НАГОРОДЖУЄТЬСЯ
Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк
«ПРОМІНВЕСТБАНК»

ЗА ВИСОКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ РІВЕНЬ ТА ВАГОМИЙ ВНЕСОК У СТВОРЕННЯ ГІДНОГО МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ

ГОЛОВА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ, НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ — Л. М. КРАВЧУК

ГОЛОВА КООРДИНАЦІЙНОЇ РАДИ, НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ — К. Т. ВАЩУК

ГОЛОВА КОНКУРСНОЇ КОМІСІЇ, НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ — В. М. ГУРЕЄВ

УКРАЇНА 2004 КИЇВ

Міжнародна премія "Олімп" та почесні дипломи лауреата конкурсу "Золота торгова марка" за високий професійний рівень та вагомий внесок у створення гідного іміджу України (2002—2004 рр.)

Міжнародний Академічний Рейтинг
популярності
"Золота Фортуна"
International Academic Rating
of popularity
"Golden Fortune"
нагороджується
КОЛЕКТИВ
ПРОМІНВЕСТБАНКУ
Голова правління - Матвієнко Володимир Павлович
КРИШТАЛЕВИМ РОГОМ ДОСТАТКУ

Митрополит Київський і всієї України,
Предстоятель Української
Православної Церкви
Володимир

Голова Президії Рейтингу,
Президент Національної
академії наук України
Борис Патон

Голова Генеральної
Дирекції Рейтингу
Дмитро Акімов

23 червня 2006 року

"Кришталевий ріг достатку" — нагорода
Міжнародного академічного рейтингу
популярності "Золота фортуна"
(2006 р.)

Стела “Золота якість” та Золотий диплом лауреата VIII Міжнародного відкритого рейтингу популярності та якості товарів і послуг “Золота Фортуна” у номінації “Якість третього тисячоліття” (2002 р.)

За досягнення значних успіхів
у професійній діяльності та у створенні позитивного
іміджу України Промінвестбанк нагороджено
стелою "Діловий імідж України"
(2004 р.)

Промінвестбанк — лідер ринку банківських послуг
у номінації "Найстабільніша банківська установа"
галузевого бізнес-рейтингу
"Лідери торгово-промислової України"
(2004 р.)

Диплом переможця загальнонаціонального рейтингу виробників товарів і послуг "Споживчі переваги 2003" у номінації "Банк України" (2004 р.)

Диплом переможця Всеукраїнського конкурсу-виставки
“Кращий вітчизняний товар 2007 року”
у номінації “Банківські послуги”
(2007 р.)

Почесні відзнаки Промінвестбанку
як одному з найкращих платників податків м. Києва
(2004, 2006 та 2007 рр.)

УКРАЇНСЬКА ФОНДОВА БІРЖА

ПОЧЕСНА ГРАМОТА

НАГОРОДЖУЄТЬСЯ

Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк (закрите акціонерне товариство)

ЗА ВАГОМИЙ ВНЕСОК У РОЗБУДОВУ
НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ,
УЧАСТЬ У РОЗВИТКУ
ТА ПОСТІЙНОМУ СПРИЯННЮ
ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ФОНДОВОЇ БІРЖІ

Голова Правління
Української фондової біржі В.В. Оскольський

м. Київ «27» жовтня 2006 року.

Почесна грамота
Української фондової біржі
(2006 р.)

Дипломи MasterCard Europe
за активну діяльність на ринку платників карток
(2002—2006 рр.)

Почесні грамоти лідерів ринку грошових переказів — систем MoneyGram та Western Union (2007 р.)

ПОДЯКА

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ФОНД
«ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ І ПРИМИРЕННЯ»
при Кабінеті Міністрів України

ОГОЛОШУЄ ПОДЯКУ

колективу Акціонерного комерційного промислово-інвестиційного банку

за багаторічну плідну співпрацю в інтересах громадян України – жертв нацистських переслідувань та з нагоди 60-ї річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні.

Завдання Уряду України – здійснення виплат жертвам рабської і примусової праці – виконується колективом банку на високому професійному рівні відповідно до міжнародних стандартів.

Завдяки чуйності та компетентності працівників банку жертви нацизму – літні люди з важкою долею і слабким здоров'ям – у найкоротші терміни отримують призначені їм кошти за місцем постійного проживання.

Своєю працею ваш колектив робить вагомий внесок у справу відновлення історичної справедливості щодо наших співвітчизників - колишніх жертв нацистських переслідувань.

Голова правління Фонду *І.Лушніков*

м.Київ 5 травня 2005 р.

ПОДЯКА

Промінвестбанку

за ефективну роботу з реалізації німецької виплатної програми на користь громадян України, які постраждали в роки війни від нацистського режиму

Голова правління
УНФ "Взаєморозуміння і примирення"
І.Лушніков

м. Київ, 2007

DANKSCHREIBEN

Prominvestbank

für die ausgezeichnete Kooperation im Rahmen des deutschen Entschädigungsprogramms für ehemalige ukrainische Opfer des Nationalsozialismus

Vorstandsvorsitzender der Stiftung
"Erinnerung, Verantwortung und Zukunft"
Dr. M.Jansen

Berlin, 2007

Подяки Українського національного фонду
"Взаєморозуміння і примирення"
(2005, 2007 рр.)

Нагорода The Bank of New York
(2005 р.)

Нагорода Deutsche Bank
(2006 р.)

ПАРТНЕРИ ПРОМІНВЕСТБАНКУ (1992-2008 рр.)

Авдіївський коксохімічний завод

Алчевський металургійний комбінат

ПАРТНЕРИ ПРОМІНВЕСТБАНКУ (1992-2008 рр.)

Електрометалургійний завод “Дніпроспецсталь”

Державне підприємство “Завод ім. Малишева”

ПАРТНЕРИ ПРОМІНВЕСТБАНКУ (1992-2008 рр.)

Підприємство "Івано-Франківськцемент"

Луганське підприємство "Інтерсплав"

ПАРТНЕРИ ПРОМІНВЕСТБАНКУ (1992-2008 рр.)

Підприємство “Ковельсільмаш”

Полтавське підприємство “Кредмаш”

ПАРТНЕРИ ПРОМІНВЕСТБАНКУ (1992-2008 рр.)

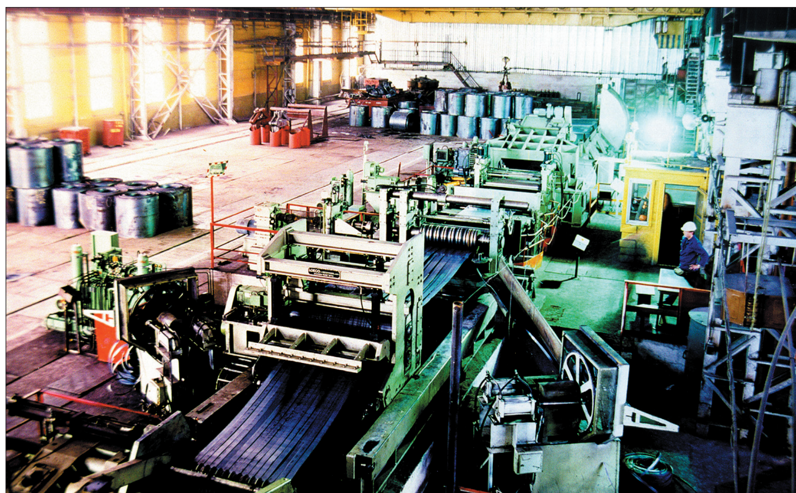

Державний гірничо-металургійний комбінат "Криворіжсталь"

Крюківський вагонобудівний завод

ПАРТНЕРИ ПРОМІНВЕСТБАНКУ (1992-2008 рр.)

Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча

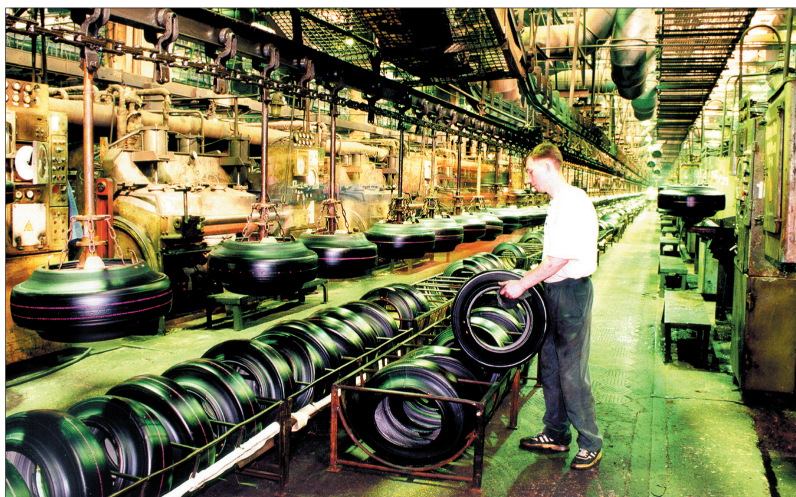

Новокраматорський машинобудівний завод

ПАРТНЕРИ ПРОМІНВЕСТБАНКУ (1992-2008 рр.)

Полтавське підприємство "АвтоКрАЗ"

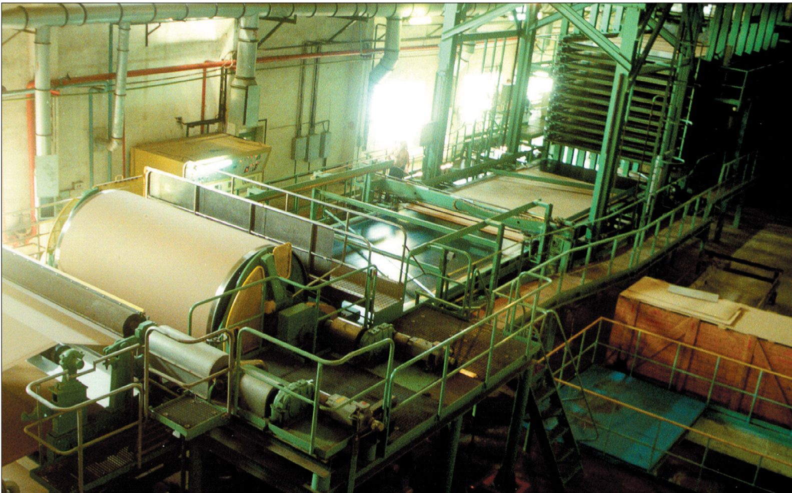

Білоцерківський шинний завод

ПАРТНЕРИ ПРОМІНВЕСТБАНКУ (1992-2008 рр.)

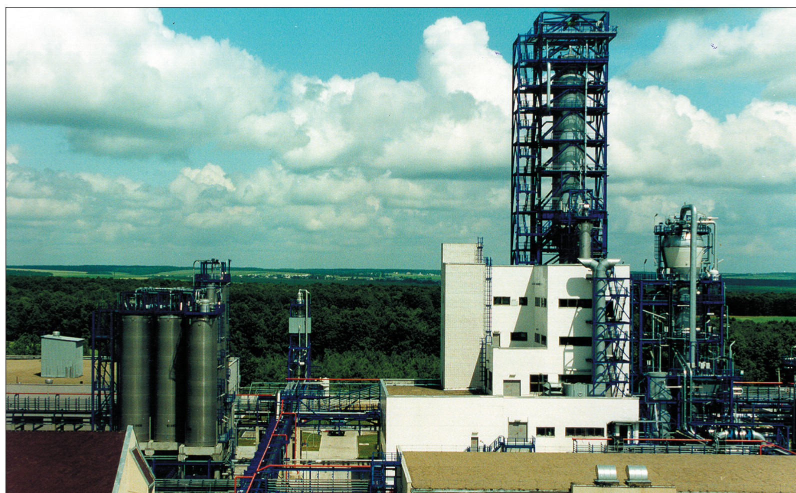

Підприємство “Запоріжтрансформатор”

Малинська паперова фабрика

ПАРТНЕРИ ПРОМІНВЕСТБАНКУ (1992-2008 рр.)

Івано-Франківське підприємство “Оріана”

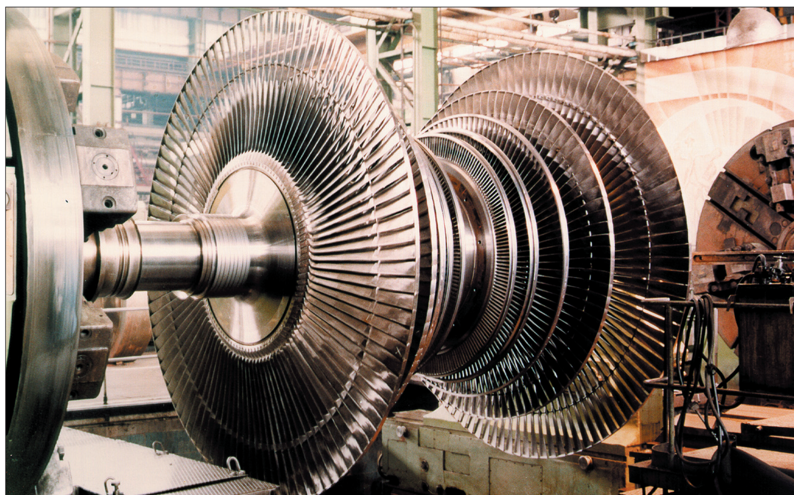

Рівненська АЕС

ПАРТНЕРИ ПРОМІНВЕСТБАНКУ (1992-2008 рр.)

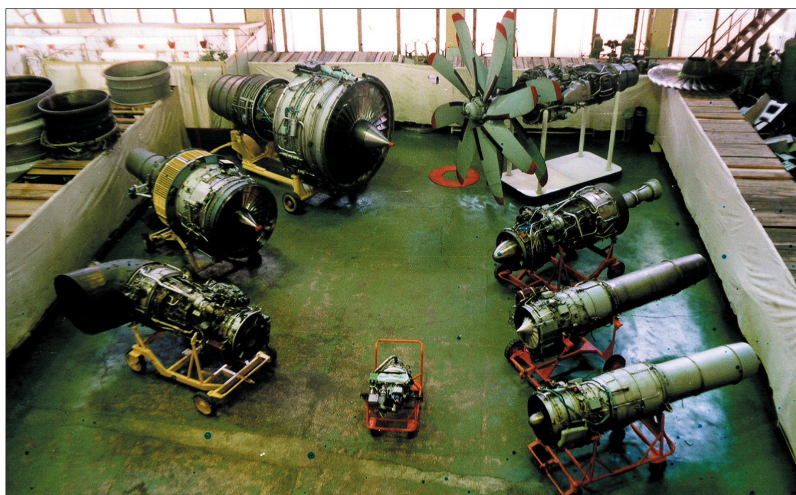

Севастопольський морський завод

Харківське науково-виробниче об’єднання “Турбоатом”

ПАРТНЕРИ ПРОМІНВЕСТБАНКУ (1992-2008 рр.)

Конструкторське бюро "Прогрес"

Чернівецький хімзавод

ПАРТНЕРИ ПРОМІНВЕСТБАНКУ (1992-2008 рр.)

Харківське авіаційне підприємство

Харківський тракторний завод

ПАРТНЕРИ ПРОМІНВЕСТБАНКУ (1992-2008 рр.)

Херсонський суднобудівний завод

Морський торговий порт “Южний”
(з 2019 р. “Південний”)

договір з Експортно-Імпортним банком Кореї і відкрита кредитна лінія для фінансування зовнішньоекономічних контрактів клієнтів банку з їхніми партнерами з Республіки Південна Корея, що сприяло поглибленню економічних відносин між торговими партнерами двох країн.

Промінвестбанк надавав своїм клієнтам понад 300 видів послуг: від розрахунково-касового обслуговування до сучасних електронних послуг та операцій з банківськими металами. Філії Промінвестбанку пропонували клієнтам — фізичним особам такі види банківських послуг, як залучення депозитів, виплата заробітної плати, пенсій, грошової допомоги, стипендій та інших надходжень через поточні (карткові) рахунки фізичних осіб, переказ коштів з рахунку та без відкриття рахунку, безготівкові розрахунки за придбані товари, прийом комунальних та інших платежів, поповнення карткових рахунків, перекази в системах MoneyGram, Contact, WesternUnion, термінові грошові перекази коштів в системі Промінвестбанку, продаж ювілейних монет, скупка дорогоцінних металів та продаж банківських металів, збереження цінностей в індивідуальних сейфах, реалізація електронних ваучерів та інші.

Впродовж багаторічної історії Промінвестбанку постійно вдосконалювалися система кадрової роботи та організаційна структура. Основна ідеологічна спрямованість кадрового менеджменту банку — вкладення в людські ресурси — стала довготерміновим фактором його надійності, стабільності та конкурентоспроможності. Пріоритетним напрямом кадрової політики Промінвестбанку впродовж багатьох років була підготовка фахівців, здатних успішно працювати на рівні світових стандартів банківського бізнесу.

За період з 1994 по 2001 р. у провідних вишах Києва на замовлення Промінвестбанку навчалось понад 600 студентів. У 1993 р. було створено Школу початкової економічної освіти Промінвестбанку, усі випускники якої отрима-

ли сертифікати та були працевлаштовані в системі банку. У 1995 р. на базі Навчального центру створено Центр підвищення кваліфікації працівників Промінвестбанку, який об’єднав Школу початкової економічної освіти та Інститут підвищення кваліфікації. Основним завданням Центру стало підвищення кваліфікації співробітників банку і підготовка фахівців з наданням другої вищої освіти з таких спеціальностей: «Менеджер зовнішньоекономічної діяльності» — спеціалізація «Зовнішньоекономічна діяльність у банках»; «Фінанси і кредит» — спеціалізація «Банківська справа»; «Облік і аудит» — спеціалізація «Бухгалтерський облік у банках».

У Центрі пройшли навчання понад 4,5 тис. слухачів. Навчання проводилося як на базі Центру, так і на матеріально-технічній базі замовників з відривом та без відриву від роботи. Терміни навчання — 3—6 місяців — встановлювалися залежно від курсу та програми конкретної групи з урахуванням фактичного рівня знань, навичок та вміння слухачів.

У 1994 р. банк започаткував довгострокову програму підготовки фахівців з вищою освітою для роботи в системі Промінвестбанку на договірній основі в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Київському національному економічному університеті. З 1994 по 2002 рр. в Інституті міжнародних відносин отримали вищу освіту 103 студенти за спеціальностями «Міжнародне право», «Міжнародні економічні відносини»; у Київському національному економічному університеті — 486 студентів за спеціальностями «Фінанси і кредит», «Облік і аудит», «Міжнародна економіка і менеджмент», «Правознавство». Після закінчення вишів випускники були працевлаштовані в системі Промінвестбанку.

З метою створення цілісної та ефективної системи кадрового забезпечення банківської системи в 1997 р. був заснований Київський інститут банківської справи. Інститут

став базовим вищим навчальним закладом для підготовки фахівців банківської справи. Основна мета діяльності інституту — підготовка фахівців світового рівня, здатних зробити значний внесок в економічне відродження України.

У процесі підготовки спеціалістів використовуються передові технології, досягнення економічної науки, міжнародної й вітчизняної банківської теорії та практики в прив'язці до сучасних економічних умов України. Успішна реалізація інститутом поставленої мети забезпечується, насамперед, високим професійним рівнем науково-педагогічного персоналу. Серед викладачів Київського інституту банківської справи 2 академіка, 30 докторів наук та 70 кандидатів наук, досвідчені фахівці Промінвестбанку.

Вперше в Україні Промінвестбанком запроваджено надання пільгових довгострокових кредитів на здобуття вищої економічної освіти студентам Київського інституту банківської справи.

Єдиною умовою отримання пільгового довгострокового кредиту на навчання було успішне складання вступних іспитів до інституту. Абітурієнти з числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, інвалідів I та II груп, малозабезпечених і багатодітних сімей мали переваги за однакових результатів вступних іспитів серед інших абітурієнтів.

У 2001 р. відбувся перший випуск студентів Київського інституту банківської справи — 30 бакалаврів з обліку і аудиту приступили до роботи у Промінвестбанку. За роки діяльності інституту підготовлено понад 1500 спеціалістів та магістрів з банківської справи та обліку і аудиту, 11 випускників інституту згодом здобули науковий ступінь кандидата економічних наук.

Сучасна матеріально-технічна база та високий рівень інформаційного забезпечення в поєднанні з кваліфікованими педагогічними кадрами, широким використанням сучасних інформаційних технологій дали змогу здійсню-

вати в Київському інституті банківської справи підготовку фахівців нового покоління, готових працювати в умовах економічних реформ і глобалізації ринкових відносин.

Промінвестбанк брав активну участь в реалізації різноманітних суспільно вагомих проєктів, спрямувавши на розвиток національної науки, культури, мистецтва та спорту понад 100 млн грн. Благодійну допомогу банку відчули знедолені діти та інваліди, ветерани війни. Фінансовою підтримкою Промінвестбанку скористалися Інститут хірургії та трансплантології АМН України, Донецький протипухлинний центр, Запорізька обласна протиракова асоціація, Запорізький фонд «Здорове покоління», лікарні та медичні об'єднання в регіонах України.

Значні кошти були надані на будівництво та реставрацію храмів. Зокрема, Промінвестбанк брав участь у відродженні таких святинь, як Михайлівський Золотоверхий собор, Успенський собор Києво-Печерської лаври, комплекс Кафедрального собору (Запорізька область), храм Святого Миколая в селі Чайки Київської області та багато інших. Благодійницькі кошти банку були спрямовані на будівництво Свято-Покровської церкви у місті Каховка Херсонської області, храму Свято-Преображенського кафедрального собору та Свято-Преображенської парафії, дзвіниці Свято-Покровського жіночого монастиря у місті Кривий Ріг Дніпропетровської області, Свято-Володимирського кафедрального собору у місті Лисичанськ Луганської області, Свято-Варваринської церкви у селі Кропивна Чернігівської області та багатьох інших духовних святинь у різних куточках України.

Усвідомлюючи необхідність збереження вітчизняної культурної спадщини, а також за дорученням Президента України Промінвестбанк брав участь у фінансуванні культурно-рекламного об'єкта Фонду «Гетьманська столиця» у селі Батурин Чернігівської області, підтримував діяльність Фонду охорони пам'яток Львівської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток іс-

торії та культури, інформаційно-просвітницькі програми Української Православної церкви.

Промінвестбанк продовжував кращі традиції українських меценатів, підтримуючи національну музичну культуру, особливо перші творчі кроки юних. Банк надавав фінансову допомогу на проведення фестивалів «Дитячий пісенний вернісаж», «Українська родина», «Ялтинське літо», «Азовські вітрила», «Веселі канікули осені», та інших творчих заходів.

Завдяки підтримці банку Національний олімпійський комітет України забезпечив підготовку національної збірної команди до участі в Олімпійських іграх в Афінах, а Федерація боксу України отримала кошти на розвиток дитячо-юнацької школи.

Підтвердженням високого авторитету Промінвестбанку у міжнародних та вітчизняних ділових колах стали почесні нагороди, отримані колективом банку. У 2002 р. за вагомий внесок у розбудову банківської системи, високий професіоналізм та з нагоди 10-ї річниці заснування трудовий колектив Промінвестбанку нагороджено Почесною грамотою Кабінету Міністрів України.

Активна інвестиційна політика Промінвестбанку, висока якість банківських послуг, значний рівень капіталізації і надійності, впровадження інноваційних технологій були відзначені відомим англійським журналом «The Banker», який тричі, у 2003, 2004 та 2006 рр., визнавав Промінвестбанк «Банком року в Україні».

У 2005 р. Український національний фонд «Взаєморозуміння і примирення» при Кабінеті Міністрів України оголосив подяку Промінвестбанку за багаторічну плідну співпрацю в інтересах громадян України — жертв нацистських переслідувань та з нагоди 60-ї річниці Перемоги у Другій світовій війні.

За активну діяльність на ринку платіжних карток та емісію мільйонної картки MasterCard та Maestro у 2005 р. Промінвестбанк нагороджений дипломом від компанії

MasterCard Europe. За високий професійний рівень та вагомий внесок у створення гідного іміджу України Промінвестбанк отримав Міжнародну премію «Олімп» конкурсу «Золоті торгові марки» та почесний диплом. У рейтингу найбільших компаній України банк нагороджений дипломом в номінації «Суспільне визнання». За результатами рейтингу ефективності торгових марок України «Гвардія брендів» банк отримав диплом за створення найефективнішого бренду України.

У 2006 р. Промінвестбанк отримав відзнаку Асамблеї ділових кіл України в рамках Міжнародної іміджевої програми «Лідери XXI століття» «Краще підприємство Європи» та нагороду за найбільшу ринкову частку у здійсненні грошових переказів в іноземній валюті за дорученням і на користь фізичних осіб за системою MoneyGram в Україні.

У 2007 р. Міжнародним рейтинговим агентством Moody's (Нью-Йорк) Промінвестбанку присвоєний один із найвищих рейтингів серед українських банків. Банк ввійшов до рейтингу «ТОП-100. Найкращі компанії фінансового сектору України» видавництва «Економіка», визнаний переможцем Всеукраїнського конкурсу-виставки «Кращий вітчизняний товар 2007 року» в ряді номінацій з присвоєнням статусу «Виробник кращих вітчизняних товарів 2007 року».

У 2008 р. Промінвестбанк мав стабільний фінансовий стан, що підтверджено позитивними оцінками його роботи від Національного банку України, міжнародних рейтингових структур та аудиторських компаній. Проте у вересні цього року рейдерські структури почали злочинну інформаційну атаку на банк з метою створення паніки у вкладників та клієнтів банку. Штучно створена фінансова криза у Промінвестбанку призвела до зміни його власників — на початку 2009 року російський Зовнішекономбанк придбав 75 % акцій банку. Як показав час, поглинання Промінвестбанку російським державним банком було нічим іншим як початком російського вторгнення в Укра-

їну: у 2008 році — фінансового та економічного, а згодом у 2015 році — військового. Думаю, про це варто написати окрему книгу.

Разом із Промінвестбанком Україна втратила унікальний інвестиційний банк. Понад 15 років Промінвестбанк визначав і реалізовував надважливу місію кредитора національного виробника з метою посилення економічної могутності держави. Інвестиційні кредити банку, а їх понад 40 % всього обсягу, спрямовувались на технічне переозброєння підприємств металургії, машинобудування, в тому числі літако- та суднобудування, інші ключові сфери економіки. Вони дали можливість наростити обсяги експорту української продукції, збільшити валютні надходження, а з ними і бюджетні платежі, третину яких забезпечували клієнти Промінвестбанку, стабілізувати національну валюту, досягти економічного зростання.

Досвід роботи Промінвестбанку свідчить, що вітчизняні комерційні банки можуть і мають бути інвесторами власної економіки. Україні потрібно переорієнтувати інвестиційну політику з масового розпродажу державних підприємств іноземним покупцям на використання власного інвестиційного та інноваційного ресурсу і розраховувати передусім на власні джерела інвестування. Вони закладені в самому відтворювальному процесі.

Відсутність підтримки інвестиційного кредитування на державному рівні не сприяє збільшенню обсягів надання довгострокових кредитів комерційними банками. Банкам, що кредитують визначені пріоритетні галузі та напрями, які забезпечують розвиток пов’язаних з ними виробництв, не надаються пільги, не запроваджуються механізми зацікавлення шляхом введення спеціального режиму оподаткування. Внаслідок невиваженої державної політики в питаннях функціонування фінансово-кредитної системи банки не мають достатні обсяги довгострокових ресурсів, насамперед через низький рівень заощаджень фізичних і юридичних осіб.

Недостатність довгострокових кредитних ресурсів та суперечність між процентними ставками з їх залучення і розміщення в довгострокові кредити стримує банки від активного інвестування в реальний сектор економіки. Надання кредитних коштів на інвестиції має здійснюватися за умов, вигідних для підприємств, і одночасно не бути збитковим для банків.

Однак на сьогодні вкладник не зацікавлений нести кошти до банку під низькі відсотки, а підприємства, звертаючись за кредитами, орієнтуються на облікову ставку НБУ, яка у квітні 2020 року знизилась до 8 % річних, вважаючи її єдиним критерієм визначення ціни кредитів. У цей вузький коридор, який лишається банкам, останні повинні втиснути обов'язкові резерви, податки та ще й власну рентабельність. Створюється «зачароване коло» — з метою залучення грошових ресурсів для надання інвестиційних кредитів банки мають сплачувати привабливі проценти, а надавати кредити під низькі ставки.

Інвестиційне середовище, яке склалось в Україні, не сприяє здійсненню комерційними банками довгострокових інвестицій та не захищає права інвесторів. З метою створення сприятливого інвестиційного клімату та стимулювання здійснення вітчизняними банками вкладень в економіку України необхідно:

- зменшити податковий тягар на інвестиційні операції, в тому числі й шляхом створення спеціального режиму оподаткування доходів банків, отриманих в результаті спрямування коштів на інвестиційне кредитування;
- створити фонд довгострокового кредитування за рахунок цільових бюджетних коштів і ресурсів Національного банку України;
- запровадити механізм, який регулював би передачу землі сільськогосподарського призначення в приватну власність, оскільки незавершеність земельної реформи негативно впливає на залучення інвестицій в агропромисловий комплекс.

РОЗДІЛ 8

НАСЛІДКИ «ДИКОГО КАПІТАЛІЗМУ»

«Комуністичний маніфест» Карла Маркса та Фрідріха Енгельса читали, схвалювали, критикували й забували. А вже через 20 років по смерті Маркса ревізіоністи зазначали: «Світ змінюється, капіталізм уже не той, що описаний у “Маніфесті”». Однак виявилось, що устрій буржуазного суспільства кінця XX — початку XXI століття більше схожий (особливо у нас) саме на «дикий капіталізм», за якого жили молоді Маркс і Енгельс, ніж на «цивілізований варіант», який мали на увазі ревізіоністи.

За наших часів «дикий капіталізм» став не стихійним, а жорстко регламентованим, зберігши грабіжницький, експлуататорський характер. Перехід від адміністративно-командної системи господарювання до ринкової використали злочинні угруповання. Вони отримали власність за так звані приватизаційні папірці, увійшли до складу владних структур і почали жорстоко грабувати державу.

Поза бюджетом проходять суми в мільярди доларів, яких вистачило би не лише на виплату пенсій, стипендій та заробітної плати вчителям, лікарям і військовим, а й на реалізацію масштабних економічних і соціальних програм. Держава поки не створила реальних

умов для розвитку цивілізованих ринкових відносин. Не спрацювали досі й заходи боротьби з корупцією. «Дикий капіталізм» часів Маркса не був насправді таким диким, як капіталізм сучасний. У глобальному світі в умовах запровадження ринкової економіки зросло безробіття, зменшуються доходи. Проте в США доходи залишилися без змін з 1975 року. Аналогічне становище і в Британії, і в Німеччині.

За 25 років української незалежності доля промисловості у ВВП знизилася від 44 % до 14 %. Скоротилося виробництво наукоємних видів продукції. А між тим Україна займає провідне місце в світі щодо запасів рідкісних металів — титану, цирконію, урану, літію та інших корисних копалин. Вартість цих запасів у 1991 році оцінювалася в 6,8 трильйона доларів! Незважаючи на це, населення України позитивного впливу цього багатства не відчувало, а дешева робоча сила, своєю чергою, не сприяла розвитку високотехнологічного сектору.

Щорічні витрати на одного вченого у світі становлять 190,4 тис. дол. США, а в Україні — 9,3 тис. дол. США. Якщо наукоємність ВВП в Україні в 1991 році становила 2,4 %, то в 2015 році — лише 0,6 %. Аналогічні показники в Південній Кореї становлять відповідно 2,3 % і 4,3 %[1].

Зазначене вище гальмувало розвиток виробничих процесів. Майже половина української сталі виплавляється у застарілих мартенівських печах. Так, на одну тонну сталі витрачається енергії на 20 % більше, ніж у Китаї. За останні 20 років обсяг продукції трубної промисловості України зменшився у 8 разів. Падає зовнішньоторговельний оборот, скорочується інвестиційна сфера.

За 25 останніх років чисельність українського населення скоротилася на 9,5 млн осіб! Збіднілість українців посилюється неймовірно високими тарифами за споживан-

[1] *Ещенко П.С.* Украинская «великая депрессия» и как из нее выйти? К.: ВД «Дакор», 2017. С. 72—73.

ня газу та електроенергії. Таким діям немає виправдання, якщо врахувати, що ті, хто розподіляє газ, отримують заробітну плату в декілька мільйонів гривень на місяць.

Низька ефективність керування соціально-економічними процесами в державі зумовила зростання тіньової економіки. За офіційними даними Мінекономрозвитку, рівень тіньової економіки в Україні у 2010 р. становив 38 % від обсягу офіційного ВВП, у 2014 р. зріс до 43 %, а протягом 2015—2018 рр. знизився до 30 %[2].

Тінізація економіки істотно впливає не лише на економічну діяльність, а й на соціальні процеси в суспільстві. Відбувається зіткнення новітніх та застарілих прав, правил і норм, що викликає у суб'єктів підприємницької діяльності готовність «нестандартно» діяти в умовах правової невизначеності.

За таких обставин поступово формуються неформальні правила, інфраструктура, ставки й тарифи на бюрократичні послуги, а отже, відбувається інституціоналізація тіньової економіки.

На наших очах майже миттєво сформувався найгірший різновид «ринкового» підприємництва, що існує лише за умов розквіту корупції, відвертої криміналізації господарсько-комерційних зв'язків між суб'єктами ринкових відносин і домінування абсолютної та відвертої неповаги до закону. Грабують країну керівники-податківці. У травні 2017 року з них було заарештовано 23 особи за привласнення 97 мільярдів (!) державних гривень. Проте суди блокують шлях до відповідальності цих осіб, всіляко виправдовують їхні дії.

Такої судової наруги над законами держави щодо кримінальної відповідальності не дозволила би жодна краї-

---

[2] Тенденції тіньової економіки. Ел. ресурс: http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki

на світу. Суспільство на межі соціального вибуху. За умов війни з Росією це дуже небезпечно.

Україні потрібна нова політика. Безліч політичних угруповань не просто далекі від будь-яких концепцій розвитку, а є справжніми вбивцями економіки. Один лише «Приватбанк» завдав державі збитків більш як на 150 мільярдів гривень. І нікого не притягли до кримінальної відповідальності. Скільки ще амністій буде застосовано до тих, хто нахабно розвалює державу?

За такої ситуації Україна постійно позичає величезні кошти у Міжнародного валютного фонду, що наближує час банкрутства держави. За період з 2007 по 2016 рр. валовий зовнішній борг України зріс від 54,3 млрд дол. США до 118,7 млрд дол. США, тобто в 2,2 раза, що перевищує ВВП на 131 % і на 50,6 % в 2007 році. Банки України не лише не стали внутрішніми інвесторами української економіки, а й нанесли збитки державі.

Звільнившись від політичної залежності в період розпаду Радянського Союзу, Україна не розробила стратегії власного розвитку, а пішла шляхом РФ, яка успадкувала досвід капіталістичних країн з притаманними їм проблемами експорту, імпорту та зайнятості населення.

Інститут економіки АН України за 25 років української незалежності не виробив жодної концепції власного розвитку країни. Немає ідеї політичної орієнтації суспільства за рахунок власних сил, власних ресурсів, власного народу. Традиційна політика держави, що розрахована на експорт, для України не підходить, особливо за умов війни з Росією, коли звужений ринок збуту. Потрібна нова економічна стратегія. Це перехід від політики експорту до політики внутрішнього споживання.

В Україні застарілі виробничі фонди і особливо фонди соціального призначення, буяє бездоріжжя, безробіття, натомість мало прогресивних технологій. Повна реконструкція виробничих і соціальних об'єктів забезпечить зайнятість населення, створить ефективне викорис-

тання продукції металургії та машинобудування, будівельної індустрії, використання аграрного сектору, підвищення обороноздатності країни.

Фінансовими ресурсами забезпечать банки та зарубіжні інвестори. Треба відмовитись від послуг МВФ.

Україна потрапила в залежність від Росії щодо забезпечення країни нафтою, природним газом, іншими ресурсами. Загарбниця-Росія маніпулювала ресурсами і цінами на них, пов'язуючи свої дії з імперськими «замашками». Ідея відновлення Радянського Союзу не полишає керівництво РФ. Поневолення українців протягом 350 років згідно з надуманим договором про возз'єднання України з Росією затуманило голови не лише російським вождям, а й простим українцям. Ніякого договору про возз'єднання України з Росією не було. Це, як завжди, пропагандистська російська брехня. Була угода про взаємодію двох держав на випадок воєнних дій, оскільки існувала воєнна загроза від Польщі і непідтримка Богдана Хмельницького кримськими татарами.

Уся українська система державного керування була пройнята шпигунами та зрадниками, які роззброїли державу, займаючись підривом провідних галузей економіки заради ослаблення самостійності України і повернення її в лоно інтересів РФ. Український уряд приспали російські вояжери, які займали високі посади в урядових структурах і продавали українські інтереси. Держава виявилася неспроможною дати відсіч російському захопленню Криму та Донбасу. Підривна діяльність російського радіо та телебачення, інших засобів масової інформації розхитувала єдність народу, віру в незалежність. Про масштаби російської пропагандистської машини свідчить той факт, що лише в Європі працює три російськомовні телевізійні канали та ще один англомовний — «Рашатудей».

Досі викликає сумнів добропорядність багатьох українських газет та каналів телебачення. Усі очікували, що Майдан покладе край таким діям. Та не так сталося, як гадалося. Українці платять багатьма життями за свою свободу.

Щоденно триває «сталінградська» битва в Луганській та Донецькій областях, гинуть люди, знищуються міста і села, зруйновано землеробство. Для очищення земель Донбасу від російських мін знадобиться не менше 20 років.

Зрадники України — екс-президент Янукович, його прибічники — брати Клюєви, екс-міністр Захарченко, екс-прем'єр Азаров, екс-податківець Клименко, екс-віце-прем'єр Арбузов та інші члени зграї крадіїв, які вкрали у народу сотні мільярдів доларів, досі не покарані!

Хай пам'ятають зрадники-іуди,
Що довели країну до війни.
Вони стріляють Україні в груди,
Вони на нашій ниві — бур'яни.
Вони — нікчеми, злодії, приблуди
І небезпечні носії біди.
Країна зраду вибачать не буде
І не зупинить взятої ходи.
Ганьба запроданцям, ганьба іудам,
Людська зневага їм вічно буде!
Стає на захист козацька лава!
Вкраїні слава! Героям слава!
З любов'ю в серці, заступив собою,
Герої, щільно стиснувши ряди,
Щитом ставали першими до бою
Країну рятувати від біди.
Цьому немає роду-переводу,
Про них пісні лунають навкруги,
Їх вічна слава в пам'яті народу,
Про це повинні знати вороги.[3]

Мене дивує, як російський народ терпить оскажeніле свавілля своєї влади, її керівництва, особливо В. Путіна, в якого руки в крові по лікті. Війна колись закінчиться, а що будуть робити організатори війни на Сході України?

[3] *Матвієнко В.* Творіть Україну. К.: Наук. думка, 2017. С. 56.

У деяких росіян пробуджується свідомість, особливо в молоді, яку посилають на фронт, а потім трупи тих, хто загинув, спалюють у пересувних газових печах, навіть не сповіщаючи рідних про їх поховання... Росія прокидається від сну, але синів і дочок не повернеш з війни.

Росія сто років тому вже втратила свою державність, а тепер, якщо народ РФ не зупинить В. Путіна, вона втратить свою територію.

Через агресивну політику Путіна людство на межі Третьої світової війни, але вже ядерної. Бункери не врятували Гітлера, вони не врятують і Путіна. Це повинні добре розуміти в РФ, США і Європі. Колись давно Україна не пропустила татаро-монголів у Європу. А тепер треба об'єднати зусилля зі світом, щоб не допустити туди російську орду, яка становить велику загрозу існуванню людства.

Розмови про те, що на Землі багато людей і всіх неможливо забезпечити енергією та харчами, не мають наукових підстав, оскільки такі твердження ґрунтуються на сучасному рівні забезпечення енергоресурсами, в структурі яких головне місце займають вуглеводи. Але настав час, коли людство отримає енергію з води. Подібне виробництво уже мають Німеччина та Україна.

Енергія з води в промисловому виробництві може з'явитися раніше, ніж будуть вичерпані вуглеводи. Тому слід очікувати значного пониження цін на нафту і газ, що невигідно Росії. Ось чому вже тепер її представники вмовляють нафтогазові країни знизити видобування цих продуктів. Інакше Росія втратить значні обсяги притоку фінансових ресурсів, зокрема й на війну.

Генеральним напрямом розвитку людства є не війна і захоплення чужих земель, а прискорений розвиток науки. Свого часу К. Маркс стверджував, що первинним є не ідея (дух), а матерія, його матеріалізм завдав шкоди і науці, і цивілізованому розвитку суспільства, коли накопичення матеріальних благ перетворилося на механізм сус-

пільного тиску на людей тими, хто його накопичує. Приниження людської гідності є наслідком суспільного тиску влади на людину.

Історія України та її народу протягом майже сторіччя формувалась під впливом матеріалістичної теорії Маркса і його учнів — ленінських більшовиків, які стверджували первинність матеріального і вторинність духовного.

К. Маркс вважав, що він буцімто поставив філософію з голови на ноги. По суті він спотворив поняття духовності і таким чином завдав шкоди духовному розвитку людини. Більшовики-комуністи на практиці реалізували теорію матеріалістів, почавши боротьбу з духовністю, знищуючи церкви, священників та інших носіїв духовності, включно і людський духовний капітал. Матеріалісти Ленін і Сталін знищили понад 100 млн осіб. У державі Камбоджа на таких же принципах було знищено половину населення.

Агресія Росії в Україні має теж матеріальне коло інтересів. Приниження високих духовних цінностей людини породжує насилля в усіх його формах: корупція, шахрайство, грабунки, розбій, злодійство, захоплення чужої власності тощо. Суспільство, що заражено цими хворобами, не має перспектив розвитку.

Падіння економіки веде до ослаблення держави та її безпеки перед зовнішніми ворогами, створює ризик поневолення чужоземцями. Народ втрачає державу і потрапляє в рабство.

Так відкрито і нахабно, як в Україні, злодії не діють в жодній країні світу. Службові посади в Україні стали високорентабельним бізнесом. Влада тільки імітує боротьбу з цим злом, а по суті нічого не робить для покарання казнокрадів.

Проголошені декларації народних депутатів та інших державних чиновників в десятки, а то й у сотні разів перевищують їх доходи за місцем основної роботи. Проте крім балачок про притягнення до відповідальності осіб,

які живуть на вкрадені або присвоєні іншим шляхом гроші, нічого не робиться.

Судова система України не сприяє захисту інтересів держави, а відповідно і народу. Вкрадені народні кошти не повертаються повною мірою в казну держави. Треба прийняти закон, за яким би вкрадені кошти за рішенням суду вповні компенсувалися державі. За таких умов винні можуть звільнитися від тюремного ув'язнення, що сприяло б як недопущенню втрат державних коштів, так і демократизації суспільства.

Після розпаду СРСР Україна успадкувала величезний економічний та військово-оборонний потенціал, але новоспечене українське керівництво спрямувало зусилля не на зростання могутності держави, а на особисте збагачення.

Економічні закони, які приймалися Верховною Радою, не сприяли розвитку економіки, а волюнтаристські дії чиновників були малограмотними. Вседозволеність та безкарність загальмували тенденцію еволюційного розвитку суспільства. Почався процес падіння економіки та життєвого рівня населення.

Маючи тоді армію, найсильнішу в Європі, та займаючи третє місце в світі з оборонного потенціалу, Україна залишилася ні з чим перед потенційним агресором — Росією.

Підписанти-гаранти Будапештського меморандуму 1994 року — США, Великобританія та Росія не тільки не забезпечили безпеку України за знищення нею ядерної зброї, а навпаки — Росія напала на Україну, анексувавши Крим, а потім пішла війною на Донбас. Протягом майже 25 років тривав процес розпродажу української військової техніки. Армія виявилася небоєздатною перед загрозою війни, а ці грабіжники не лише не покарані, а й видають себе за «пухнастих».

Декілька слів про цей меморандум. Згідно з сучасним тлумачним словником української мови меморан-

дум означає «доповідна записка, пояснювальна письмова довідка, документ, де викладається певна позиція». То як же за доповідною запискою можна було обеззброїти могутню державу? Цей документ не має жодного смислового навантаження. Тоді як слово «угода» — це «договір, за яким встановлюються взаємні зобов'язання, згода між кимось на основі взаємної вигоди». Складається враження, що цей документ готувався без участі юристів, без урахування інтересів України.

Чисельність депутатів Верховної Ради України в 450 осіб є надвеликою і себе не виправдовує. Для діяльності Ради досить 150 юристів та економістів з високими професійними якостями й без олігархів за спиною.

Історія становлення економіки незалежної України свідчить про серйозні прорахунки в її реформуванні на ринкових засадах. По-перше, це питання власності. Я, як перший Голова Національного банку України, пропонував здійснити викуп загальнодержавної власності на кредитній основі, тобто за рахунок кредитів банку, що сприяло б ефективному використанню виробничих потужностей. Проте Верховна Рада пішла іншим шляхом.

На все населення були випущені так звані приватизаційні папірці, які давали право на частку власності. Така реформа себе не виправдала. Практично виробничі фонди були за безцінь скуплені новоявленими капіталістами. Народ, як і при Леніні, залишився і без заводів, і без фабрик. Створювалась армія безробітних, знизилась заробітна плата. Розпочався процес падіння життєвого рівня населення.

Другим антинародним фактом зубожіння людей стала відсутність з боку держави контролю за цінами. Неконтрольоване зростання цін призвело до збагачення нових власників підприємств від 50 до 300 відсотків без зміни умов оплати праці. В «Капіталі» К. Маркса зазначається, що за такого рівня збагачення немає меж для економічних злочинів. Також в Україні найнижчий рівень оплати

праці та зростаюча кількість мільярдерів, жоден з яких не впровадив світових економічних досягнень, які б принесли надприбутки за рахунок економії живої праці.

Досвід Китаю показує, що під час формування ціни на той чи інший товар державою встановлюються норми прибутковості у 20—30 % залежно від трудозатрат на його виготовлення. У разі порушення цих умов підприємець позбавляється права на підприємницьку діяльність.

Економіка України у 90-х рр. XX ст. суттєво постраждала від «бартерних» відносин, коли товарна маса не була забезпечена грошима, тому здійснювався товарний обмін, а еквівалентний обмін був порушений. На цьому заробляли «ділки», а втрачала держава.

Керівники Національного банку на чолі з Віктором Ющенком забезпечували товарну масу грошима тільки на 30—40 %, тоді як в Японії це становило 110—120 %, у США та Великобританії — понад 100 %. Пояснень цьому немає, але є припущення, що це робилося за «порадами» некомпетентних іноземних експертів.

Сторінки історії минулого і сьогодення по-різному висвітлюють Україну та її роль на Європейському континенті. Є нігілісти, як свої, так і чужі, котрі своїм рабським або ворожим мисленням принижують саме поняття «українське», інші, «дуже свої», занадто рвучкі до влади, готові заплатити будь-яку ціну, щоб така незалежність уже сьогодні подарувала їм «велике благо».

Я належу до покоління, яке тепер називають «діти війни», котрі на власні очі бачили її страхіття, голод, холод, несправедливість. Але ми виживали, бо вірили у власні сили і власними руками творили добро на Землі, беручи приклад з наших багатостраждальних батьків, які могли навчити не стільки грамоті, бо самі були малограмотні, скільки мудрості людської.

Вони з минулого століття,
Хтось скаже в спину навздогін.

Та ні, ми ті, хто творить Україну
В роботі, в творчості, в житті[4].

Дехто зауважить: «А нащо мені та поезія, що я з неї маю?» Дійсно, не кожному до душі поетичні рядки, особливо лірико-патріотичного спрямування, не кожному подобається вивчати філософію, що робить людину мудрою, мислячою, не кожному подобається і політика, яка леститься як собака, що крутить хвостом у той чи інший бік. Та світ розвивається за законами, виробленими людством, і законами природи, якими наділив нас Господь Бог. Тож людина, яка розраховує на власні сили, пристосовується до законів суспільства та природи, аби не нашкодити ані собі, ані суспільству, ані природі. Вчені, які намагалися взяти все від природи, переробити її, глибоко помилилися. Природа не вибачає брутального ставлення до себе. Бізнесове вирубування лісів зменшує обсяги кисню на Землі, створює в атмосфері озонові дірки, а це загрожує земному існуванню. Промислові викиди в атмосферу зумовлюють виникнення «парникового ефекту», який веде до глобального потепління. Неправильне ставлення як до природи, так і до людини має негативні, незворотні наслідки. Неповага до людини, до законів суспільства принижує людську гідність.

Український народ, мабуть, чи не єдиний у світі, який зазнав тривалого історичного приниження. Набіги кочових племен, розпад Київської Русі, монголо-татарське іго, малоросійський період, світові війни, більшовицький переворот з його сталінсько-берієвською тиранією супроводжувались приниженням українців, наділяючи їх рисами меншовартості. Проте насилля не знищило гідності народу, його прагнення до свободи. Фізичне знищення мільйонів людей загальмувало і послабило розвиток науки, культури, військової справи, але не зламало дух нації.

---

[4] *Матвієнко В.* Моє село. К., 2004. С. 43.

Революціонери всіх мастей, навіть проголошуючи захист демократії, діють за сценарієм В. Ульянова (Леніна), тобто за принципом «...до основанья, а затем...». А потім буде все спочатку: розруха, голод, страждання. Після жовтневого перевороту 1917 року в Україні була створена Українська Народна Республіка (УНР), яку задушили більшовики. І не лише тому, що не було «єдності пролетарів великоруських та українських», без якої, як стверджував Ленін, «вільна Україна неможлива», а тому, що не відбулося єднання самих українців.

Українську Народну Республіку знищив розбрат її керівників. Цим скористався Ленін, пославши наприкінці січня 1918 року до Києва для наведення порядку М. Муравйова. 4 листопада 1918 року в Дарниці під Києвом М. Муравйов видав наказ про «знищення всіх офіцерів, гайдамаків, монархістів і всіх ворогів революції». Згідно з цим наказом більшовицькі війська розстріляли у Києві близько 5 тисяч жителів[5]. Під час втілення у життя сталінських планів колективізації та індустріалізації і в період Голодомору в Україні в 1932—1933 роках було знищено мільйони людей.

Введена сталіністами безоплатність праці підневільних людей створювала джерела фінансування промисловості та підготовки до Другої світової війни. Приниження особистості, особливо національних меншин, проходить червоною стрічкою крізь усю внутрішню політику сталінського режиму. Принизливим було ставлення до мільйонів громадян, які працювали на колгоспних полях після війни майже безплатно, за так звані трудодні.

Масові репресії позбавили державу видатних учених, конструкторів, воєначальників, лікарів. Якби не ув'язнули геніального вченого і конструктора ракетної техніки Сергія Павловича Корольова (мого земляка, уродженця Житомира), а створили йому умови для дослідницької робо-

---

[5] Довідник з історії України. К.: Ґенеза, 2002. С. 489.

ти, то ми мали б значні успіхи в галузі ракетобудування ще до початку війни з Німеччиною.

22 січня 1998 року разом із космонавтом Леонідом Каденюком ми поклали квіти до пам'ятника Сергію Корольову в Житомирі, після чого я написав такі рядки:

Я знову згадую і знову,
І думи аж бринять ладком,
Як ніжні квіти Корольову
Несли ми вдвох з Каденюком.

Злітав у небо кожен голос,
Його ловила сиза вись.
А в квітах тих — душа і космос
Уже надіями зрослись.

То зроду зоряне жадання
Будила звага неземна,
То посилала нам вітання
Поліська отча сторона.

Шевченкова пророча правда
Творила свій одвічний шлях.
А поруч доля космонавта
Озвалась мужністю в серцях.

Двадцятого сторіччя діти —
Ми знали труд і мозолі...
А десь чекають нас орбіти,
Щоб ми знайшли їх на Землі[6].

Незважаючи на суворість радянського режиму, Україна досягла деяких позитивних результатів. Чи то Богом дано, чи то дар нації, але в XX ст. Україна мала найвизначніші наукові й технічні досягнення: космос, ядерна енергія, кібернетика, мистецтво тощо.

---

[6] *Матвієнко В.* На рідних роздолах. К.: Укр. письменник, 1999. С. 88.

Проте деякі досягнення науки обернулися проти народу України. Найголовніше —Чорнобиль. Слово, яке весь світ знає. Світ мало знає українців, але Чорнобиль знає.

Трагічна ніч 26 квітня 1986 року стала для українського народу відправним пунктом на новому життєвому шляху, овіяному смертоносною радіацією. Жодна війна так не вплинула на психологічний стан мільйонів людей, які опинилися у забрудненій зоні, як вибух на IV енергоблоці Чорнобильської атомної електростанції. Після цього вибуху людина втратила віру в майбутнє. Адже радіоактивність негативно впливає на людський організм упродовж тисячі років. Це не попіл від вибуху атомної бомби, це руйнівна радіаційна сила, яка накопичується в організмі.

Суспільство і влада за понад 30 років так і не оцінили загрозу радіоактивного згарища, яке масою в десятки тонн лежить під напівзруйнованим «саркофагом». Таке нерозуміння небезпеки свідчить про відсутність людського інтелекту в окремо взятій країні.

І правителі, і прості люди, і багаті, і бідні дихають одним повітрям, живуть на одній Землі. У кожного є діти. Як вони житимуть? Яке на них чекає майбутнє? Чому ніхто не кричить «SOS»?! Адже для вжиття заходів з виправлення складного становища 30 років було б достатньо. Нова трагедія може виникнути будь-коли.

Люди! Нас багато. Тож почнімо відновлювати середовище нашого проживання. Без упевненості в завтрашньому дні не може бути щасливого сьогодення. В останньому, мабуть, і полягає причина бездіяльності верхів та байдужості низів:

Прозрійте, люди!
Ще не смерть!
Ще винуватці поміж нами…[7]

[7] *Матвієнко В.* Творіть Україну. К.: Наук. думка, 2017. С. 54.

Авральне ведення будівельних робіт на IV енергоблоці Чорнобильської атомної електростанції, низька якість їх виконання, приписки невиконаних обсягів зумовили неякісну систему автоматичного захисту реактора. Якби були дотримані технологічні норми автоматичного захисту, радіоактивна маса не вирвалася б в атмосферу з усіма відомими наслідками для людей та природи (лісів, земель, водних ресурсів).

У зв'язку з неготовністю IV блоку через незабезпечення його аварійного захисту Будбанк як член державної комісії не підписав акт введення його в експлуатацію. Але ніхто на це не зважив. Правовий нігілізм спричинив жахливу техногенну катастрофу.

Нігілізм, неповага до законів породжують свавілля державних чиновників, масову корупцію, хабарництво. Під прикриттям демократії зароджується диктатура, яка, як відомо, не має ні честі, ні совісті.

Згадуючи 1986 рік, я запам'ятав на все життя листопадовий сніг, що вкрив багатостраждальну землю, біль у серці за людей, за себе, свою сім'ю, що вже ніколи не повернуться до щасливого минулого з рідною природою та безпечною землею. Тільки тимчасове забуття відривало мене від думки про страшний злочин, що забрав життя та здоров'я мільйонів людей. Їдучи в авто автотрасою з Чорнобиля до Києва, я знову і знову згадував ті страшні «атомні» дні, які знівечили нашу землю. Хотілося кричати на весь світ, але в горлі стояв клубок образи, а сльози заливали обвітрене радіацією обличчя. Цими почуттями сповнений «Монолог у дорозі з Чорнобиля»[8]:

Біда, як кажуть, за бідою.
О, наша воле молода…
Де Прип'ять славилась водою,
Тепер чорнобильська біда.

[8] Там само. С. 43-45.

Де важко людству і людині,
Хоч під ногами чуєм твердь.
Та розповзлась по Україні
Радіаційна тиха смерть.
Вона чигає і за мною,
Лягає тінню на чоло,
Де звіку понад Уж-рікою
Біліє і моє село.
Де червоніють краснотали,
Де чебреці війнуть з полів,
Там землю власну занедбали
Ті, хто душею обмілів.
Гіркої правди ніде діти —
Вона воскресне і з віків …
Біди чорнобильської діти
Ще проклянуть своїх батьків.
Чи вголос, разом, чи потроху,
Та меч прокляття прозвучить —
За нашу атому Голгофу
І за останню смертну мить.
За всі гріхи, за всі спокути,
За все, що знищено дотла …
А так хотілось добрим бути —
Таким — як мати привела.
Тож повторити знову мушу,
Гукнути словом до людей:
— Загляньте глибше — в серце, в душу,
Полуду скинувши з очей.
Зверніться в помислах до Бога,
Допоки чує небокрай,
Що в пекло — не одна дорога,
Тож на землі творімо рай.
Земля лиш пам'ять нам поверне —
Про всіх полеглих і живих …
Не заросте колючим терном
Стежина в ринвах польових.

І проведе мерщій до хати —
Чи в пізній, чи в ранковий час,
Щоб тільки правди не приспати —
Вона одна врятує нас.
Вона — і мужність, і розрада,
Вона, як совість, промовля.
Душа і доля наша — Правда,
А годувальниця — Земля.

Чорнобиль для України — це приблизно 3,5 млн постраждалих, майже 10 відсотків її території, що зазнали прямого радіаційного ураження. Одним із наслідків аварії на Чорнобильській АЕС є викид у навколишнє середовище великої кількості радіонуклідів. Приблизно від 30 до 50 відсотків активних радіонуклідів перебуває поза реактором на проммайданчику та прилеглої до нього території. Під час сильних вітрів або лісових пожеж можливим стає перенесення радіоактивних частинок з пилом, димом і потоками повітря[9]. Звертаючи увагу на цей факт, не можу зрозуміти людей, які навесні та восени спалюють на своїх городах сухе листя, гілки, дихаючи фактично радіонуклідами та «нагороджуючи» отрутою сусідів і перехожих. Це свідчить про низьку самосвідомість людей, а держава не вживає жодних заходів щодо роз'яснення негативних наслідків таких вогнищ для здоров'я, а то й просто не забороняє подібні дії.

Чи можна було вибрати площу для розташування АЕС в іншому місці? Безумовно. Але відомство, що відповідало за будівництво АЕС, шукало найбільш дешевий проєкт, який передбачав би дешеву робочу силу, найменші витрати на будівництво, безкоштовну землю. І безкоштовність найкращих в Україні земельно-лісових масивів,

[9] *В. Матвієнко.* Планета життя. К.: Наук. думка, 2006. С. 73, 77.

а також безкоштовність води стали привабливими для московських «розпорядників».

Якби ці землі відводились на основі продажу-купівлі і могли продаватися за реальними цінами, то навряд чи у будь-якого союзного відомства вистачило коштів, щоб заплатити за ці дорогі місця. І Чорнобиля могло б і не бути.

Ось чому з боку «лівих політичних сил» знову крик: «Земля не може продаватись!» Хочеться знову роздавати, особливо в бажаному для них союзі Росія — Україна — Білорусь. Але економічні реформи будуть спрацьовувати лише тоді, коли всі складові вартості тієї чи іншої продукції матимуть товарну форму і забезпечуватимуть еквівалентний товарний обмін. Товарну форму повинні мати і земля, і робоча сила. Без цього економіка не може розвиватися.

Старіють виробничі фонди в промисловості, соціальній сфері, на транспорті тощо. Країна падає в прірву, особливо за умов російської агресії. Наші славні захисники — сини і дочки України — віддають життя за нашу землю, проте не всі в Україні розуміють небезпеку, яка йде від найбільшого ворога — Російської Федерації.

Захист України має стати потребою кожного українця — від молодого до старого. Я звертаюсь із закликом до всіх громадян України:

Повстань, Україно!
Розправ свої крила,
Єднаючи Захід і Схід!
Як воронів зграя, орди суне сила,
Щоб твій обірвати політ.
Повстань, Україно, велика, єдина!
Повстань Україно, повстань!
Щоб кат не поставив тебе на коліна,
Сім'єю єдиною стань!
Повстань Україно, щоб слава воскресла!
Щоб сивий могутній Дніпро

Нас всіх об'єднав, наче сніп перевесло,
В родину одну на добро.

Багатостраждальний народ України чверть віку терпів сваволю і зраду як своїх вождів, так і «козачків» чужої держави, які засіли в державних установах. Головні зусилля зрадники зосередили на економічний підрив: розвал стратегічних виробництв, провідних банків, армії, обмеження української культури, мови та інше.

З перших років побудови незалежної держави зрадники зосередили сили на підриві банківської системи, яка є кровоносними судинами економічного механізму держави. Так був знищений надмогутній аграрний банк «Україна», внаслідок чого різко зменшилось кредитування сільськогосподарських виробництв, а відтак — виробництво продукції.

Коли до влади прийшли засланці з Донбасу на чолі з Януковичем, сваволя влади досягло апогею. Крадіжки та захоплення чужої власності стало нормою моралі тих, хто продавав державу агресивному сусіду — Російській Федерації. Так були захоплені Крим, Донецька, Луганська області. Вивезено особливо важливі воєнні підприємства.

Зрадники організували фінансовий підрив Промінвестбанку, на якому трималася майже вся стратегічна промисловість. Високопосадовець Клюєв за домовленістю з Росією та керівництвом Нацбанку (Стельмах, Шаповалов), передавши банк у власність Росії, знищили ще один надмогутній банк. Проте в цій державі це явище нікого не зацікавило. Записавшись на особисту зустріч з Президентом України В. Ющенком з приводу долі Промінвестбанку, пробитися до нього мені не вдалось. Адміністратори Балога та Тулуб у зустрічі з Президентом мені відмовили. За десять років російського керівництва Промінвестбанк розвалено. До бюджету України за цей час не сплачено жодної копійки.

Міжнародне приниження України проявляється в багатьох сферах: у політиці, економіці, культурі тощо. Країна, яка першою і єдиною в світі знищила ядерну зброю, має право на краще до неї ставлення, в тому числі й невтручання у її внутрішні справи.

Україна досі не має державної стратегії розвитку. Її багатовекторність та невизначеність у вищих ешелонах влади зумовлює постійну корекцію зовнішньополітичного курсу, що пов'язано з економічними втратами. Не маючи власної стратегії розвитку, держава не в змозі задовольнити життєві потреби населення. Навіть там, де є наявна ресурсна база, її використання на благо людини не відповідає належному рівню.

За роки незалежності не вироблено політику, яка б стимулювала зростання власного виробництва — як промислового, так і сільськогосподарського. Через політичні мотиви наддержав українську продукцію переважно не випускають на світові ринки або застосовують різні санкції до українських товаровиробників. Водночас чинні закони відкривають вільний доступ у країну іноземним товарам, що підриває вітчизняне виробництво.

Різні партії, фракції, блоки шукають свій «шмат пирога». Ну, а народ на виборах вкотре «купується» на обіцянки, що не виконуються. Народ усе ще вірить у «добрих дядь» замість того, щоб вивчити партійні програми та визначити ті, які переконують ідеологічно. Виборці не визначились, яку ідеологію їм сповідувати, тому багато патріотично налаштованих партій не отримали підтримки у людей, тобто не відбулося тендеру ідей та політичних програм. Така звуженість виборчого процесу негативно впливає як на виборчу систему, так і на політичний стан нашого суспільства.

Проте, щоб надія не згасла в людині, кожен повинен «Разом з Україною мужніти, совістю і серцем їй служить».

Україні потрібна нова економічна політика, спрямована на задоволення соціальних потреб населення, яке в

умовах зростання цін на енергоносії та підвищення плати за комунальні послуги стає дедалі біднішим. Ні Світова організація торгівлі, ні місце в Європейському Співтоваристві не в змозі забезпечити добробут людей. Треба розраховувати на власні сили, власні ресурси, враховувати інтереси власного народу і зорієнтувати всю економіку, зовнішню торгівлю на користь українського народу.

Влада може бути кращою чи гіршою, але без вироблення власної концепції економічного і соціального розвитку, без орієнтації насамперед на задоволення внутрішніх потреб суспільства неможливо поліпшити життя українського народу. Тож єднаймося, українці! Наша сила, наша воля у наших руках.

ПРО АВТОРА

Терен цвіте...
І дорога, дорога терниста
Знов і знов пригадалась мені.
Тільки зізнаюсь:
душа моя чиста,
Наче вода на стрімкій
бистрині...

Володимир Матвієнко

Матвієнко Володимир Павлович народився 5 січня 1938 року в селі Білка Коростенського району Житомирської області. У 1959 році закінчив Київський фінансово-економічний інститут за спеціальністю «Фінанси і кредит», у 1967 році — аспірантуру при Київському інституті народного господарства. Звання професора В.П. Матвієнко здобув 1992 року.

Трудову діяльність розпочав у 1959 році на посаді кредитного інспектора Жданівського відділення Будбанку СРСР Донецької області. З 1964 року — керуючий Артемівським відділенням Будбанку, а з 1967 року — заступник керуючого Донецькою обласною конторою Будбанку СРСР. З 1972 року — керуючий Дніпропетровською обласною конторою. З 1979 року — заступник керуючого, а з 1982 року — керуючий Українською республіканською конторою Будбанку СРСР. Упродовж 1987—1991 років працював на посаді Голови Правління Українського республіканського банку Промбудбанку СРСР.

Ім’я Володимира Павловича Матвієнка нерозривно пов’язане з історією становлення Національного банку України. Ініціатор створен-

ня української національної валюти — гривні. Підписав перші гривневі купюри, заклав основи для випуску Українською державою власних грошових знаків.

Як перший Голова Правління НБУ В.П. Матвієнко здійснив у 1991—1992 роках масштабну організаційну роботу зі створення центрального банку, побудови дворівневої банківської системи, реєстрації перших комерційних банків. Усвідомлюючи важливість вітчизняної банківської системи, Володимир Павлович визначив першочергові стратегічні напрями діяльності НБУ: термінове відкриття кореспондентських рахунків у зарубіжних банках з метою спрямування зовнішньоторговельного обороту України через рахунки НБУ і, таким чином, мобілізації валютних коштів для зміцнення незалежності України. Це вдалося зробити. За короткий термін валютна виручка пішла не в російський «Внєшекономбанк», а на рахунки Національного банку України в зарубіжних банках. Першим Головою НБУ Володимиром Матвієнком закладено основи монетарної політики, вітчизняної платіжної системи, входження до системи міжнародних розрахунків SWIFT, закладено фундаментальну основу фабрики з друкування грошей в Україні.

У 1992 році В.П. Матвієнко створив та очолив Український акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк (Промінвестбанк), головна мета діяльності якого полягала у фінансовому забезпеченні розвитку національного товаровиробника, інвестиційній підтримці оновлення основних фондів в економіці, наданні клієнтам усього спектру сучасних банківських послуг. Під керівництвом В.П. Матвієнка Промінвестбанк надав десяткам тисяч національних товаровиробників усіх галузей економіки вагому фінансову підтримку, яка дозволила їм динамічно розвиватися, відновити та збільшити виробництво, модернізувати технічну та технологічну базу. Правильно обрана стратегія забезпечила Промінвестбанку успішний довгостроковий розвиток, формування солідної клієнтської бази.

МАТВІЄНКУ
ВОЛОДИМИРУ
ПАВЛОВИЧУ
за визначні особисті заслуги
перед Українською державою
у розвитку банківської системи,
багаторічну самовіддану працю
і громадську діяльність
присвоєно звання
ГЕРОЙ УКРАЇНИ
з врученням ордена
ДЕРЖАВИ

Президент України Л.Кучма

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Указ Президента України
від 20 жовтня 2004 року № 1279

Матвієнку
Володимиру
Павловичу

Указом
Президента України
від 20 жовтня 2004 р.
№ 1279

присвоєно
звання ГЕРОЙ УКРАЇНИ
з врученням
ордена ДЕРЖАВИ

Президент
України Л. Кучма

МП
Орден № 113
Посвідчення № 108

Серія ОД № 010121

Найвища державна нагорода —
звання Герой України та орден Держави
(2004 р.)

Орден князя
Ярослава Мудрого
IV ступеня
(2002 р.)

Орден князя
Ярослава Мудрого
V ступеня
(1997 р.)

Орден "За заслуги"
III ступеня
(1996 р.)

Орден
Дружби народів
(1986 р.)

ПОЧЕСНЕ ЗВАННЯ

„Заслужений діяч мистецтв України"

ПРИСВОЄНО УКАЗОМ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Матвієнку
Володимиру Павловичу

За самовіддану працю, визначні особисті заслуги
в державному будівництві, соціально-економічному,
науково-технічному і культурному розвитку України
та з нагоди 8-ї річниці незалежності України.

Президент України Л. КУЧМА

м. Київ
№ 742
« 21 » серпня 1999 р.

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Нагрудний знак та свідоцтво про присвоєння
почесного звання “Заслужений діяч мистецтв України”
(1996 р.)

Міністерство культури і мистецтв України

Почесна відзнака

"За досягнення в розвитку
культури і мистецтв"

Нагороджується

Матвієнко
Володимир Павлович

Міністр Ю.П. Богуцький

№ 720 від 09 березня 2004 р.

Нагрудний знак та свідоцтво про вручення
почесної відзнаки Міністерства культури і мистецтв України
“За досягнення в розвитку культури і мистецтв”
(2004 р.)

Тов. Матвієнко
Володимир Павлович

За багаторічну сумлінну роботу по фінансуванню і кредитуванню капітального будівництва

ПРЕЗИДІЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Указом від 4 вересня 1988 р. нагороджує Вас

ПОЧЕСНОЮ ГРАМОТОЮ

Голова Президії Верховної Ради
Української РСР

Секретар Президії Верховної Ради
Української РСР

4 вересня 1988 р. № 24460

Почесна грамота
Президії Верховної Ради УРСР
(1988 р.)

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

ПОЧЕСНА ГРАМОТА

За особливі заслуги
перед
Українським народом

нагороджується

ГОЛОВА ПРАВЛІННЯ
АКЦІОНЕРНОГО КОМЕРЦІЙНОГО «ПРОМІНВЕСТБАНКУ»

МАТВІЄНКО
Володимир Павлович

Голова Верховної Ради України

В. ЛИТВИН

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

« 10 » листопада 2003 року
№ 1176

Почесна грамота та пам’ятний знак
Верховної Ради України
(2003 р.)

Почесна нагорода Комітету Верховної Ради України
з питань культури і духовності
та Українського видавничого консорціуму
(2007 р.)

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ

ПОЧЕСНА ГРАМОТА

НАГОРОДЖУЄТЬСЯ

Матвієнко

Володимир Павлович

ЗА ВАГОМИЙ ОСОБИСТИЙ ВНЕСОК
У СТВОРЕННІ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ
ТА ВИСОКУ ПРОФЕСІЙНУ
МАЙСТЕРНІСТЬ

Міністр І.Д. Ліховий

"26" січня 2006р.

Почесна грамота
Міністерства культури і мистецтв України
(2006 р.)

Почесна відзнака
Національного
банку України
(2001 р.)

Почесна відзнака
Міністерства палива
та енергетики України
(2004 р.)

Почесна відзнака
Академії інженерних
наук України
(2002 р.)

Почесна відзнака
Міністерства внутрішніх
справ України
(2002 р.)

Орден
"За визначні досягнення"
III ступеня
(2001 р.)

Орден лауреата
Міжнародної премії
"Слов'яни"
(1997 р.)

Орден "За заслуги"
III ступеня
(1996 р.)

Медаль
"Гетьман Конашевич-
Сагайдачний"
(2005 р.)

Почесна відзнака “Велика зірка України”
(орден та знак)
(2006 р.)

Знак Пошани
“За віру, вірність Державі”
(2004 р.)

Знак Пошани
“За сумлінну службу”
II ступеня
(2003 р.)

МГО «КОЗАЦТВО ЗАПОРОЗЬКЕ»
INTERNATIONAL PUBLIC ORGANIZATION KOZACTVO ZAPOROZKE

УНІВЕРСАЛ

МІЖНАРОДНОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
КОЗАЦТВО ЗАПОРОЗЬКЕ

8-а Велика Рада
МГО «Козацтво Запорозьке»
12 жовтня 2019 року
затвердила рішення спільного засідання
64-ї Малої Ради та
36-ї Верховної козацької Ради
МГО «Козацтво Запорозьке»
від 12 жовтня 2019 року про присвоєння

козаку

Володимиру Матвієнко

козацького звання

МАРШАЛ КОЗАЦТВА

Гетьман Козацтва Запорозького,
маршал козацтва

Дмитро Сагайдак

14 жовтня 2019 р.
м. Київ

Універсал міжнародної громадської організації
«Козацтво Запорозьке» про присвоєння
Володимиру Матвієнку
козацького звання «Маршал Козацтва»
(2019 р.)

Орден
"За розбудову України"
імені Михайла
Грушевського (2000 р.)

Золота медаль
"10 років
Незалежності України"
(2001 р.)

Орден
"Слава та вірність Вітчизні"
II ступеня
(2000 р.)

Орден
"Слава та вірність Вітчизні"
III ступеня
(1999 р.)

Відзнака
Міністерства освіти України
"Відмінник освіти України"
(2000 р.)

Почесна відзнака
Національної спілки
письменників України
(2017 р.)

Цінний подарунок Кримської астрофізичної обсерваторії
(із металевим вкрапленням частинки
Тунгуського метеорита)

ОФИЦИАЛЬНОЕ СВИДЕТЕЛЬСТВО

о присвоении названия
малой планете

Крымская астрофизическая обсерватория, участник международной программы наблюдений и исследований малых планет Солнечной системы, настоящим свидетельствует, что малая планета, открытая в Крымской астрофизической обсерватории и зарегистрированная в международном каталоге под номером

6622
получила имя
МАТВИЕНКО
в честь
ПРОФЕССОРА
Владимира Павловича Матвиенко,
известного украинского ученого в области экономики,
Председателя Правления Проминвестбанка Украины

Официальное сообщение Международного Астрономического Союза:

(6622) Matvienko = 1978 RG_1
Discovered 1978 Sept. 5 by N. S. Chernykh at the Crimean Astrophysical Observatory.
Named in honor of Vladimir Pavlovich Matvienko (born 1938), Ukrainian economist, author of many works on economics and banking and a member of the Ukrainian Academy of Ecological Sciences. He is also a poet, and some of his poetic works have been set to music.

Minor Planet Circular 32346, 1998 Aug. 8

Директор Крымской астрофизической обсерватории, Академик НАНУ — Н. В. Стешенко

Первооткрыватель — Н. С. Черных

29 января 1999 г.

Офіційне свідоцтво
про присвоєння малій планеті 6622 ім'я МАТВІЄНКО
(1999 р.)

МИННАУКИ УКРАИНЫ

КРЫМСКАЯ АСТРОФИЗИЧЕСКАЯ ОБСЕРВАТОРИЯ

Крым, пос. Научный

СПРАВКА

О МАЛОЙ ПЛАНЕТЕ

6622 MATVIENKO

Малая планета **6622 Матвиенко** открыта 5 сентября 1978 г. Н.С. Черных в Крымской астрофизической обсерватории. Названа в честь профессора **Владимира Павловича Матвиенко**, известного украинского ученого в области экономики, поэта, Председателя Правления Проминвестбанка Украины.

ЭЛЕМЕНТЫ ОРБИТЫ:	
наклон орбиты	i = 1.76
эксцентриситет	e = 0.240
среднее движение	n = 0.1701 град/сут.
большая полуось	a = 3.2262 астр. ед.
абсолютная звездная величина	H = 13.2 зв. велич.
диаметр	8 км.
среднее расстояние от Солнца	483 млн. км.
минимальное расстояние от Земли	217 млн. км.

БЛИЖАЙШАЯ ОППОЗИЦИЯ	24 марта 1999 г.
БЛЕСК В ОППОЗИЦИИ	18.6 зв. велич.
РАССТОЯНИЕ ОТ ЗЕМЛИ	443 млн. км.

В момент оппозиции планета будет находиться в созвездии Девы.

Первооткрыватель **Н. С. Черных**

29 января1999 г.

Довідка Кримської астрофізичної обсерваторії
про малу планету 6622 MATVIEНКО
(1999 р.)

Орден
Преподобного
Нестора Літописця
I ступеня
(2004 р.)

Орден
Святого Рівноапостольного
князя Володимира Великого
II ступеня
(2000 р.)

Орден
“За церковні заслуги”
(2002 р.)

Орден “За патріотизм”
I ступеня
(2001 р.)

Почесна відзнака “За заслуги перед Житомирщиною” (2007 р.)

Орден “Святий князь Володимир” II ступеня (2006 р.)

Орден “Святий князь Володимир” III ступеня (1999 р.)

Орден “Святий князь Володимир” IV ступеня (1999 р.)

Орден
Архістратига Михаїла
(2002 р.)

Орден Святого Юрія
Переможця
(2006 р.)

Орден
"Різдво Христове"
(2000 р.)

Орден
"Данило Галицький"
(2004 р.)

Почесна орденська віхзнака
“Суспільне визнання”
І ступеня
(2004 р.)

Почесна орденська віхзнака
“Суспільне визнання”
ІІ ступеня
(2003 р.)

Почесна орденська віхзнака
“Суспільне визнання”
ІІІ ступеня
(2002 р.)

Орден
Пошани Міжнародної
кадрової академії
(2000 р.)

Диплом та стелла володаря премії "Прометей Престиж"
IV загальнонаціональної програми "Людина року 99"
у номінації "Фінансист року"

“Кришталевий Слон” — нагорода Переможця Всеукраїнської акції “Золота Фортуна” — 1998 у номінації “Банкір року” (1998 р.)

“Срібна статуя з золотим мечем” — найвища нагорода Всеукраїнської V ювілейної акції “Золота Фортуна” (1999 р.)

АСАМБЛЕЯ ДІЛОВИХ КІЛ

ПОСВІДЧЕННЯ

МАТВІЄНКО
Володимир Павлович

за особистий внесок у відродження духовності, національної науки та культури рішенням Експертної ради міжнародної іміджевої програми «Лідери XXI століття» від 17 червня 2005р. відзначений нагородою

«Свята Софія»

Голова
Експертної Ради А. САВВОВ
Реєстр. № 416

Почесна нагорода "Свята Софія"
Асамблеї ділових кіл за особистий внесок
у відродження духовності, національної науки та культури
(2005 р.)

International Corporation of Social Partnership
Europe Business Assembly

CERTIFICATE #178

Laureate
of the International
SOCRAT'S AWARD

Volodymyr Matvienko

For the personal contribution
to the intellectual development
of the modern society

EBA Director General
John W. A. Netting

EBA Head of
Expert Committee
Enrico Oswald

Oxford, England
2006

Міжнародна нагорода імені Сократа за особистий внесок
в інтелектуальний розвиток сучасного суспільства
(2006 р.)

International Corporation of Social Partnership
Europe Business Assembly

CERTIFICATE #010

Laureate
of the International Award
“Best Manager of the Year”

Volodymyr Matvienko
Chairman of the Board
JSC INDUSTRIAL & INVESTMENT BANK
“PROMINVESTBANK”

EBA Director General
John W. A. Netting

EBA Head of
Expert Committee
Enrico Oswald

Oxford, UK 2006

Міжнародна нагорода
“Кращий менеджер року”
(2006 р.)

The International Corporation
of Social Partnership
«Europe Business Assembly»

CERTIFICATE #230

Laureate
of the International Award
“GOLDEN MERCURY”
Volodymyr P. Matviyenko

For the personal contribution
to the improvement of the economics
of Ukraine and the development
of the integrational process

Deputy Director General
for Europe

Claudius Porath

Oxford, England
2003

“Золотий Меркурій” — міжнародна нагорода
за особистий внесок в оздоровлення економіки України
та розвиток інтеграційних процесів
(2003 р.)

Срібна медаль
Міжнародного
Біографічного Центру
(Кембридж, 2005 р.)

Почесна нагорода
Міжнародного Біографічного Центру
"Діамант Да Вінчі"
(Кембридж, 2005 р.)

Медаль
"Людина року 1998—1999"
(Кембридж, 1999 р.)

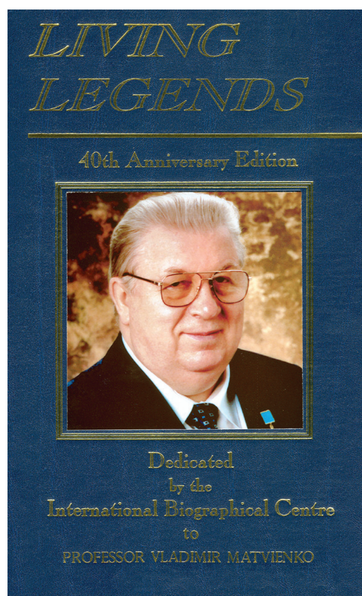
Медаль
"За заслуги у XX сторіччі"
(Кембридж, 1998 р.)

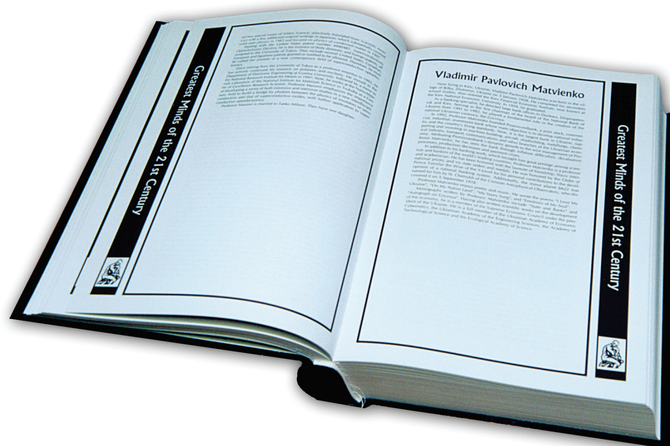
Медаль "2000 видатних
інтелектуалів XXI сторіччя"
(Кембридж, 2001 р.)

Міжнародний орден
"За заслуги"
(Кембридж, 2002 р.)

Ім’я Володимира Матвієнка занесено до престижних міжнародних видань:
«Міжнародний довідник відомих інтелектуалів» (1998 р.)
«Міжнародний біографічний довідник» (1998 р.)
«500 найвидатніших діячів нового тисячоліття» (1999 р.)
«2000 видатних інтелектуалів XXI сторіччя» (2002 р.)
«Володарі Міжнародного ордену “За заслуги”» (2003 р.)
«Живі легенди» (2004 р.)
Американського Біографічного Інституту
«Найвидатніші мислителі XXI сторіччя» (2002 р.)

Видання «Найвидатніші мислителі XXI століття» Американського Біографічного Інституту

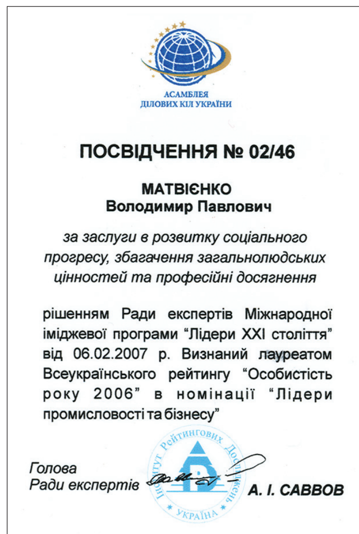

Дипломатичний орден
(2001 р.)

Людина року 2006
(2006 р.)

АСАМБЛЕЯ
ДІЛОВИХ КІЛ УКРАЇНИ

ПОСВІДЧЕННЯ № 02/46

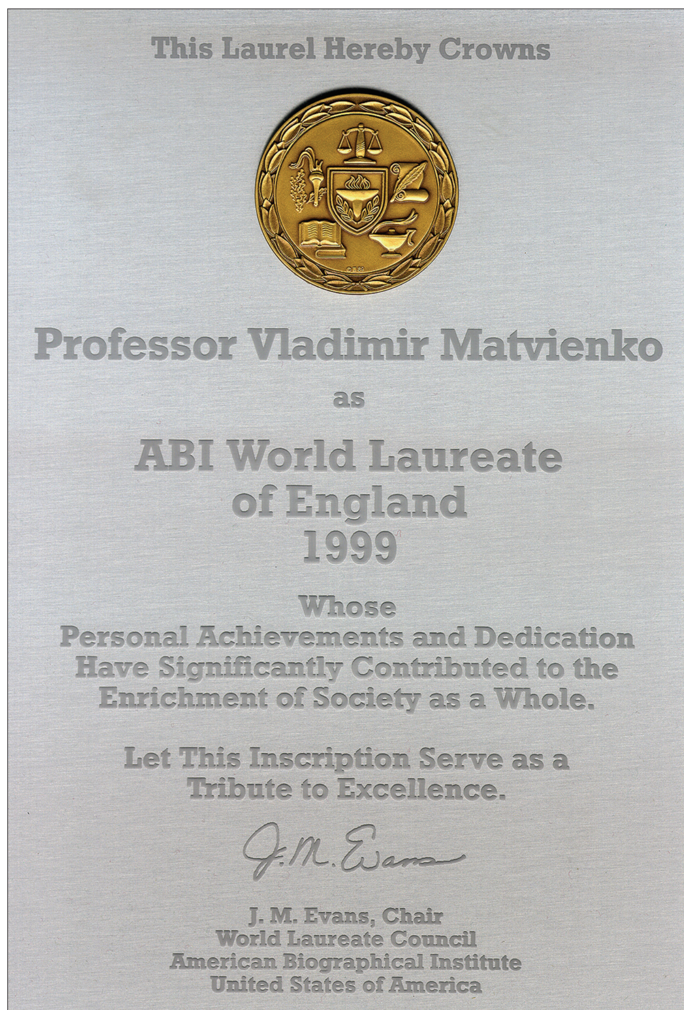
МАТВІЄНКО
Володимир Павлович

за заслуги в розвитку соціального прогресу, збагачення загальнолюдських цінностей та професійні досягнення

рішенням Ради експертів Міжнародної іміджевої програми “Лідери XXI століття” від 06.02.2007 р. Визнаний лауреатом Всеукраїнського рейтингу “Особистість року 2006” в номінації “Лідери промисловості та бізнесу”

Голова
Ради експертів **А. І. САВВОВ**

Почесна нагорода лауреата Всеукраїнського рейтингу
“Особистість року 2006”
(2006 р.)

Диплом лауреата Міжнародної премії
Американського Біографічного Інституту (1999 р.)

Президентський знак слави
Американського Біографічного Інституту (2002 р.)

Міністерство культури і мистецтв України
Національна телекомпанія України
Київська державна телерадіокомпанія

Асоціація діячів естрадного мистецтва України
Національна радіокомпанія України
Фонд сприяння розвитку мистецтв

V Всеукраїнський фестиваль дитячого і юнацького естродного мистецтва
"ВЕСЕЛІ КАНІКУЛИ ОСЕНІ 2002"

Диплом

Нагороджується ЛАУРЕАТ ФЕСТИВАЛЮ
заслужений діяч мистецтв УкраЇни, почесний член Правління АДЕМ УкраЇни,
академік, голова Правління Промінвестбанку УкраЇни
Володимир Павлович МАТВІЄНКО

Голова журі - народний артист України,
академік А.Т.АВДІЄВСЬКИЙ

Голова Оргкомітету-
почесний президент Фонду
сприяння розвитку мистецтв
народний депутат України
Анатолій ТОЛСТОУХОВ

ДИПЛОМ

НАГОРОДЖЕНО АВТОРА
ВОЛОДИМИРА МАТВІЄНКА
(поет)

Цей диплом видано, як підтвердження перемоги пісні
"КНЯЗЬ ВОЛОДИМИР"
в телерадіопроекті
"ШЛЯГЕР РОКУ"
за 1999 рік

Генеральний продюсер О. Свистунов
Директор програм А. Норбоєва 11.12.1999р.

Лауреат

XIII Всеукраїнського фестивалю
сучасної української естрадної пісні

«ПІСЕННИЙ ВЕРНІСАЖ-99»

Володимир МАТВІЄНКО

Міністр культури і мистецтв Б.С.СТУПКА
Голова журі Т.Г.ПЕТРИНЕНКО
Члени журі

Дипломи лауреата музичних фестивалів та конкурсів (у 1997—2007 рр. творчість В.П. Матвієнка відзначена 50 дипломами)

2004 року за визначні особисті заслуги перед Українською державою в розвитку банківської системи, багаторічну самовіддану працю і громадську діяльність Володимиру Павловичу Матвієнку присвоєне звання Героя України із врученням ордена Держави.

Видатний фінансист і патріот України Володимир Матвієнко нагороджений високими державними нагородами: орденом Дружби народів, почесними відзнаками Президента України — «Орденом Князя Ярослава Мудрого» IV та V ступенів, «За заслуги» III ступеня, Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР, Почесною грамотою Верховної Ради України, Почесною грамотою Кабінету Міністрів України, а також багатьма орденами і медалями за заслуги в галузі економіки та банківської справи, наукову, громадську та благодійну діяльність. Він лауреат міжнародних премій «Дружба» та «Слов'яни», неодноразовий переможець Міжнародного відкритого рейтингу популярності та якості товарів і послуг «Золота Фортуна», володар премії «Прометей Престиж» IV загальнонаціональної програми «Людина року 99» у номінації «Фінансист року».

Успішна діяльність В.П. Матвієнка дістала міжнародне визнання. Міжнародний біографічний центр (Великобританія) присвоїв йому почесне звання «Людина року 1998—1999», за видатні досягнення в галузі економіки й банківської справи його нагороджено дипломом і срібною медаллю «За заслуги в XX столітті». Ім'я Володимира Матвієнка занесене до Міжнародного біографічного довідника, Міжнародного довідника відомих інтелектуалів, довідників «2000 видатних інтелектуалів XXI століття», «500 найвидатніших діячів нового тисячоліття», «Найвидатніші мислителі XXI століття».

Згідно з офіційним свідоцтвом Кримської астрофізичної обсерваторії малій планеті, відкритій 5 вересня 1978 р. та зареєстрованій у міжнародному каталозі за номером 6622, присвоєно ім'я МАТВІЄНКО.

Професор Володимир Матвієнко — дійсний член Академії інженерних наук України, Української академії економічної кібернетики, Української екологічної академії наук, почесний член Української академії архітектури, академік Академії економічних наук. Автор монографій та книг «Держава і банки» (1996 р.), «Автограф на гривні» (2000 р.), «Роздуми банкіра» (2002 р.), «Промінвестбанк: стратегія відтворення» (2002 р.), «Філософсько-економічні погляди» (2003 р.), «Желаемое и действительное (правы ли классики)» (2003 р.), «Моє село» (2004 р.), «Планета життя» (2006 р.), «Самотужки по життю» (2007 р.), «Твій син, Україно!» (2012 р.), «Ознаки епохи» (2020 р.).

Професор В.П. Матвієнко — засновник Київського інституту банківської справи. За багаторічний внесок у розвиток освіти нагороджений відзнаками Міністерства освіти України «Відмінник освіти України» та нагрудним знаком «Петро Могила», знаком пошани «За сумлінну службу II ступеня» та відзнакою «За розбудову освіти».

Володимир Матвієнко — заслужений діяч мистецтв України, член правління Асоціації діячів естрадного мистецтва України. Автор поетичних та пісенних збірок «Люблю я свою Україну» (1997 р.), «На рідних роздолах» (1999 р.), «Пісне моя зоряна» (2001 р.), «Душі моєї хвилювання» (2001 р.), «Оберіг пам'яті» (2001 р.), «В серці маю Україну» (2008 р.), ««До України — як до храму» (2016 р.), «Творіть Україну» (2017 р.) та збірки афоризмів «Дотепні слова» (2005 р.). Понад 30 пісенних творів В.П. Матвієнка відзначено дипломами міжнародних та всеукраїнських музичних фестивалів і конкурсів «Пісенний вернісаж», «Шлягер року» та ін.

З 2016 року В.П. Матвієнко входить до складу редакційної колегії газети письменників України «Літературна Україна» та є автором багатьох публікацій патріотичного спрямування на сторінках видання.

Відомий в Україні та за її межами меценат підтримує мистецтво, культуру, освіту. Сьогодні В.П. Матвієнко на

волонтерських засадах надає допомогу військовослужбовцям України — учасникам бойових дій та членам їхніх сімей. Патріотичні пісні Володимира Матвієнка підтримують бойовий дух українських бійців, які знаходяться на передовій, захищаючи свободу, незалежність та територіальну цілісність України.

Багато уваги В.П. Матвієнко приділяє відродженню свого рідного села Білка Коростенського району Житомирської області. У селі збудовано Будинок культури, де відкрито «Музей історії села Білка», Медико-оздоровчий центр, школу, яка носить ім'я В.П. Матвієнка. Побудовано двоповерховий житловий комплекс, комплекс «Молодіжна естрада», кав'ярню, водогін артезіанської води. Здійснено телефонізацію міста Коростень та сіл Коростенського району, у селі Щорсівка Коростенського району відкрито філію лікарні Святої Олени для самотніх людей літнього віку. У 2012 році центральний майдан села Білка названий на честь Володимира Матвієнка, а вдячні білківчани встановили в центрі рідного села стелу на честь 75-річчя свого видатного земляка — Володимира Матвієнка.

2015 року в Києві урочисто відкрито Виставку-музей творчості Героя України Володимира Матвієнка, головною метою якого є розкриття потенціалу обдарованої молоді України, донесення до широкого кола громадськості інформації про становлення незалежної України та життєвий шлях її видатних синів. А також показати, що для людини немає нічого неможливого і, навіть народившись у маленькому селі в бідній сім'ї, можна досягнути значних висот, якщо маєш серце, сповнене любові до Батьківщини, та бажання зростати самому і допомагати іншим. Крізь музейні експонати простежується життєва й творча доля Володимира Матвієнка, його любов до України, безмежна відданість їй, впевненість у її перемозі над ворогами і віра у світле майбутнє українського народу.

У стінах музею працює студія «Сила патріотизму», де проводяться цікаві заходи, часто за участю самого Воло-

димира Павловича, спрямовані на патріотичне виховання студентів та учнівської молоді. Адже сила патріотизму — це духовне начало, яке передається українським народом із покоління в покоління разом із енергією предків, мотивує на великі звершення та об'єднує мільйони українців в єдину сильну державу.

Нині кількість відвідувачів музею-студії становить понад 7000 осіб. Серед постійних гостей — солдати й офіцери Збройних Сил України. Окрім ознайомлення з експозицією музею проводяться зустрічі з воїнами-ветеранами війни на Сході України, різноманітні дискусії, мета яких показати, що професіоналізм та чесне служіння своїй країні — це невід'ємні складові успіху у всі часи. Діяльність музею-студії висвітлено в літературно-художньому виданні «Сила патріотизму Героя України Володимира Матвієнка», яке вийшло друком 2019 р. у видавництві «Наукова думка».

12 жовтня 2019 року Володимиру Матвієнку присвоєне козацьке звання Маршал Козацтва міжнародної громадської організації «Козацтво Запорозьке».

ЗМІСТ

Науково-популярне видання

МАТВІЄНКО Володимир Павлович

ТЕРЕН ЖИТТЯ

Київ, Науково-виробниче підприємство
«Видавництво "Наукова думка" НАН України», 2020

Науковий консультант
кандидат економічних наук *Н.Г.Самко*
Координатор видання *А.Я. Бельдій*
Редактор *В.О. Луконіна*

Художній редактор і оформлення *М.А. Панасюк*
Технічний редактор *Т.С. Березяк*
Оператор *В.Г. Каменькович*
Комп'ютерна верстка *Т.О. Ценцеус*

Підп. до друку 14.04.2020. Формат 60×90 1/16. Папір кр.
Гарн. Палатіно лінотип. Друк. офс. Ум. друк. арк. 17,5.
Обл.-вид. арк. 17,5. Тираж 5000 прим. Зам. №

Оригінал-макет виготовлено
у НВП «Видавництво "Наукова думка" НАН України»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2440 від 15.03.2006.
01601 Київ 1, вул. Терещенківська, 3